

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Vodič o členu 5. Evropske konvencije o ljudskim pravima

Pravo na slobodu i sigurnost

Ažurirano 28. februara 2025.

Pripremio Sekretariat. Ne obavezuje Sud.

Molimo izdavače ili organizacije koji žele da prevedu i/ili da reproduciraju cjelokupni izvještaj ili neki njegov dio u obliku štampane ili elektronske publikacije da popune obrazac za kontakt: [zahtjev za reprodukciju ili ponovno objavljivanje prevoda](#) kako bi dobili informacije o postupku davanja dozvole za objavljivanje.

Ako želite da znate na kojim se prevodima Vodiča kroz sudsku praksu trenutno radi, pogledajte spisak [prevoda u pripremi](#).

Ovaj Vodič je izvorno napisan na engleskom jeziku. Redovno se ažurira, a posljednje ažuriranje je izvršeno 28. februara 2025. Može podlijeagati uredničkoj reviziji.

Vodiči kroz sudsku praksu mogu se preuzeti na adresi <https://ks.echr.coe.int>. Za najnovije podatke o publikacijama pratite nalog Suda na X-u na adresi https://twitter.com/ECHR_CEDH.

Ovaj prevod je objavljen u dogovoru sa Vijećem Evrope i Evropskim sudom za ljudska prava. Isključivu odgovornost za njega snosi prevodilačka agencija Alkemist d.o.o. © Vijeće Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2025.

Sadržaj

Napomena čitaocima	6
I. Djelokrug primjene.....	8
A. Lišenje slobode	8
B. Kriteriji koje treba primjenjivati	9
C. Mjere preduzete u zatvoru	10
D. Bezbjednosne provjere putnika avio-prevozom	10
E. Lišenje slobode mimo formalnog hapšenja i pritvora	10
F. Pozitivne obaveze u vezi s lišenjem slobode	11
II. Zakonitost lišenja slobode u skladu s članom 5, stav 1	12
A. Svrha člana 5.	12
B. Usklađenost sa domaćim pravom	12
C. Preispitivanje usklađenosti s domaćim pravom	13
D. Opšta načela.....	13
E. Načelo pravne sigurnosti	13
F. Zabrana proizvoljnosti.....	14
G. Naredba suda	15
H. Obrazloženje odluka i načelo zabrane proizvoljnosti	15
I. Neke prihvatljive procesne manjkavosti	16
J. Kašnjenje u izvršenju naredbe o puštanju iz pritvora	16
III. Dozvoljeno lišenje slobode prema članu 5, stav 1.	17
A. Pritvor po presudi.....	17
1. Postojanje presude	17
2. Nadležni sud	17
3. Lišenje slobode mora uslijediti nakon osuđujuće presude	18
4. Uticaj žalbenog postupka	19
B. Lišenja slobode zbog nepovिनovanja nalogu suda ili u cilju osiguranja izvršenja obaveze propisane zakonom	19
1. Nepovिनovanje sudskom nalogu	19
2. Izvršenje obaveze propisane zakonom	20
C. Pritvor.....	21
1. Svrha hapšenja ili pritvora	21
2. Značenje „opravdane sumnje”	22
3. Pojam „krivičnog djelo”	24
D. Lišenje slobode maloljetnika	25
1. Opšte napomene	25
2. Vaspitni nadzor	25
3. Nadležna vlast.....	26
E. Lišenje slobode iz medicinskih ili socijalnih razloga.....	26
1. Opšte napomene	26
2. Sprječavanje širenja zaraznih bolesti	27

3. Lišenje slobode mentalno oboljelih osoba	27
4. Lišenje slobode alkoholičara i narkomana	29
5. Skitnice	29
F. Lišenje slobode stranca	30
1. Lišenje slobode radi sprječavanja ilegalnog ulaska u zemlju	30
2. Lišenje slobode u cilju deportacije ili ekstradicije	31

IV. Jemstva koja se pružaju osobama lišenim slobode33

A. Obavještenje o razlozima za hapšenje (član 5. st. 2)	33
1. Primjenjivost.....	33
2. Svrha.....	34
3. Lice kom se moraju predložiti razlozi	34
4. Razlozi moraju biti predloženi „odmah”	34
5. Način na koji su razlozi predloženi	34
6. Potreban opseg obrazloženja.....	35
7. Na jeziku koji razumije	35
B. Pravo na izvođenje pred sudiju (član 5. stav 3)	36
1. Cilj odredbe	36
2. Neodložna i automatska sudska kontrola	36
3. Priroda adekvatnog lica zakonom ovlaštenog da vrši sudsku vlast.....	37
4. Nezavisnost	38
5. Procesni zahtjev.....	38
6. Materijalni zahtjev	38
a. Ispitivanje osnovanosti lišenja slobode	38
b. Ovlaštenje da se pusti lice na slobodu	39
C. Pravo na suđenje u razumnom roku ili puštanje na slobodu do suđenja (član 5. stav 3)	39
1. Period koji se uzima u obzir	39
2. Opšta načela	39
3. Opravdanost za bilo koje trajanje pritvora	40
4. Osnov za prekinuti pritvor	41
a. Opasnost od bjekstva	41
b. Ometanje postupka	41
c. Ponavljanje djela.....	42
d. Očuvanje javnog reda	42
5. Posebna pažnja	42
6. Alternativne mjere.....	43
7. Puštanje uz garancije	43
8. Pritvor maloljetnika u prekrivičnom postupku.....	43
D. Pravo na ispitivanje zakonitosti lišenja slobode od strane Suda u kratkom roku (član 5. stav 4).....	44
1. Cilj odredbe	44
2. Primjenjivost odredbe	44
3. Priroda potrebnog preispitivanja	45
4. Procesna jemstva.....	47
5. Zahtjev za „kratkim rokom”	49
a. Period koji treba uzeti u obzir	50
b. Mjerodavni faktori koje treba uzeti u obzir pri ocjeni kratkog roka	50
E. Pravo na obeštećenje zbog nezakonitog lišenja slobode (član 5. stav 5)	51
1. Primjenjivost.....	51
2. Pravni lijek	52

3. Dostupnost obeštećenja	52
4. Priroda obeštećenja	52
5. Postojanje štete	53
6. Iznos obeštećenja	53
Lista citiranih predmeta	54

Napomena čitaocima

Ovaj vodič dio je serije Vodiča o Konvenciji koje objavljuje Evropski sud za ljudska prava (u daljnjem tekstu: „Sud“, „Evropski sud“ ili „Sud u Strazburu“) kako bi obavijestio pravnike o bitnim presudama i odlukama koje je Sud u Strazburu donio. U ovom Vodiču analizira se i sažima sudska praksa po članu 5. Evropske konvencije o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: „Konvencija“ ili „Evropska konvencija“). Čitaoci će u ovom vodiču naći ključna načela u datoj oblasti i sve mjerodavne presedane.

Citirana sudska praksa izabrana je među ključnim, važnim i/ili nedavno donesenim presudama i odlukama.*

Presude i odluke Suda ne služe samo da bi se odlučivalo o slučajevima koji su pred njega iznijeti nego i da bi se razjasnila, zaštitila i razvila pravila utvrđena Konvencijom, čime se doprinosi tome da države poštuju obaveze koje su preuzele kao Strane ugovornice (*Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 154, 18. januara 1978, Serija A, br. 25 i, nedavno, *Jeronovičs protiv Latvije* [VV], br. 44898/10, stav 109, 5. jula 2016).

Zadatak sistema koji je uspostavljen Konvencijom jeste da u opštem interesu odlučuje o pitanjima javne politike, čime se unapređuju standardi zaštite ljudskih prava i proširuje sudska praksa u toj oblasti na cijelu zajednicu visokih strana potpisnica Konvencije (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 30078/06, stav 89, ESLJP 2012). Sud posebno ističe ulogu Konvencije kao „konstitutivnog instrumenta evropskog javnog reda“ u oblasti ljudskih prava (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi protiv Irske* [VV], br. 45036/98, stav 156, ESLJP 2005-VI i, nedavno, *N.D. i N.T. protiv Španije* [VV], br. 8675/15 i 8697/15, stav 110, 13. februara 2020).

Protokolom br. 15 uz Konvenciju nedavno je u Preambulu Konvencije dodato načelo supsidijarnosti. Ovo načelo „predviđa zajedničku odgovornost strana ugovornica i Suda“ u pogledu zaštite ljudskih prava, pri čemu domaće vlasti i sudovi moraju tumačiti i primjenjivati domaće pravo tako da se potpuno poštuju prava i slobode definisane Konvencijom i njenim Protokolima (*Grzęda protiv Poljske* [VV], stav 324).

Ovaj Vodič sadrži reference za ključne riječi za svaki navedeni član Konvencije i njenih dodatnih Protokola. Pravna pitanja koja se otvaraju u vezi sa svakim predmetom sažeta su u *Listi ključnih riječi*, odabranih iz rječnika termina preuzetih (uglavnom) direktno iz teksta Konvencije i njenih protokola.

Baza podataka HUDOC sudske prakse Suda omogućava pretraživanje po ključnim riječima. Pretraživanje po ključnim riječima omogućava pronalaženje grupa dokumenata sličnog pravnog sadržaja (obrazloženja i zaključci Suda u svakom predmetu rezimiraju se ključnim riječima). Ključne riječi za pojedinačne predmete mogu se pronaći klikom na tag „Case Details“ („Detalji predmeta“) u bazi podataka HUDOC. Detaljnije informacije o bazi podataka HUDOC i ključnim riječima možete naći u korisničkom priručniku „*HUDOC user manual*“.

* Citirana sudska praksa može biti na jednom ili oba službena jezika (engleski i francuski) Suda i Evropske komisije za ljudska prava. Osim ako nije drugačije naznačeno, sve reference se odnose na presude o meritumu koje je donijelo vijeće Suda. Skraćenica „(odl.)“ označava da je citat iz odluke Suda, a skraćenica „[VV]“ označava da je predmet razmatralo Veliko vijeće. Presude Vijeća koje nisu bile pravosnažne u trenutku objavljivanja ovog ažuriranog teksta označene su znakom (*).

Član 5. Konvencije – Pravo na slobodu i sigurnost

„1. Svako ima pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti. Niko ne smije biti lišen slobode izuzev u niže navedenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

(a) zakonitog lišenja slobode po presudi nadležnog suda;

(b) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog nepovinovanja zakonitom nalogu suda ili u cilju osiguranja izvršenja bilo koje obaveze propisane zakonom;

(c) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja nadležnoj sudskoj vlasti, kada postoji opravdana sumnja da je ta osoba izvršila krivično djelo ili kada postoje valjani razlozi da se osoba spriječi da izvrši krivično djelo ili da, nakon izvršenja krivičnog djela, pobjegne;

(d) lišenja slobode maloljetnika, prema zakonitom nalogu, radi odgajanja pod nadzorom ili zakonitog pritvaranja zbog privođenja nadležnoj vlasti;

(e) zakonitog lišenja slobode osoba da bi se spriječilo širenje neke zarazne bolesti, pritvaranja mentalno oboljelih osoba, alkoholičara ili narkomana ili skitnica;

(f) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode osobe u cilju sprječavanja ilegalnog ulaska u zemlju ili osobe protiv koje je u toku postupak deportacije ili ekstradicije.

2. Svako ko je uhapšen bit će odmah obaviješten, na jeziku koji razumije, o razlozima hapšenja i o svim optužbama protiv njega.

3. Svako ko je uhapšen ili lišen slobode prema odredbama stava 1(c) ovog člana mora odmah biti izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom ovlašteno da vrši sudsku vlast i mora imati pravo na suđenje u razumnom roku ili na puštanje na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se uvjetovati garancijama o pojavljivanju na suđenju.

4. Svako kome je uskraćena sloboda hapšenjem ili lišavanjem slobode ima pravo pokrenuti postupak kako bi sud, u kratkom roku, razmotrio zakonitost lišavanja slobode i ukoliko ono nije bilo zakonito naložio oslobađanje.

5. Svako ko je bio žrtva hapšenja ili lišavanja slobode protivno odredbama ovog člana ima pravo na obeštećenje”.

Ključne riječi baze podataka HUDOC

1. Sloboda ličnosti (5-1) – Bezbjednost ličnosti (5-1) – Lišenje slobode (5-1) – Postupak propisan zakonom (5-1) – Zakonito hapšenje ili lišenje slobode (5-1)
 - (a) Osuda (5-1-a) – Nakon osude (5-1-a) – Nadležni sud (5-1-a)
 - (b) Zakonit nalog suda (5-1-b) – Nepovino vanje nalogu suda (5-1-b) – Obezbijediti ispunjenje obaveze propisane zakonom (5-1-b)
 - (c) Izvesti pred nadležnu zakonom određenu vlast (5-1-c) – Krivično djelo (5-1-c) – Opravdana sumnja (5-1-c) – Valjani razlozi da bi se spriječilo izvršenje krivičnog djela (5-1-c) – Valjani razlozi da bi se spriječilo bjekstvo (5-1-c)
 - (d) Maloljetnici (5-1-d) – Vaspitni nadzor (5-1-d) – Izvesti pred nadležni organ (5-1-d)
 - (e) Sprječavanje širenja zaraznih bolesti (5-1-e) – Mentalno oboljele osobe (5-1-e) – Alkoholičari (5-1-e) – Narkomani (5-1-e) – Skitnice (5-1-e)
 - (f) Spriječiti ilegalni ulazak u zemlju (5-1-f) – Protjerivanje (5-1-f) – Ekstradicija (5-1-f)
2. Obavještenje odmah (5-2) – Obavještenje na jeziku koji se razumije (5-2) – Obavještenje o razlozima za hapšenje (5-2) – Obavještenje o optužbama (5-2)
3. Sudija ili drugo službeno lice zakonom ovlašteno da vrši sudsku vlast (5-3) – Izveden odmah pred sudiju ili drugo službeno lice (5-3) – Suđenje u razumnom roku (5-3) – Puštanje na slobodu do suđenja (5-3) – Dužina trajanja pritvora u toku prekrivičnog postupka (5-3) – Opravdanost pritvora (5-3) – Uslovni otpust (5-3) – Garancije o pojavljivanju na suđenju (5-3)
4. Ispitivanje zakonitosti lišenja slobode (5-4) – Pokrenuti postupak (5-4) – Sudski nadzor (5-4) – Brzina preispitivanja (5-4) – Procesne garancije preispitivanja (5-4) – Naredba za puštanje na slobodu (5-4)
5. Obeštećenje (5-5)

I. Djelokrug primjene

Član 5. stav 1 Konvencije

„1. Svako ima pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti. Niko neće biti lišen slobode osim u sljedećim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom: ...”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Sloboda ličnosti (5-1) – Bezbjednost ličnosti (5-1) – Lišenje slobode (5-1) – Postupak propisan zakonom (5-1) – Zakonito hapšenje ili lišenje slobode (5-1)

A. Lišenje slobode

1. Proglašavajući „pravo na slobodu”, član 5. ima u vidu fizičku slobodu ličnosti; njegov je cilj da obezbijedi da niko ne bude lišen slobode na proizvoljan način. Ovaj član se ne bavi pukim ograničavanjem slobode kretanja, koje je uređeno članom 2 Protokola br. 4 (*De Tommaso protiv Italije* [VV], 2017, stav 80; *Creangă protiv Rumunije* [VV], 2012, stav 92; *Engel i drugi protiv Nizozemske*, 1976, stav 58).

2. Razlika između ograničavanja slobode kretanja dovoljno ozbiljnih da se smatraju lišenjem slobode u skladu sa članom 5 st. 1 i pukog ograničavanja slobode kretanja uređenog samo članom 2 Protokola br. 4 odnosi se na stepen intenziteta, a ne na prirodu ili suštinu ograničenja (*De Tommaso protiv Italije*

[VV], 2017, stav 80; *Guzzardi protiv Italije*, 1980, stav 93; *Rantsev protiv Kipra i Rusije*, 2010, stav 314; *Stanev protiv Bugarske* [VV], 2012, stav 115).

3. Lišenje slobode se ne odnosi samo na klasično zatvaranje nakon hapšenja ili osude, već može imati brojne druge oblike (*Guzzardi protiv Italije*, 1980, stav 95).

B. Kriteriji koje treba primjenjivati

4. Sud ne smatra da ga obavezuju pravni zaključci domaćih vlasti o tome da li je došlo do lišenja slobode te samostalno vrši ocjenu situacije (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 71; *H.L. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2004, stav 90; *H.M. protiv Švajcarske*, 2002, stavovi 30 i 48; *Creangă protiv Rumunije* [VV], 2012, stav 92).

5. Kako bi se utvrdilo da li je neko „lišen slobode“ u smislu člana 5, mora se poći od njegove konkretne situacije i uzeti u obzir čitav dijapazon kriterija, poput vrste, trajanja, efekata i načina sprovođenja mjere o kojoj je riječ (*De Tommaso protiv Italije* [VV], 2017, stav 80; *Guzzardi protiv Italije*, 1980, stav 92; *Medvedyev i drugi protiv Francuske* [VV], 2010, stav 73; *Creangă protiv Rumunije* [VV], 2012, stav 91).

6. Zahtjev da se uzme u obzir „vrsta“ i „način sprovođenja“ mjere o kojoj je riječ omogućava Sudu da uzme u obzir konkretan kontekst i okolnosti vezane za vrstu ograničenja mimo paradigme zatvaranja u ćeliju. Kontekst u kojoj je mjera preduzeta je zaista važan faktor, jer se u savremenom društvu često javljaju situacije u kojima se od javnosti može zahtijevati da trpi ograničenja slobode kretanja ili ograničenja slobode u interesu opšteg dobra (*De Tommaso protiv Italije* [VV], 2017, stav 81; *Nada protiv Švajcarske* [VV], 2012, stav 226; *Austin i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2012, stav 59).

7. Prilikom utvrđivanja razlike između ograničenja slobode kretanja i lišenja slobode u smislu zatvaranja stranaca u zonama aerodromskog tranzita radi identifikovanja i registracije migranata, faktori koje Sud mora uzeti u obzir mogu se sažeti na sljedeći način: i) pojedinačna situacija i izbori podnositelja predstavke, ii) primjenjivi pravni režim zemlje koja je u pitanju i njegova svrha, iii) relevantno trajanje, naročito u smislu svrhe procesne zaštite podnositelja predstavke prije događaja, i iv) prirode i stepena stvarnih ograničenja nametnutih podnositeljima predstavke ili koje su isti pretrpjeli (*Z.A. i drugi protiv Rusije* [VV], 2019, stav 138; *Ilias i Ahmed protiv Mađarske* [VV], 2019, stav 217; *R.R. i drugi protiv Mađarske*, 2021, stav 74).

8. Čak i mjere koje su namenjene zaštiti ili preduzete u interesu osobe o kojoj je riječ mogu se smatrati lišenjem slobode (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 71).

9. Svrha mjera koje su preduzeli organi vlasti koji lišavaju pojedince slobode nije odlučujuća prilikom ocjene da li je zaista došlo do lišenja slobode. Sud uzima ovo u obzir tek u kasnijoj fazi svoje analize, kada je ispitao usklađenost mjera sa članom 5, st. 1 (*Rozhkov protiv Rusije (br. 2)*, 2017, stav 74).

10. Pojam *lišenje slobode* u smislu člana 5, st. 1, obuhvata i *objektivni element* zatvaranja osoba u neki ograničen prostor tokom vremenskog perioda koji nije zanemarljiv, kao i *subjektivni element* u smislu da osoba nije na valjan način pristala na zatvaranje o kojem je riječ (*Storck protiv Njemačke*, 2005, stav 74; *Stanev protiv Bugarske* [VV], 2012, stav 117).

11. Relevantni objektivni faktori koje treba razmotriti obuhvataju mogućnost napuštanja ograničenog prostora, stepen nadzora i kontrole kretanja osobe, stepen izolacije i mogućnost da osoba ostvaruje društvene kontakte (*Guzzardi protiv Italije*, 1980, stav 95; *H.M. protiv Švajcarske*, 2002, stav 45; *H.L. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2004, stav 91; *Storck protiv Njemačke*, 2005, stav 73). Međutim, kada je osmogodišnje dijete ostavljeno samo u policijskoj stanici duže od dvadeset četiri sata, nije bilo neophodno da se ocijeni da li je držano u zatvorenim i čuvanim prostorijama, jer se od njega nije moglo očekivati da samo napusti policijsku stanicu (*Tarak i Depe protiv Turske*, 2019, stav 61).

12. Kada činjenice ukazuju da je došlo do lišenja slobode u smislu člana 5, st. 1, relativno kratko trajanje tog lišenja ne utiče na ovaj zaključak (*Rantsev protiv Kipra i Rusije*, 2010, stav 317; *Iskandarov protiv Rusije*, 2010, stav 140, *Zelčs protiv Letonije*, 2020, stav 40).

13. Element prinude prilikom vršenja ovlaštenja policije da zaustavlja i pretresa osobe ukazuje na lišenje slobode, bez obzira na kratkotrajnost te mjere (*Krupko i drugi protiv Rusije*, 2014, stav 36; *Foka protiv Turske*, 2008, stav 78; *Gillan i Quinton protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010, stav 57; *Shimovolos protiv Rusije*, 2011, stav 50; *Brega i drugi protiv Moldavije*, 2012, stav 43).

14. Činjenica da nekom licu nisu stavljene lisice, da nije zatvoreno u ćeliju ili na drugi način fizički sputano ne predstavlja odlučujući faktor prilikom utvrđivanja da li je došlo do lišenja slobode (*M.A. protiv Kipra*, 2013, stav 193).

15. Pravo na slobodu je isuviše važno u demokratskom društvu da bi osoba izgubila mogućnost da uživa u zaštiti koju predviđa Konvencija isključivo zato što se možda sama predala da bude lišena slobode, naročito ako osoba nije poslovno sposobna da pristane na predloženu radnju ili da joj se usprotivi (*H.L. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2004, stav 90; *Stanev protiv Bugarske* [VV], 2012, stav 119; vidjeti i *N. protiv Rumunije*, 2017, stavovi 165–167, gdje je ustanovljeno da je neprekinut pritvor podnositelja predstavke bio proizvoljan nakon odluke kojom se nalaže njegovo puštanje, čak i ako je podnositelj predstavke pristao da ostane u pritvoru dok socijalne službe ne nađu adekvatno rješenje za situaciju).

16. Činjenica da neko nije poslovno sposoban ne znači neizostavno da nije u stanju da razumije situaciju i pristane na nju (*Stanev protiv Bugarske* [VV], 2012, stav 130; *Shtukaturev protiv Rusije*, 2008, stavovi 107–09; *D.D. protiv Litvanije*, 2012, stav 150).

C. Mjere preduzete u zatvoru

17. Disciplinske mjere koje se preduzimaju u zatvoru koje utiču na uslove u pritvoru ne mogu se smatrati lišenjem slobode. Takve mjere se u uobičajenim okolnostima moraju posmatrati kao izmjene uslova zakonitog lišenja slobode i ne potpadaju pod dejstvo člana 5, st. 1 ove Konvencije (*Stoyan Krastev protiv Bugarske*, 2020, stav 38); *Bollan protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2000; vidjeti i *Munjaz protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012, gdje izolovanje podnositelja predstavke u bolnicu visokog stepena sigurnosti nije dovelo do daljeg lišenja slobode).

D. Bezbjednosne provjere putnika avio-prevozom

18. Pitanja povrede člana 5. ove Konvencije se ne otvara kada granični službenici tokom granične kontrole na aerodromu zaustave putnika kako bi razjasnili njegovu situaciju i kada njegovo lišenje slobode ne premašuje vrijeme koje je nužno potrebno da bi se ispoštovale relevantne formalnosti (*Gahramanov protiv Azerbejdžana* (odl.), 2013, stav 41; *O.M. i D.S. protiv Ukrajine*, 2022, stavovi 113–120, gdje kontrolne i mjere nadzora, koje su trajale oko jedanaest sati u slučaju osoba koje su putovale s lažnim dokumentima, nisu dovele do lišenja slobode; nasuprot tome, vidjeti *Kasparov protiv Rusije*, 2016, gdje je podnositelj predstavke proveo u pritvoru pet sati što je daleko više od vremena nužno potrebnog za provjeru formalnosti koje su obično povezane s avio-putovanjem).

E. Lišavanje slobode izvan okvira formalnog lišenja slobode putem hapšenja ili pritvora

19. Pitanje primjenjivosti člana 5. se pojavljuje u raznim okolnostima, uključujući:

- smještanje pojedinaca u ustanove psihijatrijske njege ili socijalne zaštite (*De Wilde, Ooms i Versyp protiv Belgije*, 1971; *Nielsen protiv Danske*, 1988; *H.M. protiv Švajcarske*, 2002; *H.L.*

protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2004; *Storck protiv Njemačke*, 2005; *A. i drugi protiv Bugarske*, 2011; *Stanev protiv Bugarske* [VV], 2012);

- odvođenje pojedinca od strane sanitetskih tehničara ili policije u bolnicu (*Aftanache protiv Rumunije*, 2020);
- zadržavanje u tranzitnoj zoni aerodroma (*Z.A. i drugi protiv Rusije* [VV], 2019; *Amuur protiv Francuske*, 1996; *Shamsa protiv Poljske*, 2003; *Mogoş i drugi protiv Rumunije* (odl.), 2004; *Mahdid i Haddar protiv Austrije* (odl.), 2005; *Riad i Idiab protiv Belgije*, 2008);
- zadržavanje u tranzitnim zonama pri kopnenoj granici (*Ilias i Ahmed protiv Mađarske* [VV], 2019; *R.R. i drugi protiv Mađarske*, 2021);
- ispitivanje u stanici policije (*Cazan protiv Rumunije*, 2016; *I.I. protiv Bugarske*, 2005; *Osypenko protiv Ukrajine*, 2010; *Salayev protiv Azerbejdžana*, 2010; *Farhad Aliyev protiv Azerbejdžana*, 2010; *Creangă protiv Rumunije* [VV], 2012);
- zadržavanje u policijskim kolima radi sastavljanja izvještaja o prekršaju (*Zelčs protiv Letonije*, 2020);
- zaustavljanja i pretresi od strane policije (*Foka protiv Turske*, 2008; *Gillan i Quinton protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010; *Shimovolos protiv Rusije*, 2011);
- pretres doma (*Stănculeanu protiv Rumunije*, 2018);
- policijsku pratnju (*Rozhkov protiv Rusije (br. 2)*, 2017; *Tsvetkova i drugi protiv Rusije*, 2018);
- mjere za kontrolu mase koje policija usvaja radi zaštite javnog reda (*Austin i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2012; *Auray i drugi protiv Francuske*, 2024);
- kućni pritvor (*Buzadji protiv Republike Moldavije* [VV], 2016; *Mancini protiv Italije*, 2001; *Lavents protiv Letonije*, 2002; *Nikolova protiv Bugarske (br. 2)*, 2004; *Dacosta Silva protiv Španije*, 2006).
- zadržavanje pomorskih migranata u prihvatnim prostorijama i na brodovima (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016);
- držanje ilegalnih migranata u prihvatnim centrima za azil ("hotspot facilities") (*J.R. i drugi protiv Grčke*, 2018);
- zabrana kretanja na teritoriji cijele države ("lockdown") u slučaju pandemije Covid-19 (*Terheş protiv Rumunije* (odl.), 2021);
- preventivne uredbe o boravku u kući u sklopu regulative koja se odnosi na proglašenje vanrednog stanja (*Domenjoud protiv Francuske*, 2024).

F. Pozitivne obaveze u vezi s lišenjem slobode

20. U prvoj rečenici člana 5. st. 1, navodi se pozitivna obaveza Države ne samo da se uzdrži od aktivnog kršenja prava o kojima je riječ, već i da preduzme adekvatne korake kako bi svima u svojoj nadležnosti obezbijedila zaštitu od nezakonitog miješanja u ta prava (*El-Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [VV], 2012, stav 239).

21. Država je stoga u obavezi da preduzme mjere koje će pružiti djelotvornu zaštitu ranjivih osoba, što podrazumijeva i razumne mjere protiv lišenja slobode koje organi vlasti znaju ili bi trebalo da znaju (*Storck protiv Njemačke*, 2005, stav 102).

22. Država je odgovorna ako prešutno pristaje na lišenje slobode osobe od strane fizičkih lica ili ako ne prekine tu situaciju (*Riera Blume i drugi protiv Španije*, 1999; *Rantsev protiv Kipra i Rusije*, 2010, stavovi 319–21; *Medova protiv Rusije*, 2009, stavovi 123–25).

II. Zakonitost lišenja slobode u skladu s članom 5, stav 1

A. Svrha člana 5.

23. Osnovni cilj člana 5 je da spriječi proizvoljno ili neopravdano lišenje slobode (*Selahattin Demirtaş protiv Turske (br. 2)* [VV], 2020, stav 311; *S., protiv i A. protiv Danske* [VV], 2018, stav 73; *McKay protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2006, stav 30). Pravo na slobodu i sigurnost je od najvećeg značaja u „demokratskom društvu” u smislu Konvencije (*Medvedyev i drugi protiv Francuske* [VV], 2010, stav 76; *Ladent protiv Poljske*, 2008, stav 45).

24. Sud, stoga, smatra da lišenje slobode nekog pojedinca koje Država ne priznaje predstavlja potpuno negiranje ključnih jamstava sadržanih u članu 5. Konvencije i razotkriva najteže kršenje te odredbe (*El-Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* [VV], 2012, stav 233; *Al Nashiri protiv Poljske*, 2014, stav 529; *Belozorov protiv Rusije i Ukrajine*, 2015, stav 113). Nepostojanje evidencije o podacima poput datuma, vremena i lokacije lišenja slobode, imena osobe koja je lišena slobode, razloga za lišenje slobode i imena osobe koja je izvršila lišenje mora se smatrati neusklađenošću sa, između ostalog, svrhom člana 5. Konvencije (*Kurt protiv Turske*, 1998, stav 125). Također je neusklađeno sa zahtjevima zakonitosti prema Konvenciji (*Anguelova protiv Bugarske*, 2002, stav 154).

25. Nijedno lišenje slobode neće biti zakonito ako ne potpada pod jedan od dozvoljenih osnova navedenih u tačkama (a) do (f) člana 5, st. 1 (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 88; vidjeti također, novije slučajeve, *Aftanache protiv Rumunije*, 2020, stavovi 92–100; *I.S. protiv Švajcarske*, 2020, stavovi 46–60).

26. U praksi Suda mogu se primjetiti tri vrste obrazloženja: sveobuhvatna priroda izuzetaka, koja se mora tumačiti strogo i koja ne dozvoljava široka opravdanja prema drugim odredbama (posebno članova 8 do 11 Konvencije); ponovljen naglasak na zakonitosti lišenja slobode, kako procesnoj tako i materijalnoj, što zahtijeva strogo pridržavanje vladavini prava; i važnost brze neophodne sudske kontrole odmah (prema članu 5, stavovi 3. i 4) (*Selahattin Demirtaş protiv Turske (br. 2)* [VV], 2020, stav 312; *S., protiv i A. protiv Danske* [VV], 2018, stav 73; *Buzadji protiv Republike Moldavije* [VV], 2016, stav 84).

27. U vezi sa lišenjem slobode koje se dešava tokom međunarodnog oružanog sukoba, zaštite prema članu 5. se moraju tumačiti i primjenjivati uz uzimanje u obzir konteksta i odredbi Međunarodnog humanitarnog prava (*Hassan protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2014, stavovi 103–106).

28. Ako određeni slučaj lišenja slobode ne potpada pod okvire jedne od tačaka člana 5, kako ih sud tumači, ne može se prilagoditi pozivom na potrebu za balansom interesa Države protiv onih koji su lišeni slobode (*Merabishvili protiv Gruzije* [VV], 2017, stav 298).

B. Usklađenost sa domaćim pravom

29. Da bi se ispunio zahtjev zakonitosti, lišenje slobode mora biti „u skladu sa postupkom propisanim zakonom”.

Konvencija se odnosi prvobitno na domaće pravo ali i, gdje je primjenljivo, na druge primjenljive pravne standarde, uključujući i one koji potiču od međunarodnog prava (*Medvedyev i drugi protiv Francuske* [VV], 2010, stav 79; *Toniolo protiv San Marina i Italije*, 2012, stav 46; *Aydın Sefa Akay protiv Turske*, 2024, stavovi 115–129) ili Evropsko pravo (*Paci protiv Belgije*, 2018, stav 64 i *Pirozzi protiv Belgije*, 2018, stavovi 45–46, u vezi sa lišenjem slobode na osnovu evropskog naloga za hapšenje). U svim slučajevima, ona uspostavlja obavezu da se poštuje materijalna i procesna vladavina prava o kojoj je riječ (*ibid.*)

30. Na primjer, Sud je ustanovio da je bilo kršenja člana 5. kada su organi vlasti propustili da podnesu predstavku za produženje naredbe za lišenje slobode u vremenskom okviru koji je zakonom propisan

(*G.K. protiv Poljske*, 2004, stav 76). Nasuprot tome, navodno kršenje cirkulara u vezi sa načinom na koji su istrage sprovedene kod određenih vrsta prekršaja nije poništilo osnov prema domaćem pravu za hapšenje i naknadno lišenje slobode (*Talat Tepe protiv Turske*, 2004, stav 62). Kada prvostepeni sud odbije da pusti podnositelja predstavke uprkos odluci Ustavnog suda kojom je lišenje slobode određeno kao nezakonito, produženje pritvora podnositelja predstavke u prekrivičnom postupku ne može se smatrati „usklađenim sa postupkom propisanim zakonom” (*Şahin Alpay protiv Turske*, 2018, stav 118; *Mehmet Hasan Altan protiv Turske*, 2018, stav 139). Kršenje člana 5, stav 1, je ustanovljeno i kada je podnositelj predstavke zadržan u psihijatrijskoj ustanovi duže od perioda koji je propisan domaćim zakonom nakon što je izdata naredba za zadržavanje, pošto je nezakonitost lišenja slobode priznata od strane domaćih sudova (*Cramesteter protiv Italije*, 2024, stavovi 53–56).

C. Preispitivanje usklađenosti s domaćim pravom

31. Dok je uobičajeno da prvo domaća vlast, konkretno sudovi, tumače i primijene domaće pravo, stav je drugačiji kada su u pitanju slučajevi gdje nepoštovanje takvog prava podrazumijeva kršenje Konvencije. U slučajevima gdje je ugrožen član 5. stav 1, Konvencije, Sud mora iskoristiti svoje ovlaštenje da preispita da li je domaće pravo ispoštovano (*Creangă protiv Rumunije* [VV], 2012, stav 101; *Baranowski protiv Poljske*, 2007, stav 50; *Benham protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1996, stav 41). Pri tome, Sud mora uzeti u obzir pravnu situaciju kako je izgledala u materijalnom vremenu (*Włoch protiv Poljske*, 2000, stav 114).

Pri razmatranju valjanosti naredbe za lišenje slobode osumnjičenog koji se nalazi u inostranstvu 30 dana, Sud je prihvatio kao usklađenu s članom 5 praksu domaćih sudova da računaju period lišenja slobode od datuma ekstradicije osumnjičenog a ne od datuma njegovog hapšenja u Državi koja vrši ekstradiciju (*Gilanov protiv Republike Moldavije*, 2022, stavovi 51–56).

D. Opšta načela

32. Zahtjev zakonitosti nije ispunjen pukom usklađenošću relevantnog domaćeg prava; domaće pravo mora samo po sebi biti usklađeno s Konvencijom, uključujući opšta načela koja su u njoj izričito navedena ili se podrazumijevaju (*Plesó protiv Mađarske*, 2012, stav 59).

Opšta načela koja se podrazumijevaju u Konvenciji a na koja se poziva sudska praksa prema članu 5, stav 1, su načelo vladavine prava, a u vezi s njim i načelo pravne sigurnosti, načelo proporcionalnosti i načelo zaštite od proizvoljnosti koje je, štaviše, sam cilj člana 5 (*Simons protiv Belgije* (odl.), 2012, stav 32).

E. Načelo pravne sigurnosti

33. Kada se radi o lišenju slobode, posebno je važno da se zadovolji načelo pravne sigurnosti. Stoga je ključno da uslovi lišenja slobode prema domaćem pravu budu jasno definisani i da sam zakon bude predvidljiv u svojoj primjeni, tako da ispunjava standard „zakonitosti” koji postavlja Konvencija, standard koji nalaže da svaki zakon bude dovoljno precizan da omogući pojedincu - po potrebi, uz odgovarajući savjet - da predvidi, u onoj mjeri u kojoj je objektivno moguće u datim okolnostima, posljedice koje može nositi određeno djelo (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 92; *Del Río Prada protiv Španije* [VV], 2013, stav 125; *Creangă protiv Rumunije*, 2012, stav 120; *Medvedyev i drugi protiv Francuske* [VV], 2010, stav 80).

34. Načelo pravne sigurnosti može biti ugroženo ako domaći sud uvede izuzetke kroz svoju sudska praksu koji idu protiv sadržaja primjenljive zakonske odredbe ili kojima se usvaja detaljno tumačenje negiranja procesnih zaštita koje nudi zakon (*Aydın Sefa Akay protiv Turske*, 2024, stav 115).

35. Stoga se član 5. stav 1 ne poziva samo na domaće pravo, već se odnosi i na „kvalitet zakona” što podrazumijeva da kada domaće pravo odobrava lišenje slobode, zakon mora biti, u svojoj primjeni,

dovoljno pristupačan, precizan i predvidljiv. Faktori koji su relevantni za ocjenu „kvaliteta zakona” – što se u nekim slučajevima odnosi na „zaštite od proizvoljnosti” – će sadržati postojanje jasnih zakonskih odredbi za naređivanje lišenja slobode, za produžavanje pritvora i za postavljanje vremenskih ograničenja za trajanje pritvora; i postojanje djelotvornog pravnog lijeka kojim podnositelj predstavke može da ospori „zakonitost” i „trajanje” svog neprekidnog pritvora (*J.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2016, stav 77).

36. Na primjer, praksa držanja osobe u pritvoru pod optužnicom bez nekog konkretnog osnova u nacionalnom zakonodavstvu ili sudskoj praksi je kršenje člana 5, st. 1 (*Baranowski protiv Poljske*, 2007, stavovi 50–58). Isto tako, praksa automatskog produžavanja pritvora u prekrivičnom postupku bez preciznog pravnog osnova je u suprotnosti sa stavom 1, člana 5 (*Svipsta protiv Letonije*, 2006, stav 86). Međutim, neprekinut pritvor na osnovu naloga optužnog vijeća kojim se zahtijeva dodatna istraga, bez izdavanja formalne naredbe za pritvor, nije otkrio kršenje ovog člana (*Laumont protiv Francuske*, 2001, stav 50).

37. Odredbe koje domaće vlasti tumače na nedosljedan i uzajamno isključiv način će, također, biti manjkave u pogledu standarda „kvaliteta zakona” koji nalaže Konvencija (*Nasrullojev protiv Rusije*, 2007, stav 77; *Ječius protiv Litvanije*, 2000, stavovi 53–59). Međutim, u nedostatku bilo kakve sudske prakse, Sud nije dužan da daje sopstveno tumačenje domaćeg prava. Stoga, možda neće biti spreman da zaključi da domaći sudovi nisu postupili u skladu sa procedurom propisanom zakonom (*Włoch protiv Poljske*, 2000, stavovi 114–16; *Winterwerp protiv Nizozemske*, 1979, stavovi 48–50).

38. Iako su diplomatske note izvor međunarodnog prava, pritvor posade na osnovu takvih nota nije zakonit u smislu stava 1 člana 5. Konvencije jer nisu dovoljno precizne i predvidljive. Posebno, nedostatak konkretnog pozivanja na potencijalno hapšenje ili pritvor članova posade neće biti u skladu sa zahtjevima u pogledu pravne sigurnosti i predvidivosti prema stavu 1. člana 5. Konvencije (*Medvedyev i drugi protiv Francuske* [VV], 2010, stavovi 96–100).

39. Zahtjev za pravnom sigurnošću postaje još značajniji kada je sudija lišen slobode (*Baş protiv Turske*, 2020, stav 158). Kada domaće pravo dozvoli sudsku zaštitu članovima sudstva kako bi zaštitili njihovo nezavisno vršenje funkcija, ključno je da takvi dogovori budu valjano ispoštovani. Uzimajući u obzir značajno mjesto koje sudstvo zauzima u državnim organima demokratskog društva i rastući značaj koji se pripisuje razdvajanju ovlaštenja i nužnost zaštite nezavisnosti sudstva, Sud mora posebno obratiti pažnju na zaštitu članova sudstva prilikom preispitivanja načina na koji je sprovedena naredba za pritvor sa stanovišta odredbi Konvencije (*Alparslan Altan protiv Turske*, 2019, stav 102; *Turan i drugi protiv Turske*, 2021, stav 82). Načela data u sudskoj praksi Suda u vezi sa nezavisnošću domaćeg sudstva primjenjuju se *mutatis mutandis* u pogledu međunarodnih sudija i sudova, njihova nezavisnost je jednako *conditio sine qua non* za adekvatno sprovođenje pravde (*Aydın Sefa Akay protiv Türkiye*, 2024, stav 113).

F. Zabrana proizvoljnosti

40. Također, svako lišenje slobode treba da bude usklađeno sa svrhom zaštite pojedinca od proizvoljnosti (*S., v. i A. protiv Danske* [VV], 2018, stav 74; *Witold Litwa protiv Poljske*, 2000, stav 78).

41. Pojam „proizvoljnosti” u članu 5, st. 1, ide dalje od nedostatka usklađenosti sa domaćim pravom. Tako da lišenje slobode može biti zakonito u pogledu domaćeg prava ali i dalje proizvoljno i stoga u suprotnosti sa Konvencijom (*Creangă protiv Rumunije*, 2012, stav 84; *A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2009, stav 164).

42. Pojam proizvoljnosti varira u izvjesnoj mjeri u zavisnosti od vrste pritvora na koji se odnosi. Sud je naznačio da proizvoljnost može nastati kada je postojao element loše namjere ili prevare na strani vlasti; kada naredba za pritvor i sprovođenje pritvora nisu bili u zaista u skladu sa svrhom ograničenja dozvoljenih prema relevantnim tačkama člana 5, st. 1; kada nema veze između osnova za dozvoljeno lišenje slobode na koje se ono oslanja i mjesta i uslova u pritvoru; i kada ne postoji odnos

proporcionalnosti između osnova za pritvor i pritvora o kom je riječ (za detaljni pregled ključnih načela vidjeti *James, Wells i Lee protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012, stavovi 191–95; *Saadi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2008, stavovi 68–74).

43. Brzina kojom domaći sudovi zamijene naredbu za pritvor koji je ili istekao ili je ustanovljeno da je manjkav je također relevantan element prilikom ocjene da li će se lišenje slobode neke osobe smatrati proizvoljnim (*Mooren protiv Njemačke* [VV], 2009, stav 80). Stoga Sud smatra, u kontekstu tačke (c), da period kraći od mjesec dana između isteka prvobitne naredbe za pritvor i izdavanja nove, argumentovane naredbe za pritvor nakon vraćanja slučaja od strane žalbenog suda nižem sudu ne čini proizvoljnim pritvor podnositelja predstavke (*Minjat protiv Švajcarske*, 2003, stavovi 46. i 48). Nasuprot tome, period duži od godinu dana nakon što sud koji odlučuje po žalbi vrati slučaj sudu niže instance, tokom kog je podnositelj predstavke ostao u neizvjesnosti u smislu koji je osnov za njegovo dalje pritvaranje, u kombinaciji s nedostatkom vremenskog roka da niža sudska instanca preispita pritvor, čini podnositeljev pritvor proizvoljnim (*Khudoyorov protiv Rusije*, 2005, stavovi 136–37).

G. Naredba suda

44. Period trajanja pritvora je, načelno, „zakonit” ako je zasnovan na naredbi suda. Pritvor na osnovu naredbe suda koja viša sudska instanca ocijeni kasnije kao nezakonit može i dalje biti valjan po domaćem pravu (*Bozano protiv Francuske*, 1986, stav 55). Pritvor može biti i dalje u skladu sa „postupkom propisanim zakonom” čak i kada su domaći sudovi priznali grešku u postupku lišenja slobode ali su smatrali da je pritvor ipak zakonit (*Erkalo protiv Nizozemske*, 1998, stavovi 55–56). Stoga čak i manjkavosti naredbe o lišenju slobode ne čine nužno sam period trajanja pritvora nezakonitim u smislu člana 5, stav 1 (*Yefimenko protiv Rusije*, 2013, stavovi 102–08; *Ječius protiv Litvanije*, 2000, stav 68; *Benham protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1996, stavovi 42–47).

45. Sud razlikuje postupke domaćih sudova koji su u okviru njihove nadležnosti i one koje prevazilaze nadležnost (*ibid.*, stavovi 43 et seq.). Naredbe o pritvoru su ocijenjene kao *ex facie* nevaljane u slučajevima kada zainteresovana strana nije dobila adekvatno obavještenje o ročištu (*Khudoyorov protiv Rusije*, 2005, stav 129), domaći sudovi nisu sproveli istragu o finansijskim sredstvima kako nalaže nacionalno zakonodavstvo (*Lloyd i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2005, stavovi 108 i 116), ili niže sudske instance nisu adekvatno razmotrile alternative kazni zatvora (*ibid.*, stav 113). S druge strane, kada nije bilo dokaza da su domaći sudovi počinili „grubu ili očitu nepravilnost”, Sud je ocijenio pritvor kao zakonit (*ibid.*, stav 114).

H. Obrazloženje odluka i načelo zabrane proizvoljnosti

46. Nedostatak obrazloženja naredbi o pritvoru je jedan element koji Sud uzima u obzir prilikom ocjene zakonitosti pritvora u skladu s članom 5, stav 1 (*S. protiv i A. protiv Danske* [VV], 2018, stav 92). Stoga, odsustvo *bilo kakvog* osnova koje bi sudske vlasti navele u svojim odlukama kojima se odobrava pritvor na duže vrijeme može biti neusklađeno s načelom zaštite od proizvoljnosti koji je sadržan u članu 5, stav 1. (*Stašaitis protiv Litvanije*, 2002, stavovi 66–67). Slično tome, odluka koja je izuzetno lakonska i ne poziva se ni na kakve zakonske odredbe koje bi dozvolile pritvor neće obezbijediti dovoljnu zaštitu od proizvoljnosti (*Khudoyorov protiv Rusije*, 2005, stav 157).

47. Međutim, Sud može smatrati da je pritvor podnositelja predstavke usklađen sa nacionalnim zakonodavstvom uprkos nedostatku obrazloženja u naredbi o pritvoru ako su domaći sudovi bili zadovoljni da postoji osnov za pritvor podnositelja (*Minjat protiv Švajcarske*, 2003, stav 43). Dalje, kada domaći sudovi odbiju naredbu o pritvoru zbog nedostatka obrazloženja, ali smatraju da je bilo nekakvog osnova za zadržavanje podnositelja predstavke, odbijanje da se izda naredba za puštanje na slobodu pritvorenika i slanje slučaja nazad nižim sudskim instancama radi određivanja zakonitosti pritvora nije ocijenjeno kao kršenje člana 5, stav 1 (*ibid.*, stav 47).

48. Kršenje člana 5, stav 1, je nastalo kada je nedostatak bilo kakvog obrazloženja za naređivanje pritvora u prekrivičnom postupku kombinovan sa neispravljanjem njegovog trajanja. Međutim, ne postoji zahtjev da domaći sudovi preinače trajanje pritvora u prekrivičnom postupku u svojim odlukama bez obzira kako je ovo pitanje regulisano domaćim pravom (*Merabishvili protiv Gruzije* [VV], 2017, stav 199; *Oravec protiv Hrvatske*, 2017, stav 55). Postojanje ili odsustvo vremenskih ograničenja je jedan u nizu faktora koje Sud može uzeti u obzir u svojoj sveukupnoj ocjeni da li je domaće pravo bilo predvidljivo u primjeni i pružilo zaštitu od proizvoljnog pritvora (*J.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2016, stav 90; *Meloni protiv Švajcarske*, 2008, stav 53.)

49. Štaviše, organi vlasti treba da razmotre manje intruzivne mjere od pritvora (*Ambruszkiewicz protiv Poljske*, 2006, stav 32).

I. Neke prihvatljive procesne manjkavosti

50. Sljedeće procesne manjkavosti nisu učinile pritvor podnositelja predstavke nezakonitim:

- neobavješćavanje optuženog zvaničnim putem o naredbi o pritvoru nije dovela do „grube ili očigledne nepravilnosti” u izuzetnom smislu naznačenom u sudskoj praksi s obzirom da su organi vlasti zaista vjerovali da je naredba dostavljena podnositelju predstavke (*Marturana protiv Italije*, 2008, stav 79; ali vidjeti i *Voskuil protiv Nizozemske*, 2007, gdje je Sud ustanovio kršenje usljed nedostavljanja obavješćenja o naredbi o pritvoru u vremenskom roku koji je propisan zakonom: tri dana umjesto dvadeset četiri sata);
- puka administrativna greška u nalogu za hapšenje ili naredbi o pritvoru koja je kasnije ispravljena od strane sudskog organa (*Nikolov protiv Bugarske*, 2003, stav 63; *Douiye protiv Nizozemske* [VV], 1999, stav 52);
- zamjena formalnog osnova za pritvor podnositelja predstavke u pogledu činjenica pomenutih od strane sudova koji podržavaju njihove zaključke (*Gaidjurgis protiv Litvanije* (odl.), 2001). Međutim, ako se ne daju adekvatni razlozi za takvu zamjenu Sud može zaključiti da je došlo do kršenja člana 5, st. 1 (*Calmanovici protiv Rumunije*, 2008, stav 65).

J. Kašnjenje u izvršenju naredbe o puštanju iz pritvora

51. Nezamislivo je da u Državi koja ima uspostavljenu vladavinu prava osoba bude dalje lišena slobode uprkos postojanju sudske naredbe da bude puštena (*Assanidze protiv Gruzije* [VV], 2004, stav 173). Sud, međutim, prepoznaje da su neka kašnjenja u izvršenju odluka o puštanju pritvorenika razumljiva i nekad neizbježna. Ipak, domaće vlasti moraju nastojati da takva kašnjenja svedu na najmanju moguću mjeru (*Giulia Manzoni protiv Italije*, 1997, stav 25).

Administrativne formalnosti povezane sa puštanjem ne mogu opravdati kašnjenje od više od nekoliko sati (*Ruslan Yakovenko protiv Ukrajine*, 2015, stav 68, gdje je kašnjenje trajalo dva dana, i *Quinn protiv Francuske*, 1995, stavovi 39–43, u vezi sa kašnjenjem od jedanaest sati pri izvršenju odluke o puštanju podnositelja predstavke „odmah”).

Nedozvoljeno hapšenje pojedinaca kada je osnov za pritvor prestao da postoji, usljed administrativnih manjkavosti u razmjeni dokumenata između različitih Državnih organa smatra se kršenjem člana 5, čak i kada je kratkog trajanja (*Kerem Çiftçi protiv Turske*, 2021, stavovi 32–34, gdje je podnositelj predstavke zadržan oko sat i po na osnovu naloga za hapšenje koji je povučen mjesec dana prije toga).

III. Dozvoljeno lišenje slobode prema članu 5, stav 1.

A. Pritvor po presudi

Član 5. stav 1 (a) Konvencije

„1. ... Niko ne smije biti lišen slobode izuzev u niže navedenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

(a) zakonitog lišenja slobode po presudi nadležnog suda;”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Lišenje slobode (5-1) – Postupak propisan zakonom (5-1) – Zakonito hapšenje ili lišenje slobode (5-1)

Osuda (5-1-a) – Po presudi (5-1-a) – Nadležni sud (5-1-a)

1. Postojanje presude

52. Član 5. stav 1 (a) primjenjuje se na bilo kakvu „presudu” kojom sud oglašava lišenje slobode i ne pravi razliku na osnovu pravnog karaktera djela za koje je lice proglašeno krivim u smislu da li je klasifikovano kao krivično ili prekršajno u domaćem pravu Države o kojoj je riječ (*Engel i drugi protiv Nizozemske*, 1976, stav 68; *Galstyan protiv Armenije*, 2007, stav 46).

53. Ovaj izraz označava i ustanovljenje krivice i nametanje kazne ili druge mjere koja podrazumijeva lišenje slobode (*Del Río Prada protiv Španije* [VV], 2013, stav 125; *James, Wells i Lee protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012, stav 189; *M. protiv Njemačke*, 2009, stav 87; *Van Droogenbroeck protiv Belgije*, 1982, stav 35; *B. protiv Austrije*, 1990, stav 38).

54. Pitanje adekvatne kazne, načelno, nije u djelokrugu primjene Konvencije. Uloga Suda nije da odlučuje o tome koja je adekvatna dužina trajanja pritvora primjenljiva za određeno djelo. Međutim, mjere koje su vezane za sprovođenje kazne ili njeno prilagođavanje mogu uticati na pravo na slobodu zaštićeno članom 5, st. 1, pošto samo trajanje lišenja slobode zavisi od primjene takvih mjera (*Aleksandr Aleksandrov protiv Rusije*, 2018, stav 22; *Khamtokhu i Aksenchik protiv Rusije* [VV], 2017, stavovi 55–56).

55. Odredba ne spriječava Stranu ugovornicu da izvrši naredbe za lišenje slobode koje donesu nadležni sudovi van njene teritorije (*X. protiv Njemačke*, Odluka Komisije od dana 14. decembra 1963). Iako Strane ugovornice nisu u obavezi da provjere da li je postupak strane Države koji je doveo do osude usklađen sa zahtjevima člana 6. (*Drozd i Janousek protiv Francuske i Španije*, 1992, stav 110), osuda ne može biti ishod flagrantnog uskraćivanja pravde (*Ilaşcu i drugi protiv Moldavije i Rusije* [VV], 2004, stav 461). Ako je osuda ishod postupka koji je bio „očigledno neusklađen sa odredbama člana 6. ili načelima koje taj član sadrži”, ishodovano lišenje slobode ne bi bilo opravdano prema članu 5, st. 1 (a) (*Willcox i Hurford protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2013, stav 95, sa primjerima oblika pravičnosti koji su doveli do flagrantnog uskraćivanja pravde; vidjeti i *Stoichkov protiv Bugarske*, 2005, stavovi 56–58, i *Vorontsov i drugi protiv Ukrajine*, 2021, stavovi 42–49 u vezi sa primjenom načela u domaćem postupku).

2. Nadležni sud

56. Izraz „sud” označava tijela koja ne samo da posjeduju zajedničke osnovne karakteristike, od kojih je najvažnija nezavisnost od izvršne vlasti i stranaka u postupku, već i pružaju jamstva sudskih postupaka (*Weeks protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1987, stav 61; *De Wilde, Ooms i Versyp protiv Belgije*, 1971, stav 78). Oblici postupka ne moraju, međutim, nužno biti istovjetni u svakom slučaju

gdje je učešće suda neophodno. Da bi se odredilo da li je postupak pružio dovoljna jamstva, mora se uzeti u obzir konkretna priroda okolnosti u kojima se takav postupak sprovodi (*ibid.*).

57. Također, tijelo o kom je riječ ne smije imati samo puke savjetodavne funkcije, već mora biti nadležno da donosi odluke o zakonitosti pritvora i da izda naredbu za puštanje na slobodu ako je pritvor nezakonit (*X protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1981, stav 61; *Weeks protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1987, stav 61).

58. Sud nije „nadležan” ako njegov sastav nije „ustanovljen zakonom” (*Yefimenko protiv Rusije*, 2013, stavovi 109–111).

3. Lišenje slobode mora uslijediti nakon osuđujuće presude

59. Izraz „nakon” ne znači samo da lišenje slobode mora vremenski doći poslije osude: također, lišenje slobode mora proisteci iz, uslijediti nakon, zavisiti od osude ili se dogoditi na osnovu osude. Ukratko, mora postojati dovoljan uzročno-posljedični odnos između osude i lišenja slobode o kom je riječ (*James, Wells i Lee protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012, stav 189; *Monnell i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1987, stav 40; *Del Río Prada protiv Španije* [VV], 2013, stav 124).

60. Međutim, kako vrijeme protiče, uzročno-posljedična veza postepeno slabi i može vremenom biti narušena ako je stav donijet tako da je odluka da se pusti lice na slobodu ili da se produži pritvor (uključujući i produženje preventivnog pritvora) zasnovana na osnovama koje nisu povezane s ciljevima zakonodavstva ili suda ili na ocjeni koja nije bila objektivna u pogledu tih ciljeva. U tim okolnostima, lišenje slobode koje je bilo od početka nezakonito bilo bi preinačeno u proizvoljno lišenje slobode i, stoga, neusklađeno sa članom 5 (*ibid.*, stav 124; i *H.W. protiv Njemačke*, 2013, stav 102; *M. protiv Njemačke*, 2009, stav 88, za produženi preventivni pritvor; *W.A. protiv Švicarske*, 2021, stavovi 39–45, gdje je naredba o preventivnom pritvoru podnositelja predstavke donijeta u ponovljenom postupku bila neusklađena s ciljevima prvobitne osude).

61. Sud je ustanovio da različiti oblici preventivnog pritvora mimo kazne zatvora predstavljaju lišenje slobode podnositelja predstavke „po presudi nadležnog suda”. U takvim okolnostima, lišenje slobode o kom je riječ nije dio kazne, već slijedi iz druge „mjere koja podrazumijeva lišenje slobode” (vidjeti *Ruslan Yakovenko protiv Ukrajine*, 2015, stav 51 sa dodatnim referencama).

62. Odluka da se pritvorenik ne pusti može postati nedosljedna ciljevima kazne izrečene u sudskoj naredbi o pritvoru ako pomenuto lice bude zadržano na osnovu opasnosti da on ili ona mogu ponoviti djelo, ali licu su, u isto vrijeme, uskraćeni neophodni mehanizmi, kao što je na primjer odgovarajuća terapija, da pokaže da on ili ona nisu više opasni (*Klinkenbuß protiv Njemačke*, 2016, stav 47).

63. Opravdanost odluke da se licu produži pritvor kako bi se zaštitila javnost se dovodi u pitanje kada su domaći sudovi očigledno imali na raspolaganju nedovoljno elemenata iz kojih bi proistekao zaključak da je lice o kom je riječ i dalje opasnost po javnost, posebno jer sudovi nisu pribavili nezamjenljiv savjet vještaka koji nije suviše zastario. Sud ne odgovara na pitanje da li je medicinsko vještačenje dovoljno skoro urađeno na statičan način, već odgovor zavisi od specifičnih okolnosti slučaja, posebno, da li je došlo do potencijalno značajnih promjena situacije podnositelja predstavke od posljednjeg vještačenja (*D.J. protiv Njemačke*, 2017, stavovi 59–61). Štaviše, kada je počinitelj zadržan u istoj ustanovi na duže vrijeme a njegovo liječenje nema daljeg napretka, posebno je važno konsultovati nezavisnog vještaka kako bi se dobili svježiji prijedlozi za pokretanje neophodnog liječenja (*Tim Henrik Bruun Hansen protiv Danske*, 2019, stavovi 77–78).

64. Optuženi se smatra zadržanim „po presudi nadležnog suda” u smislu člana 5, stav 1 (a) kada je presuda donijeta na prvoj instanci, čak i kada nije još pravosnažna i podliježe promjenama kroz žalbu (*Ruslan Yakovenko protiv Ukrajine*, 2015, stav 46). Izraz „po presudi” ne može da se tumači kao ograničen na slučaj pravosnažne presude, jer ovo bi izuzelo hapšenje osuđene osobe, koja je prisustvovala suđenju dok je još uvijek na slobodi. Ne može se previdjeti da je krivica osobe, koja je

zadržana tokom žalbenog postupka ili postupka preispitivanja, ustanovljena tokom suđenja koje je sprovedeno u skladu s članom 6 (*Wemhoff protiv Njemačke*, 1968, stav 9).

65. Član 5. st. 1 (a) se primjenjuje kada su mentalno oboljele osobe zadržane u ustanovama psihijatrijske njege po presudi (*Klinkenbuß protiv Njemačke*, 2016, stav 49; *Radu protiv Njemačke*, 2013, stav 97; *X protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1981, stav 39). Međutim, ne primjenjuje se u slučajevima po nakon oslobađajuće presude (*Luberti protiv Italije*, 1984, stav 25).

4. Uticaj žalbenog postupka

66. Period trajanja pritvora će, načelno, biti zakonit ako je sproveden u skladu s naredbom suda. Naknadna ocjena da je sud pogriješio prema domaćem pravu prilikom donošenja naredbe neće nužno retroaktivno uticati na valjanost sprovedenog trajanja pritvora. Organi u Strazburu odbijaju da podrže predstavke osoba koje su osuđene za krivično djelo a koje su se žalile da su domaći žalbeni sudovi ocijenili njihovu osudu ili kaznu kao zasnovane na pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju ili na povredi pravila postupka (*Benham protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1996, stav 42). Međutim, pritvor nakon osude je nezakonit ako nema osnov u domaćem pravu ili je proizvoljan (*Tsirlis i Kouloumpas protiv Grčke*, 1997, stav 62).

B. Lišenja slobode zbog nepovino vanja nalogu suda ili u cilju osiguranja izvršenja obaveze propisane zakonom

Član 5. st. 1 (b) Konvencije

„1. ... Niko ne smije biti lišen slobode izuzev u niže navedenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

...

(b) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog nepovino vanja zakonitom nalogu suda ili u cilju osiguranja izvršenja bilo koje obaveze propisane zakonom;”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Lišenje slobode (5-1) – Postupak propisan zakonom (5-1) – Zakonito hapšenje ili lišenje slobode (5-1)

Zakonit nalog suda (5-1-b) – Nepovino vanje nalogu suda (5-1-b) – Obezbijediti ispunjenje obaveze propisane zakonom (5-1-b)

1. Nepovino vanje sudskom nalogu

67. Odabir riječi u prvom dijelu člana 5, st. 1 (b) pretpostavlja da je osoba koja je uhapšena ili zadržana morala imati priliku da se povinuje nalogu suda ali nije to učinila (*Beiere protiv Letonije*, 2011, stav 49).

68. Pojedinci se ne mogu smatrati odgovornim za nepoštovanje naredbi suda o kojima nisu nikada obaviješteni (*ibid.*, stav 50).

69. Odbijanje osobe da se povinuje određenim mjerama ili da ispoštuje određeni postupak prije nego što joj nadležni sud naloži da to učini ne stvara nikakvu pretpostavku u odlukama vezanim za poštovanje takvog naloga suda (*Petukhova protiv Rusije*, 2013, stav 59).

70. U demokratskom društvu, domaća vlast mora uspostaviti pravičnu ravnotežu između važnosti obezbjeđivanja poštovanja zakonitih naloga suda i značaja prava na slobodu. Faktori koje treba uzeti u obzir su svrha naloga, izvodljivost poštovanja naloga i trajanje pritvora. Pitanje proporcionalnosti ima poseban značaj u široj slici (*Gatt protiv Malte*, 2010, stav 40).

71. Organi Konvencije primjenjuju prvi dio člana 5, st. 1 (b) u slučajevima koji se odnose, na primjer, na neplaćanje novčane kazne koju je sud odredio (*Velinov protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, 2013; *Airey protiv Irske*, Odluka Komisije od 7. jula 1977), odbijanje da se podvrgne medicinskom pregledu u vezi s mentalnim zdravljem (*X. protiv Njemačke*, Odluka Komisije od 10. decembra 1975), ili ispitivanju krvi po nalogu suda (*X. protiv Austrije*, Odluka Komisije od 13. decembra 1979), nepoštovanja ograničenja vezanih za prebivalište (*Freda protiv Italije*, Odluka Komisije od 7. oktobra 1980), nepoštovanje odluke da se djeca predaju roditelju (*Paradis protiv Njemačke* (odl.), 2007), nepoštovanje obavezujućih naredbi (*Steel i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998), kršenje uvjetne kazne (*Gatt protiv Malte*, 2010) i zatvaranje u psihijatrijskoj bolnici (*Trutko protiv Rusije*, 2016. i *Beiere protiv Letonije*, 2011, pri čemu domaći postupci nisu obezbijedili dovoljna jamstva protiv proizvoljnosti.

2. Izvršenje obaveze propisane zakonom

72. Drugi dio člana 5. st. 1 (b) dozvoljava pritvor samo da bi se „osiguralo izvršenje” bilo koje obaveze propisane zakonom. Dakle, mora postojati neispunjena obaveza nametnuta osobi o kojoj je riječ i hapšenje i pritvor moraju biti za potrebe obezbjeđivanja izvršenja a ne kaznene prirode. Čim se obaveza o kojoj je riječ izvrši, osnov za pritvor prema članu 5, st. 1 (b) prestaje da postoji (*Vasileva protiv Danske*, 2003, stav 36; *S., protiv i A. protiv Danske* [VV], 2018, stavovi 80–81).

73. Član 5. st. 1 (b) se ponovo poziva na domaće pravo u pogledu sadržaja obaveze, kao i postupka koji treba ispoštovati za nametanje takve obaveze i izvršenja iste (*Rozhkov protiv Rusije (br. 2)*, 2017, stav 89)

74. Obaveza mora biti određena i konkretna po svojoj prirodi (*Ciulla protiv Italije*, 1989, stav 36). Opširna tumačenja bi podrazumijevala posljedice koje nisu usaglašene sa pojmom vladavine prava (*S., protiv i A. protiv Danske* [VV], 2018, stav 83; *Engel i drugi protiv Nizozemske*, 1976, stav 69; *Iliya Stefanov protiv Bugarske*, 2008, stav 72).

75. Obaveza da se ne počinu krivično djelo može se smatrati „određenom i konkretnom” samo ako su u dovoljnoj mjeri navedeni mjesto i vrijeme predstojećeg izvršenja djela i njegove potencijalne žrtve. U kontekstu dužnosti da se uzdrži od činjenja, kao drugačijoj od dužnosti da se izvrši određeno djelo, neophodno je da se osoba, prije zaključivanja da je propustila da izvrši obavezu o kojoj je riječ, obavijesti o konkretnom djelu od kog se on ili ona moraju uzdržati i da ta osoba demonstrira da nije voljna da se uzdrži od činjenja djela (*Kurt protiv Austrije* [VV], 2021, stav 185; *Ostendorf protiv Njemačke*, 2013, stavovi 93–94).

Dužnost da se ne počinu krivično djelo u neposrednoj budućnosti ne može se smatrati dovoljno određenom i konkretnom, sve dok nisu naređene konkretne mjere koje nisu ispoštovane (*S., protiv i A. protiv Danske* [VV], 2018, stav 83).

76. Hapšenje će biti prihvatljivo u smislu Konvencije samo ako „obaveza koja je propisana zakonom” ne može da se izvrši blažim sredstvima (*Khodorkovskiy protiv Rusije*, 2011, stav 136). Načelo proporcionalnosti dalje nalaže da se mora uspostaviti ravnoteža u demokratskom društvu između važnosti osiguravanja neposrednog izvršenja obaveze o kojoj je riječ i značaja prava na slobodu (*Saadi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2008, stav 70).

77. Prilikom ovakve ocjene, Sud smatra sljedeće tačke za mjerodavne: priroda obaveze koja nastaje iz mjerodavnog zakonodavstva uključujući i osnovni cilj i namjenu; osobu koja je zadržana i konkretne okolnosti koje su dovele do zadržavanja; dužina trajanja pritvora (*S., protiv i A. protiv Danske* [VV], 2018, stav 75; *Vasileva protiv Danske*, 2003, stav 38; *Epple protiv Njemačke*, 2005, stav 37).

78. Situacije koje se ispituju prema drugom dijelu člana 5, st. 1 (b) podrazumijevaju, na primjer, obavezu da se podvrgne sigurnosnoj provjeri kada se ulazi u zemlju (*McVeigh i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Izvještaj Komisije od 18. marta 1981), da se otkriju podaci o ličnom identitetu (*Vasileva protiv Danske*, 2003; *Novotka protiv Slovačke* (odl.), 2003; *Sarigiannis protiv Italije*, 2011), da se

podvrgne psihijatrijskom pregledu (*Nowicka protiv Poljske*, 2002), da se napusti određeni prostor (*Epple protiv Njemačke*, 2005), da se ode u policijskoj stanici radi ispitivanja (*Iliya Stefanov protiv Bugarske*, 2008; *Osyenko protiv Ukrajine*, 2010 i *Khodorkovskiy protiv Rusije*, 2011), da se održi mir neizvršenjem krivičnog djela (*Ostendorf protiv Njemačke*, 2013) i da se otkriju podaci o povezanoj imovini radi obezbjeđenja plaćanja poreskih dugova (*Göthlin protiv Švedske*, 2014).

C. Pritvor

Član 5. st. 1 (c) Konvencije

„1. ... Niko ne smije biti lišen slobode izuzev u niže navedenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

...

(c) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja nadležnoj sudskoj vlasti, kada postoji opravdana sumnja da je ta osoba izvršila krivično djelo ili kada postoje valjani razlozi da se osoba spriječi da izvrši krivično djelo ili da, nakon izvršenja krivičnog djela, pobjegne;”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Lišenje slobode (5-1) – Postupak propisan zakonom (5-1) – Zakonito hapšenje ili lišenje slobode (5-1)

Izvesti pred nadležnu zakonom određenu vlast (5-1-c) – Krivično djelo (5-1-c) – Opravdana sumnja (5-1-c) – Valjani razlozi da bi se spriječilo izvršenje krivičnog djela (5-1-c) – Valjani razlozi da bi se spriječilo bjekstvo (5-1-c)

1. Svrha hapšenja ili pritvora

79. Izraz „izvršeno za privođenja pred nadležnu sudsku vlast” obuhvata sva tri alternativna osnova za hapšenje ili pritvor u skladu s članom 5, st. 1 (c) (*Lawless protiv Irske (br. 3)*, 1961, stavovi 13–14; *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1978, stav 196).

80. Lice može biti zadržano u skladu sa prvim dijelom člana 5, st. 1 (c) samo u kontekstu krivičnog postupka, za potrebe privođenja pred nadležnu sudsku vlast na osnovu sumnje da je počinilo djelo (*Selahattin Demirtaş protiv Turske (br. 2)* [VV], 2020, stav 314; *Şahin Alpay protiv Turske*, 2018, stav 103; *Ječius protiv Litvanije*, 2000, stav 50; *Schwabe i M.G. protiv Njemačke*, 2011, stav 72).

81. Pritvor u pretkrivičnom postupku može služiti kao preventivna mjera samo u onoj mjeri u kojoj je opravdana na osnovu opravdane sumnje u vezi s postojećim djelom na koje se odnosi predstojeći krivični postupak (*Kurt protiv Austrije* [VV], 2021, stav 187).

82. Druga alternativa ove odredbe („kada postoje valjani razlozi da se osoba spriječi da izvrši krivično”) ne dozvoljava politiku opšte prevencije usmjerene protiv pojedinca ili kategorije pojedinaca koje vlasti smatraju opasnim ili sklonim izvršenju nezakonitih djela. Ovaj osnov za pritvor samo dozvoljava Stranoj ugovornici mehanizam da spriječi konkretno i određeno djelo, posebno, u pogledu mjesta i vremena izvršenja i žrtve/žrtava takvog djela. Da bi pritvor bio opravdan prema drugom dijelu člana 5, st. 1 (c), vlasti moraju ubjedljivo demonstrirati da bi osoba o kojoj je riječ po svemu sudeći bila umiješana u konkretno i određeno djelo, da nije sprovedena mjera preventivnog pritvora (*Kurt protiv Austrije* [VV], 2021, stav 186; *S., protiv i A. protiv Danske* [VV], 2018, stav 89 i 91).

83. Drugi dio člana 5. st. 1 (c) pruža zaseban osnov za pritvor, nezavistan od postojanja „opravdane sumnje da je lice počinilo djelo”. Stoga se primjenjuje preventivni pritvor mimo krivičnog postupka (*S., v. i A. protiv Danske* [VV], 2018, stavovi 114–116, u vezi s pritvorom radi sprječavanja navijačkog nasilja).

84. Postojanje cilja da se osumnjičeni izvede pred sud se mora razmatrati nezavisno od postizanja te potrebe. Standard koji nameće član 5. st. 1 (c) ne pretpostavlja da policija ima dovoljno dokaza da iznese optužbe u vrijeme hapšenja ili dok je podnositelj predstavke u pritvoru (*Petkov i Profirov protiv Bugarske*, 2014, stav 52; *Erdagöz protiv Turske*, 1997, stav 51). Cilj ispitivanja tokom pritvora u skladu sa tačkom (c) člana 5. st. 1 je da krivična istraga napreduje potvrdom ili odbacivanjem konkretne sumnje na osnovu koje je izvršeno hapšenje (*Mehmet Hasan Altan protiv Turske*, 2018, stav 125; *Brogan i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1988, stavovi 52-54; *Labita protiv Italije* [VV], 2000, stav 155; *O'Hara protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001, stav 36).

85. Zahtjev vezan za „cilj” izvođenja pritvorenika pred sud se primjenjuje određenim stepenom fleksibilnosti na lišenje slobode što potpada pod drugi dio člana 5, st. 1 (c), kako bi se spriječilo produžavanje nepotrebno kratkog preventivnog pritvora. Kada je osoba puštena iz preventivnog pritvora nakon kratkog vremenskog perioda, bilo jer je rizik prošao ili, na primjer, jer je propisani kratki rok zadržavanja istekao, zahtjev o svrsi ne treba da bude prepreka za preventivni pritvor (*S., protiv i A. protiv Danske* [VV], 2018, stavovi 118-126).

86. Kada su krivični postupci obustavljeni na neodređeno vrijeme tokom pandemije Covid-19, osnov za pritvor podnositelja predstavke tokom pomenutog perioda je nastavio da bude za potrebe privođenja pred nadležnu sudsku vlast (*Fenech protiv Malte* (odl.), 2021, stavovi 83-88).

87. Pritvor u skladu sa članom 5, st. 1 (c) mora biti adekvatna mjera za postizanje navedenog cilja (*Ladent protiv Poljske*, 2008, stavovi 55-56). Odgovornost je domaće vlasti da ubjedljivo pokaže da je lišenje slobode neophodno. Kada vlasti narede pritvor osobe koja čeka suđenje na osnovu njegovog ili njenog nepojavljivanja pred organima kada su pozvani, treba voditi računa da je osoba o kojoj je riječ dobila adekvatno obavještenje i da je imala dovoljno vremena da ispoštuje poziv i treba preduzeti objektivne korake da se utvrdi da su on ili ona zaista pobjegli (*Vasiliciuc protiv Republike Moldavije*, 2017, stav 40).

88. Test nužnosti prema drugom dijelu člana 5, st. 1 (c) zahtijeva da se razmotre blaže mjere od lišenja slobode i da se ustanovi da iste nisu dovoljne da se zaštiti interes pojedinca i javni interes. Djelo o kom je riječ mora imati težinu, podrazumijevati ugrožavanje života i telesnog integriteta ili značajnu materijalnu štetu. Također, pritvor treba da prestane čim rizik, zbog kog je nadzor bio neophodan, prođe, pri čemu je trajanje pritvora također mjerodavan faktor (*S., protiv i A. protiv Danske* [VV], 2018, stav 161).

89. Izraz „nadležna sudska vlast” ima isto značenje kao „sudija ili drugo službeno lice zakonom ovlašteno da vrši sudsku vlast” u članu 5, st. 3 (*Schiesser protiv Švajcarske*, 1979, stav 29).

2. Značenje „opravdane sumnje”

90. „Opravdanost” sumnje na kojoj hapšenje mora biti zasnovano čini ključni dio zaštite koja se iznosi u članu 5, st. 1 (c) (*Selahattin Demirtaş protiv Turske (br. 2)* [VV], 2020, stav 314; *Mehmet Hasan Altan protiv Turske*, 2018, stav 124; *Fernandes Pedrosa protiv Portugala*, 2018, stav 87). Činjenica da je sumnja u dobroj vjeri nije dovoljna sama po sebi (*Sabuncu i drugi protiv Turske*, 2020, stav 145).

91. „Opravdana sumnja” da je krivično djelo počinjeno pretpostavlja postojanje činjenica ili informacija koje bi zadovoljile objektivnog posmatrača da je lice o kom je riječ moglo počiniti djelo (*Selahattin Demirtaş protiv Turske (br. 2)* [VV], 2020, stav 314; *Ilgar Mammadov protiv Azerbejdžana*, 2014, stav 88; *Erdagöz protiv Turske*, 1997, stav 51; i *Fox, Campbell i Hartley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1990, stav 32). Stoga, kada vlasti nisu sprovele valjanu istragu osnovnih činjenica slučaja kako bi utvrdile da li je prigovor osnovan otkrivena je povreda člana 5, st. 1 (c) (*Stepuleac protiv Moldavije*, 2007, stav 73; *Elçi i drugi protiv Turske*, 2003, stav 674; *Moldoveanu protiv Republike Moldavije*, 2021, stavovi 52-57, gdje je podnositeljka predstavke uhapšena i zadržana na osnovu optužbi za prevaru nakon što nije otplatila dug trećem licu).

92. Sumnje moraju biti potkrijepljene provjerljivim i objektivnim dokazima. Nejasna i uopštena pozivanja na zakonske odredbe ili neodređen „materijal slučaja” u odlukama vlasti i dokumentima ne mogu se smatrati dovoljnim da se potkrijepi „opravdanost” sumnje, u odsustvu bilo kakvih konkretnih izjava, informacija ili prigovora (*Akgün protiv Turske*, 2021, stavovi 156 i 175).

93. Šta je opravdano zavisi od svih okolnosti, ali činjenice koje daju prostora sumnji ne moraju da budu istog nivoa kao one koje su neophodne da se opravda osuda, ili čak i za podizanje optužnice (*Merabishvili protiv Gruzije* [VV], 2017, stav 184).

94. Izraz „opravdanost” također znači prag koji sumnja mora dostići da bi se zadovoljio objektivni posmatrač u smislu vjerovatnoće optužbi (*Kavala protiv Turske*, 2019, stav 128).

95. Po pravilu, problemi s „opravdanošću sumnje” nastaju na nivou činjenica. Pitanje tada je da li su hapšenje i pritvor zasnovani na dovoljno objektivnim elementima da se potkrijepi „opravdana sumnja” da su se činjenice o kojima je riječ zapravo desile. Također, uz činjenično stanje, postojanje „opravdane sumnje” u smislu člana 5, st. 1 (c) zahtijeva da se činjenice na koje se poziva mogu objektivno smatrati da potpadaju pod jedan od odjeljaka zakona koji se bavi krivičnim djelima. Stoga, jasno je da ne može biti „opravdane sumnje” ako djela ili činjenice za koje odgovara pritvoreno lice nisu predstavljale krivično djelo u vrijeme svog nastanka (*Selahattin Demirtaş protiv Turske (br. 2)* [VV], 2020, stav 317; *Sabuncu i drugi protiv Turske*, 2020, stavovi 146-147).

96. Dalje, ne smije djelovati da su navodna djela sama bila u vezi sa podnositeljevim ostvarivanje prava prema Konvenciji (*Selahattin Demirtaş protiv Turske (br. 2)* [VV], 2020, stav 318; *Sabuncu i drugi protiv Turske*, 2020, stav 148; *Ragıp Zarakolu protiv Turske*, 2020, stav 41).

Kada nezakonito lišenje slobode zadire u jednu od sloboda koja je zagarantovana Konvencijom, ne može se posmatrati načelno kao miješanje propisano domaćim pravom (*Sabuncu i drugi protiv Turske*, 2020, stav 230; vidjeti i *Karaca protiv Türkiye*, 2023, stavovi 154-160, u vezi s efektom zakonitog lišenja slobode podnositelja predstavke na ocjenu miješanja u njegove slobode izražavanja prema članu 10. Konvencije).

97. Prilikom ocjene da li je ispoštovan minimalni standard za opravdanost sumnje potreban za pojedinačno hapšenje, Sud uzima u obzir opšti kontekst činjenica konkretnog slučaja uključujući i status podnositelja predstavke, redoslijed događaja, način na koji su istražne radnje sprovedene i ponašanje vlasti (*Ibrahimov i Mammadov protiv Azerbejdžana*, 2020, stavovi 113-131).

Minimalni standard nije ispoštovan kada su hapšenje i lišenje slobode podnositelja predstavke na osnovu sumnje da je počinio krivično djelo masovnih nereda kompromitovani proizvoljnošću i čine dio strategije vlasti da spriječe i uguše mirne proteste (*Shmorgunov i drugi protiv Ukrajine*, 2021, stavovi 464-477).

Nije ustanovljena opravdana sumnja u slučaju kada je podnositelj predstavke bio žrtva masovnih hapšenja bez bilo kakve pojedinačne ocjene kriminalnog elementa u njegovim postupcima (*Ishkhanyan protiv Armenije*, * 2025, stavovi 158-162).

98. Dok opravdana sumnja mora postojati u vrijeme hapšenja i prvobitnog pritvora, mora također biti pokazano, u slučajevima s produženim pritvorom, da je sumnja postojana i ostala „opravdana” tokom čitavog pritvora (*Selahattin Demirtaş protiv Turske (br. 2)* [VV], 2020, stav 320; *Ilgar Mammadov protiv Azerbejdžana*, 2014, stav 90).

99. U kontekstu terorizma, iako se ne može tražiti od Stranih ugovornica da ustanove opravdanost sumnje na kojoj je zasnovano hapšenje osumnjičenog teroriste otkrivanjem povjerljivih izvora informacija, Sud je našao da hitnost prilikom suzbijanja terorizma ne može opravdati pojam „opravdanosti” do te mjere da se zaštita pružena članom 5, st. 1 (c) narušava (*O’Hara protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001, stav 35; *Baş protiv Turske*, 2020, stav 184).

100. Naknadno prikupljanje dokaza u vezi s konkretnom optužbom može ponekad potkrijepiti sumnju koja je povezana s izvršenjem djela povezanih s terorizmom od strane podnositelja predstavke.

Međutim, to ne može biti jedini osnov sumnje kojom se opravdava lišenje slobode. U svakom slučaju, naknadno prikupljanje takvih dokaza ne oslobađa domaću vlast od obaveze da obezbijedi dovoljnu činjeničnu osnovu koja može opravdati prvobitno lišenje slobode osobe (*Selahattin Demirtaş protiv Turske (br. 2)* [VV], 2020, stav 321). Dok se kontekst slučaja mora uzeti u obzir prilikom tumačenja i primjene člana 5, organi vlasti nemaju *carte blanche* da narede lišenje slobode pojedinca tokom vanrednog stanja bez provjerljivih dokaza ili informacija ili bez dovoljnog činjeničnog osnova kojim se zadovoljavaju minimalni zahtjevi člana 5, st. 1 (c) (*Akgün protiv Turske*, 2021, stav 184).

101. Nepotvrđene glasine anonimnih doušnika nisu ocijenjene kao dovoljne da se ustanovi „opravdana sumnja” da je podnositelj predstavke bio umiješan u mafijaške poslove (*Labita protiv Italije* [VV], 2000, stavovi 156 et seq.). Nasuprot tome, inkriminišuće izjave koje su osumnjičeni dali prije niza godina i kasnije povukli nisu uklonile postojanje opravdane sumnje protiv podnositelja predstavke. Dalje, to nije imalo uticaja na zakonitost naloga za hapšenje (*Talat Tepe protiv Turske*, 2004, stav 61). Sud je također prihvatio da konkretne i detaljne izjave anonimnih svjedoka mogu predstavljati dovoljnu činjeničnu osnovu za opravdanu sumnju u kontekstu organizovanog kriminala (*Yaygin protiv Turske* (odl.), 2021, stavovi 37-46).

3. Pojam „krivičnog djelo”

102. Pojam „krivično djelo” ima samostalno značenje, istovjetno značenju „krivičnog djela” iz člana 6. Klasifikacija određenog krivičnog djela prema domaćem pravu je faktor koji treba uzeti u obzir. Međutim, priroda postupka i težina zapriječene kazne su također mjerodavni (*Benham protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1996, stav 56; *S., protiv i A. protiv Danske* [VV], 2018, stav 90).

D. Lišenje slobode maloljetnika

Član 5. st. 1 (d) Konvencije

„1. ... Niko ne smije biti lišen slobode izuzev u niže navedenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

...

(d) lišenja slobode maloljetnika, prema zakonitom nalogu, radi odgajanja pod nadzorom ili zakonitog pritvaranja zbog privođenja nadležnoj vlasti;”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Lišenje slobode (5-1) – Postupak propisan zakonom (5-1) – Zakonito hapšenje ili lišenje slobode (5-1)

Maloljetnici (5-1-d) – Vaspitni nadzor (5-1-d) – Izvesti pred nadležni organ (5-1-d)

1. Opšte napomene

103. Pojam maloljetnika podrazumijeva osobe koje nisu navršile 18 godina (*Koniarska protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2000), u skladu s evropskim standardima i Rezolucijom VM (72) Vijeća ministara Savjeta Evrope (*X. protiv Švajcarske*, Odluka Komisije od 14. decembra 1979).

104. Tačka d) nije jedina odredba koja dozvoljava lišenje slobode maloljetnika. Ona sadrži konkretne, ali ne sveobuhvatne, primjere okolnosti u kojima maloljetnik može biti pritvoren. Naime, za potrebe (a) odgajanja pod nadzorom ili (b) privođenja pred nadležnu vlast (*Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije*, 2006, stav 100).

2. Vaspitni nadzor

105. Prvi dio člana 5, st. 1 d) odobrava lišenje maloljetnika slobode u njegovom ili njenom interesu, bez obzira na pitanje da li su on ili ona osumnjičeni da su počinili krivično djelo ili su prosto dijete „u opasnosti” (*D.L. protiv Belgije*, 2016, stav 71).

106. U kontekstu lišenja maloljetnika slobode, izraz „vaspitni nadzor” ne smije biti rigidno izjednačen s pojmom nastave u učionici. Takav nadzor mora da obuhvati razne aspekte vršenja roditeljskih prava, od strane organa vlasti, u korist i radi zaštite osobe o kojoj je riječ (*P. i S. protiv Poljske*, 2012, stav 147; *Ichin i drugi protiv Ukrajine*, 2010, stav 39; *D.G. protiv Irske*, 2002, stav 80).

Bez obzira na to, „vaspitni nadzor” mora sadržati važan osnovni nastavni aspekt tako da standardna praksa za sve pritvorene maloljetnike treba da bude da se započne obrazovanje u skladu sa redovnim školskim nastavnim planom, čak i kada su smješteni privremeno u popravni dom na ograničen vremenski period, kako bi se izbjegle rupe u obrazovanju (*Blokhin protiv Rusije* [VV], 2016, stav 170).

107. Lišenje slobode zasnovano na „korigovanju ponašanja” ili potrebi da se maloljetnik spriječi u daljem izvršenju delinkventnih djela nije dozvoljeno prema članu 5, st. 1 (d) Konvencije (*Blokhin protiv Rusije* [VV], 2016, stav 171).

108. Tačka (d) ne spriječava korištenje privremene mjere pritvora koja prethodi stavljanju pod odgojni nadzor, bez da takva mjera podrazumijeva bilo kakav odgojni nadzor. U takvim okolnostima, međutim, kazna zatvora mora biti brzo zamijenjena stvarnom primjenom takvog režima (otvorenog ili zatvorenog) tipa osmišljenog u skladu sa svrhom i sa dovoljnim resursima (*Bouamar protiv Belgije*, 1988, stav 50; *D.K. protiv Bugarske*, 2020, stavovi 78-84 kada je Sud ustanovio da je bilo prihvatljivo zadržati podnositelja predstavke dva dana u kriznom centru za djecu prije premještanja u korektivnu obrazovnu ustanovu sa smještajem).

109. Stavljanje maloljetnika u ustanovu zatvorenog tipa mora također biti proporcionalno s ciljem „vaspitnog nadzora”. Ovo mora biti posljednja opcija, koja se preduzima u interesu djeteta i ima za cilj da spriječi ozbiljne rizike po djetetov razvoj (*D.L. protiv Bugarske*, 2016, stav 74).

110. Ako Država odabere sistem vaspitnog nadzora koji podrazumijeva lišenje slobode, u obavezi je da uspostavi adekvatne ustanove koje ispunjavaju bezbjednosne i obrazovne zahtjeve tog sistema kako bi se zadovoljili zahtjevi prema članu 5, st. 1 d) (*A. i drugi protiv Bugarske*, 2011, stav 69; *D.G. protiv Irske*, 2002, stav 79).

U vezi sa sprovođenjem pedagoškog i obrazovnog sistema, Državi također treba dozvoliti određeno polje slobodne procjene (*D.L. protiv Bugarske*, 2016, stav 77).

111. Sud ne smatra da prostorije za zadržavanje lica lišenih slobode same po sebi predstavljaju „vaspitni nadzor”, ukoliko ne pružaju obrazovne, tj. odgojne aktivnosti (*Ichin i drugi protiv Ukrajine*, 2010, stav 39).

3. Nadležna vlast

112. Drugi dio člana 5, st. 1 (d) uređuje zakoniti pritvor maloljetnika za potrebe privođenja pred nadležnu vlast. Prema bilješkama o *travaux préparatoires* (pripremnim radovima na Konvenciji), ova odredba je imala za cilj da pokrije lišenje maloljetnika slobode prije prekršajnog ili upravnog postupka, dok je pritvor u vezi s krivičnim postupkom bilo predviđeno da bude pokriven članom 5, st. 1 (c).

113. Međutim, smatra se da je lišenje slobode maloljetnika optuženog za krivično djelo tokom pripreme psihijatrijskog izvještaja koji je neophodan za donošenje odluke o mentalnom stanju osobe potpalo pod tačku d), pošto je to lišenje slobode za potrebe privođenja maloljetnika pred nadležnu vlast (*X. protiv Švajcarske*, Odluka Komisije od 14. decembra 1979).

E. Lišenje slobode iz medicinskih ili socijalnih razloga

Član 5. st. 1 (e) Konvencije

„1. ... Niko ne smije biti lišen slobode izuzev u niže navedenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

...

(e) zakonitog lišenja slobode osoba da bi se spriječilo širenje neke zarazne bolesti, pritvaranja mentalno oboljelih osoba, alkoholičara ili narkomana ili skitnica;”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Sloboda ličnosti (5-1) – Bezbjednost ličnosti (5-1) – Lišenje slobode (5-1) – Postupak propisan zakonom (5-1) – Zakonito hapšenje ili lišenje slobode (5-1)

Sprječavanje širenja zaraznih bolesti (5-1-e) – Mentalno oboljele osobe (5-1-e) – Alkoholičari (5-1-e) – Narkomani (5-1-e) – Skitnice (5-1-e)

1. Opšte napomene

114. Član 5. st. 1 (e) Konvencije se poziva na nekoliko kategorija pojedinaca, naime osobe koje šire zarazne bolesti, mentalno oboljele osobe, alkoholičare, narkomane i skitnice. Ono što je zajedničko svim tim licima je da ona mogu biti lišena slobode bilo da bi im se pružila medicinska pomoć ili iz razloga koje diktira socijalna politika, ili i po medicinskom i po socijalnom osnovu (*Enhorn protiv Švedske*, 2005, stav 43).

115. Razlog zašto Konvencija dozvoljava da ovi pojedinci, koji su svi društveno lošije prilagođeni, budu lišeni slobode nije samo zato što mogu biti opasnost po javnu bezbjednost već i zato što pritvor može biti nužan da bi se zaštitio njihov interes (*ibid.*; *Guzzardi protiv Italije*, 1980, stav 98 *in fine*).

2. Sprječavanje širenja zaraznih bolesti

116. Ključni kriteriji prilikom ocjenjivanja „zakonitosti” pritvora osobe „radi sprječavanja širenja zaraznih bolesti” su:

- da li je širenje zarazne bolesti opasnost po javno zdravlje ili bezbjednost; i
- da li je pritvor zaražene osobe posljednja mjera kako bi se spriječilo širenje bolesti, jer su blaže mjere razmotrene i ocijenjene kao nedovoljne da se zaštiti javni interes.

Kada ovi kriteriji nisu više ispunjeni, osnov za lišenje slobode prestaje da postoji (*Enhorn protiv Švedske*, 2005, stav 44).

3. Lišenje slobode mentalno oboljelih osoba

117. Izraz „mentalno oboljela osoba” nema preciznu definiciju pošto je psihijatrija oblast koja stalno napreduje, kako medicinski tako i u pogledu društvenih stavova. Međutim, ne može se uzeti kao dozvoljeno da se neko liši slobode samo zato što njegovi ili njeni stavovi ili ponašanje odstupaju od ustanovljenih normi (*Rakevich protiv Rusije*, 2003, stav 26).

Izrazu se mora dati nezavisno značenje, bez da Sud bude obavezan tumačenjem istih ili sličnih izraza u domaćim zakonskim uredbama (*Petschulies protiv Njemačke*, 2016, stavovi 74-77). Nije uslov da je osoba patila od nekog stanja koje bi bilo takvo da isključi ili umanja krivičnu odgovornost prema domaćem krivičnom pravu prilikom izvršenja djela (*Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stav 149).

118. Pojedinaac ne može biti lišen slobode jer ima „mentalno oboljenje” osim ako su ispunjena sljedeća tri minimalna uslova (*Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stav 127; *Stanev protiv Bugarske* [VV], 2012, stav 145; *D.D. protiv Litvanije*, 2012, stav 156; *Kallweit protiv Njemačke*, 2011, stav 45; *Shtukaturov protiv Rusije*, 2008, stav 114; *Varbanov protiv Bugarske*, 2000, stav 45; i *Winterwerp protiv Nizozemske*, 1979, stav 39):

- mora se pouzdano dokazati, kroz objektivno medicinsko vještačenje, da je osoba mentalno oboljela, osim ako je hitan pritvor neophodan;
- mentalni poremećaj osobe mora biti takav da nalaže prinudno zatvaranje. Mora se dokazati da je lišenje slobode neophodno u datim okolnostima;
- mentalni poremećaj, koji je potvrđen medicinskim dokazima, mora biti postojan tokom perioda lišenja slobode.

119. Član 5. st. 1 (e) Konvencije ne navodi moguće postupke, kažnjive prema krivičnom zakoniku, za koje osoba može biti zadržana usljed „mentalnog oboljenja”. Niti ova odredba određuje izvršenje prethodnih djela kao preduslov za lišenje (*Denis i Irvine protiv Belgije* [VV], 2021, stav 168).

120. Nijedno lišenje slobode osobe koja se smatra da je mentalno oboljelo ne može biti ocijenjeno kao usklađeno sa članom 5, st. 1 (e) Konvencije ako je naloženo bez traženja mišljenja medicinskog stručnjaka (*Ruiz Rivera protiv Švajcarske*, 2014, stav 59; *S.R. protiv Nizozemske* (odl.), 2012, stav 31).

Kada ne postoji druga opcija, na primjer usljed odbijanja osobe o kojoj je riječ da se pojavi na pregledu, barem se mora tražiti ocjena medicinskog stručnjaka na osnovu dokumentacije slučaja o samom stanju mentalnog zdravlja osobe. Ukoliko se to ne uradi, ne može se tvrditi da je pouzdano dokazano da je osoba mentalno oboljela (*D.C. protiv Belgije*, 2021, stavovi 87, 98-101; *Constancia protiv Nizozemske* (odl.), 2015, stav 26, gdje je Sud dozvolio da druge postojeće informacije zamijene medicinski pregled mentalnog zdravlja podnositelja predstavke).

121. U vezi sa drugim gore navedenim uslovom, lišenje slobode mentalno oboljele osobe može biti nužno ne samo kada joj treba terapija, lekovi ili drugo kliničko liječenje da bi se izliječilo ili ublažilo stanje, već i kada je osobi potrebna kontrola i nadzor da bi bilo spriječeno da, na primjer, povrijedi sebe ili druge osobe (*Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stav 133; *Hutchison Reid protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2003, stav 52).

Član 5. st. 1 (e) odobrava zatvaranje mentalno oboljele osobe čak i kada nije predviđena nikakva medicinska njega, ali takva mjera mora biti propisno opravdana težinom stanja mentalnog zdravlja i potrebom da se zaštiti osoba o kojoj je riječ ili druge osobe (*N. protiv Rumunije*, 2017, stav 151).

122. Mentalno stanje mora imati određenu težinu da bi se smatralo „istinskim” mentalnim poremećajem (*Glien protiv Njemačke*, 2013, stav 85). Da bi bio okarakterisan kao istinski mentalni poremećaj za potrebe tačke (e) člana 5, st. 1, mentalni poremećaj o kom je riječ mora biti toliko ozbiljan da je neophodno liječenje u ustanovi koja je prikladna za mentalno oboljele (*Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stav 129; *Petschulies protiv Njemačke*, 2016, stav 76).

123. Prilikom odlučivanja da li pojedinac treba da bude zadržan kao osoba „s mentalnim oboljenjem”, domaćim vlastima se ostavlja određena diskrecija pošto su domaće vlasti te koje prve ocjenjuju dokaze iznijete pred njih u konkretnom slučaju (*Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stav 128; *Plesó protiv Mađarske*, 2012, stav 61; *H.L. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2004, stav 98).

Nadležna domaća vlast mora strogo proučiti savjet stručnjaka i donijeti svoju sopstvenu odluku da li osoba o kojoj je riječ pati od mentalnog poremećaja (*Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stav 132).

124. Mjerodavno vrijeme kada se mora pouzdano dokazati da je osoba „mentalno oboljela”, za potrebe tačke (e) člana 5, st. 1, je datum kada se usvaja mjera lišenja slobode te osobe usljed takvog stanja (*M.B. protiv Španije**, 2025, stavovi 73 i 78; *Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stav 134; *O.H. protiv Njemačke*, 2011, stav 78). Međutim, moraju se uzeti u obzir promjene, ako ih ima, u mentalnom stanju pritvorene osobe nakon usvajanja mjere lišenja slobode (*Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stav 134). Medicinski stručni izvještaji na koje se oslanjaju vlasti moraju, stoga, biti dovoljno ažurni (*Kadusic protiv Švajcarske*, 2018, stavovi 44 i 55).

125. Konvencija ne zahtijeva od vlasti, prilikom ocjene postojanosti mentalnog poremećaja, da uzme u obzir prirodu djela koje je počinio pojedinac o kom je riječ a što je dalo povoda njegovom ili njenom prinudnom zatvaranju (*Denis i Irvine protiv Belgije* [VV], 2021, stav 169).

126. Kada medicinski dokazi ukazuju na oporavak, vlasti može biti potrebno neko vrijeme da razmotri da li da ukinu zatvaranje podnosioca predstavke (*Luberti protiv Italije*, 1984, stav 28). Međutim, produžavanje lišenja slobode samo iz administrativnih razloga nije opravdano (*R.L. i M.-J.D. protiv Francuske*, 2004, stav 129).

127. Lišenje slobode mentalno oboljele osobe mora se sprovesti u bolnici, klinici ili drugoj prikladnoj ustanovi koja je ovlaštena da zadrži takve osobe (*L.B. protiv Belgije*, 2012, stav 93; *Ashingdane protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1985, stav 44; *O.H. protiv Njemačke*, 2011, stav 79).

Nedostatak prostora u odgovarajućoj ustanovi ne može opravdati neprekinut pritvor u običnom zatvoru osobe koja pati od psihijatrijskih poremećaja (*Sy protiv Italije* (odl.), 2022, stav 135).

128. Nasuprot tome, osoba može biti privremeno smještena u ustanovu koja nije specijalizovana za zadržavanje mentalno oboljelih prije nego što se prebaci u adekvatnu ustanovu, pod uslovom da period čekanja nije pretjerano dug (*Pankiewicz protiv Poljske*, 2008, stavovi 44-45; *Morsink protiv Nizozemske*, 2004, stavovi 67-69; *Brand protiv Nizozemske*, 2004, stavovi 64-66).

129. U pogledu intrinzične veze između zakonitosti lišenja slobode i uslova izvršenja te mjere, lišenje slobode osobe s mentalnim oboljenjem na osnovu prvobitne naredbe o pritvoru može postati zakonito kada se osoba prebaci iz ustanove koja nije prikladna za mentalno oboljele u prikladnu ustanovu (*Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stavovi 140-141).

130. Primjena adekvatne terapije postala je zahtjev u širem smislu „zakonitosti“ lišenja slobode. Bilo kakvo zadržavanje mentalno oboljelih osoba mora imati terapijsku svrhu, sa ciljem izlječenja ili ublažavanja stanja mentalnog zdravlja, uključujući, gdje je prikladno, smanjenja opasnosti osobe ili uspostavljanje kontrole nad takvom opasnošću (*Rooman protiv Belgije* [VV], 2019, stav 208).

131. Lišenje slobode prema članu 5. st. 1(e), stoga, ima dvostruku funkciju: s jedne strane, socijalnu funkciju zaštite, a s druge, terapijsku funkciju koja je povezana s pojedinačnim interesom osobe s mentalnim oboljenjem u smislu dobijanja adekvatnog i personalizovanog oblika terapije ili liječenja. Adekvatno i personalizovano liječenje je ključni dio pojma „adekvatna ustanova“ (*Rooman protiv Belgije* [VV], 2019, stav 210).

132. Član 5. st. 1 (e) Konvencije također omogućava procesne zaštite u vezi sa sudskim odlukama kojima se odobrava prinudna hospitalizacija osobe (*M.S. protiv Hrvatske (br. 2)*, 2015, stav 114). Pojam „zakonitosti“ nalaže pravičan i valjan postupak koji nudi osobi o kojoj je riječ dovoljnu zaštitu od proizvoljnog lišenja slobode (*V.K. protiv Rusije*, 2017, stav 33; *X. protiv Finske*, 2012, stav 148, u vezi s nedostatkom adekvatne zaštite u pogledu produženja prinudnog zatvaranja podnositelja predstavke).

133. Postupak koji je doveo do prinudnog stavljanja pojedinca u psihijatrijsku ustanovu mora da pruži djelotvorna jamstva protiv proizvoljnosti imajući u vidu ranjivost pojedinca koji pati od mentalnog poremećaja i odatle potreba da se navedu veoma ozbiljni razlozi koji opravdavaju bilo kakvo ograničenje prava takvog pojedinca (*M.S. protiv Hrvatske (br. 2)*, 2015, stav 147).

134. Ključno je da osoba o kojoj je riječ ima pristup sudu i priliku da bude saslušana ili lično ili, kada je to neophodno, kroz neki oblik zastupanja. Ovo podrazumijeva da pojedinac koji je zatvoren u psihijatrijskoj ustanovi treba, osim u posebnim okolnostima, da dobije pravnu pomoć u postupku vezanom za nastavak, privremenu obustavu ili ukidanje zatvaranja te osobe (*ibid.*, stavovi 152. i 153; *N. protiv Rumunije*, 2017, stav 196).

135. Puko postavljanje advokata, bez da advokat zapravo pruži pravnu pomoć u postupku, ne može zadovoljiti zahtjeve za neophodnom „pravnom pomoći“ za osobe koje su zatvorene usljed „mentalnog oboljenja“. Djelotvorno pravno zastupanje osoba sa umanjenim sposobnostima zahtijeva pojačanu dužnost nadzora njihovih pravnih zastupnika od strane nadležnih domaćih sudova (*M.S. protiv Hrvatske (br. 2)*, 2015, stav 154; vidjeti i *V.K. protiv Rusije*, 2017, u vezi sa propustom po službenoj dužnosti dodijeljenog advokata da pruži djelotvornu pravnu pomoć i prikazanim propustom domaćih sudova da uzmu manjkavost u obzir).

4. Lišenje slobode alkoholičara i narkomana

136. Član 5. st. 1 (e) Konvencije ne treba da se tumači samo kao odjeljak koji dozvoljava zatvaranje „alkoholičara“ u ograničenom smislu osobe u kliničkom stanju „alkoholizma“, jer ništa u tekstu odredbe ne sprječava da Država primijeni tu mjeru na pojedinca koji zlorabljiva alkohol, kako bi se ograničila šteta koju nanosi alkoholom sebi i javnosti, ili da se spriječi opasno ponašanje nakon konzumiranja alkohola (*Kharin protiv Rusije*, 2011, stav 34).

137. Stoga, osobe koje nemaju medicinsku dijagnozu „alkoholičara“, već čiji postupci i ponašanje pod uticajem alkohola ugrožavaju javni red ili njih same, mogu biti odvedene u pritvor radi zaštite javnih ili njihovih interesa, kao što je njihovo zdravlje ili lična bezbjednost (*Hilda Hafsteinsdóttir protiv Islanda*, 2004, stav 42). To ne znači, međutim, da član 5. st. 1 (e) dozvoljava lišenje slobode pojedinca samo zato što je konzumirao alkohol (*Petschulies protiv Njemačke*, 2016, stav 65; *Witold Litwa protiv Poljske*, 2000, stavovi 61-62).

5. Skitnice

138. Sudska praksa o „skitnicama“ je ograničena. Djelokrug primjene odredbe obuhvata osobe koje nemaju stalno prebivalište, sredstva za izdržavanje i stalno zaposlenje ili profesiju. Ova tri uslova,

inspirisana Krivičnim zakonikom Belgije, su zbirna: moraju biti ispunjena u isto vrijeme u pogledu iste osobe (*De Wilde, Ooms i Versyp protiv Belgije*, 1971, stav 68).

F. Lišenje slobode stranca

Član 5. stav 1 (f) Konvencije

„1. ... Niko ne smije biti lišen slobode izuzev u niže navedenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

...

(f) zakonito hapšenje ili lišenje slobode osoba radi sprječavanja ilegalnog ulaska u zemlju ili osoba protiv kojih se vodi postupak u smislu deportacije ili ekstradicije.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Lišenje slobode (5-1) – Postupak propisan zakonom (5-1) – Zakonito hapšenje ili lišenje slobode (5-1)

Sprječavanje ilegalnog ulaska u zemlju (5-1-f) – Protjerivanje (5-1-f) – Ekstradicija (5-1-f)

1. Lišenje slobode radi sprječavanja ilegalnog ulaska u zemlju

139. Član 5. st. 1 (f) dozvoljava Državama da kontrolišu slobodu stranaca u imigracionom kontekstu (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 89). Dok se prvim dijelom odredbe dozvoljava zadržavanje tražilaca azila ili drugih imigranata prije nego što Država odobri ulazak, takvo zadržavanje mora biti usklađeno sa opštom svrhom člana 5. koja je da zaštiti pravo na slobodu i obezbijedi da niko ne bude lišen svoje slobode na proizvoljan način (*Saadi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2008, stavovi 64-66).

140. Pitanje kada prvi dio člana 5. st. 1 (f) prestaje da se primjenjuje, jer je pojedincu formalno dozvoljeno da uđe u zemlju ili boravi u njoj, najviše zavisi od domaćeg prava (*Suso Musa protiv Malte*, 2013, stav 97).

141. Načelo da lišenje slobode ne treba da bude proizvoljno se primjenjuje na lišenje slobode prema prvom dijelu člana 5. st. 1 (f) na isti način na koji se primjenjuje na lišenje slobode prema drugom dijelu (*Saadi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2008, stav 73).

142. Stoga, „odsustvo proizvoljnosti” u kontekstu prvog dijela člana 5. st. 1 (f) znači da se lišenje slobode mora sprovesti u dobroj veri; mora biti blisko povezano sa svrhom sprječavanja ilegalnog ulaska osobe u zemlju; mjesto i uslovi u pritvoru treba da su prikladni, imajući u vidu da mjera nije primjenljiva na one koji su počinili krivična djela već na strance koji, često plašeći se za sopstvene živote, bježe iz sopstvene države; i dužina trajanja zadržavanja ne treba da pređe objektivno potrebno vrijeme za ostvarenje cilja kom se teži (*ibid.*, stav 74).

143. Dok proticanje vremena nije odlučujuće prilikom određivanja da li pritvor potpada pod djelokrug primjene prvog dijela člana, taj aspekt ostaje mjerodavan za određivanje da li postoji dovoljno bliska veza između imigracionog zadržavanja i sprječavanja ilegalnog ulaska. Treba strogo analizirati kada je više vremena prošlo i kada je osoba, u međuvremenu, prisutna na teritoriji Države (*M.B. protiv Nizozemske*, 2024, stavovi 74–75, gdje je ocijenjeno kao proizvoljno imigraciono zadržavanje podnositelja predstavlke na osnovu javnog reda, nakon njegovog lišenja slobode po krivičnom zakoniku po optužbi povezanoj s terorizmom *B.A. protiv Kipra*, 2024, stavovi 62–64, gdje je pritvor tražioca azila na osnovu nacionalne sigurnosti jednako ocijenjen kao nedovoljno povezan s ciljem sprječavanja ilegalnog ulaska).

144. Sud je izrazio rezerve u pogledu prakse vlasti kojom se automatski stavljaju tražioci azila u pritvor bez prethodne pojedinačne ocjene njihovih konkretnih potreba (*Thimothawes protiv Belgije*, 2017, stav 73; *Mahamed Jama protiv Malte*, 2015, stav 146).

145. Kada se ispituje način na koji je sprovedena naredba o lišenju slobode, Sud mora da uzme u obzir konkretnu situaciju potencijalnih imigranata (*Kanagaratnam protiv Belgije*, 2011, stav 80, kada su podnositeljica predstavlke i njeno troje djece bili u ustanovi zatvorenog tipa namijenjenoj odraslima; *Rahimi protiv Grčke*, 2011, stav 108, u vezi s automatskom primjenom lišenja slobode na maloljetno lice bez pratnje).

146. U slučaju masovnih dolazaka tražilaca azila do granica Države, uslovljeno zabranom proizvoljnosti, zahtjev zakonitosti prema članu 5. može se smatrati načelno zadovoljenim od strane domaćeg pravnog režima kojim je obezbijeđeno da se, na primjer, zna barem ime organa nadležnog za naređivanje lišenja slobode u tranzitnoj zoni, oblik naredbe, moguće osnove i ograničenja, maksimalno trajanje zatvaranja i, kako nalaže član 5 st. 4, primjenljiv put sudske žalbe (*Z.A. i drugi protiv Rusije* [VV], 2019, stav 162).

147. Član 5. st. 1 (f) ne sprječava Državu da donese domaće zakonske odredbe koje formulišu osnove po kojim takvo zatvaranje može da se naredi uz propisno uzimanju u obzir praktične realnosti masovnog dolaska tražilaca azila. Konkretno, tačka 1(f) ne zabranjuje lišenje slobode u tranzitnoj zoni na ograničen period po osnovu da je takvo zatvaranje načelno neophodno da bi se obezbijedilo da prisustvo tražilaca azila prije ocjene zahtjeva za azil ili, štaviše, po osnovu da postoji potreba da se ispita prihvatljivost zahtjeva za azil brzo i da su, s tim ciljem, struktura i prilagođene procedure uspostavljene u tranzitnoj zoni (*ibid.*, stav 163).

2. Lišenje slobode u cilju deportacije ili ekstradicije

148. Članom 5. st. 1 (f) se ne zahtijeva da se lišenje slobode objektivno smatra neophodnom mjerom, na primjer, radi sprječavanja izvršenja krivičnog djela ili bjekstva. U tom pogledu, član 5. st. 1 (f) pruža drugačiji nivo zaštite od člana 5. st. 1 (c): sve što je potrebno prema tački (f) je da „se koraci preduzimaju s ciljem deportacije i ekstradicije”. Stoga je, u smislu njene primjene, nebitno da li osnovna odluka o protjerivanju može biti opravdana prema domaćem pravu ili pravu zasnovanom na Konvenciji (*Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1996, stav 112; *Čonka protiv Belgije*, 2002, stav 38; *Nasrulloev protiv Rusije*, 2007, stav 69; *Soldatenko protiv Ukrajine*, 2008, stav 109).

Test nužnosti lišenja slobode može i dalje biti potreban prema nacionalnom zakonodavstvu (*Muzamba Oyaw protiv Belgije* (odl.), 2017, stav 36; *J.R. i drugi protiv Grčke*, 2018, stav 111).

149. Ipak, Sud uzima u obzir konkretnu situaciju zadržanih pojedinaca i bilo kakve konkretne ranjivosti (kao što su zdravstveno stanje ili godine starosti) koje mogu učiniti njihovo lišenje slobode neprikladnim (*Thimothawes protiv Belgije*, 2017, stavovi 73, 79-80).

Kada je dijete umiješano, Sud smatra da, putem izuzetka, lišenje slobode mora biti neophodno da bi se postigao željeni cilj, naime, da bi se obezbijedilo udaljavanje porodice (*A.B. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 120). Boravak djeteta koje je u pratnji roditelja u pritvornom centru bit će usklađeno s članom 5. st. 1 (f) samo kada domaća vlast može da ustanovi da je ta mjera preduzeta kao posljednja opcija nakon što je provjereno da nijedna druga mjera, koja bi manje ograničila djetetovu slobodu, ne može da se sprovede (*ibid.*, stav 123).

150. Lišenje slobode može biti opravdano za potrebe drugog dijela člana 5. st. 1 (f) kroz istrage nadležnih organa, čak i ako nije izdat formalni zahtjev ili nalog za ekstradiciju s obzirom da se takve istrage mogu smatrati „koracima” preduzetim u smislu ove odredbe (*X. protiv Švajcarske*, Odluka Komisije od 9. decembra 1980).

151. Bilo kakvo lišenje slobode prema drugom dijelu člana 5. st. 1 (f) bit će opravdano sve dok su postupci deportacije ili ekstradicije u toku. Ako se takvi postupci ne sprovode sa dužnom pažnjom,

prитвор može prestati da bude dozvoljen prema članu 5. st. 1 (f) (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 90; *A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2009, stav 164; *Amie i drugi protiv Bugarske*, 2013, stav 72; *Shiksaytov protiv Slovačke*, 2020, stav 56, sa primjerima predmeta u kojima je otkrivena povreda te odredbe; *Sy protiv Italije* (odl.), 2022, stav 79, u vezi s pritvorom pri izvršenju evropskog naloga za hapšenje).

152. Da ne bi bilo ocijenjeno kao proizvoljno, lišenje slobode prema članu 5. st. 1 (f) mora biti izvršeno u dobroj veri; mora biti blisko povezano s osnovom na koji se Vlada poziva prilikom lišenja slobode; mjesto pritvora i uslovi u pritvoru moraju biti prikladni; i dužina pritvora ne treba da pređe objektivno potrebno vrijeme za ostvarenje željenog cilja (*A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2009, stav 164; *Yoh-Ekale Mwanje protiv Belgije*, 2011, stavovi 117-19 sa dodatnim referencama; *Lazăr protiv Rumunije*, 2024, stavovi 108-111).

153. Lišenje slobode s ciljem protjerivanja ne treba da bude kaznene prirode i treba da bude propraćeno odgovarajućim zaštitama (*Azimov protiv Rusije*, 2013, stav 172).

154. Domaća vlast ima obavezu da razmotri da li je udaljavanje realna opcija i da li je pritvor s ciljem udaljavanja od početka opravdan, ili nastavlja da bude (*Al Husin protiv Bosne i Hercegovine (br. 2)*, 2019, stav 98). Moraju postojati procesne zaštite kojim se može spriječiti rizik od proizvoljnosti pritvora prije protjerivanja (*Kim protiv Rusije*, 2014, stav 53).

155. U svojoj ocjeni da li domaće pravo obezbjeđuje dovoljne procesne zaštite protiv proizvoljnosti, Sud može uzeti u obzir postojanje ili nedostatak vremenskih ograničenja pritvora kao i dostupnost pravnog lijeka. Međutim, član 5. st. 1 (f) ne zahtijeva od Države da definiše maksimalno trajanje pritvora dok se čeka deportacije ili automatsko sudsko preispitivanje imigracionog pritvora. Sudska praksa pokazuje da usaglašenost sa vremenskim ograničenjima prema domaćem pravu ili postojanje automatskog sudskog preispitivanja neće samo po sebi jemčiti da je sistem imigracionog pritvora usklađen sa zahtjevima člana 5. st. 1 (f) Konvencije (*J.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2016, stavovi 83-96).

Međutim, kada postoje fiksna vremenska ograničenja, nepoštovanje takvih ograničenja može biti mjerodavno po pitanju „zakonitosti“, pošto je malo vjerovatno da pritvor koji prevazilazi dozvoljeno trajanje prema domaćem pravu bude ocijenjen kao „usklađen sa zakonom“ (*Komissarov protiv Češke Republike*, 2022, stavovi 50-52).

156. Postojanje ili nedostatak fiksnih vremenskih ograničenja ne može se smatrati u apstraktnom smislu, već treba da se posmatra u kontekstu sistema pritvora u cjelini, imajući u vidu konkretne činjenice svakog pojedinačnog slučaja. Čak i kada je podnositelj predstave bio u pritvoru na neodređeno vrijeme, nužnost procesnih zaštita je odlučujuća za analizu koju sprovodi Sud (*Lazăr protiv Rumunije*, 2024, stav 97; vidjeti i *Matthews i Johnson protiv Rumunije*, 2024, stavovi 124-127, u vezi s pritvorom prema konceptu *više sile*).

157. Članom 5. st. 1 (f) i ostalim tačkama nije dozvoljeno uspostavljanje ravnoteže između prava pojedinca na slobodu i interesa Države u smislu zaštite njenih građana od terorističkih prijetnji (*A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2009, stav 171).

158. Konvencija ne sadrži odredbe u vezi s okolnostima u kojima se može odobriti ekstradicija, ni procedure koje treba ispoštovati prije odobravanja ekstradicije. Pod uslovom da je ishod saradnje između Država o kojima je riječ i pod uslovom da je pravni osnov za hapšenje bjegunca nalog za hapšenje izdat od strane vlasti Države iz koje potiče bjegunac, čak se ni atipična ekstradicija kao takva ne može smatrati da je u suprotnosti s Konvencijom (*Öcalan protiv Turske* [VV], 2005, stav 86; *Adamov protiv Švajcarske*, 2011, stav 57).

159. Kada se zahtjev za ekstradiciju tiče osobe protiv koje postoji krivična optužba u Državi koja traži ekstradiciju, Država od koje se traži ekstradicija mora da postupi s većom pažnjom nego kada se

ekstradicija traži radi sprovođenja kazne, da bi se obezbijedila zaštita prava osobe o kojoj je riječ (*Gallardo Sanchez protiv Italije*, 2015, stav 42).

160. U pogledu dogovora o ekstradiciji između Država, pri čemu je jedna potpisnica Konvencije a druga nije, pravila uspostavljena sporazumom o ekstradiciji ili, u nedostatku takvog sporazuma, saradnjom između Država o kojima je riječ su također mjerodavni faktori koje treba uzeti u obzir prilikom određivanja da li je bilo zakonito hapšenje koje je dovelo do naknadnog prigovora Sudu. Činjenica da je bjegunac predat usljed takve saradnje između Država ne čini samo hapšenje nezakonitim i, stoga, ne pravi problem u pogledu člana 5 (*Öcalan protiv Turske* [VV], 2005, stav 87).

161. Sprovođenje privremene mjere nakon što Sud ukaže Stranoj potpisnici da ne bi bilo poželjno vratiti pojedinca u određenu zemlju nema nikakav uticaj na ocjenu da li je lišenje slobode kojem takvo lice može biti podvrgnuto usklađeno s članom 5. st. 1 Konvencije (*Gebremedhin [Gaberamadhien] protiv Francuske*, 2007, stav 74). Lišenje slobode i dalje treba da bude zakonito, a ne proizvoljno (*Azimov protiv Rusije*, 2013, stav 169).

Činjenica da primjena takve mjere sprječava deportaciju pojedinca ne čini lišenje slobode nezakonitim, pod uslovom da se još uvijek čeka postupak protjerivanja i da trajanje neprekinutog pritvora nije nerazumno (*S.P. protiv Belgije* (odl.), 2011; *Yoh-Ekale Mwanje protiv Belgije*, 2011, stav 120; *Matthews i Johnson protiv Rumunije*, 2024, stav 128).¹

IV. Jemstva koja se pružaju osobama lišenim slobode

A. Obavještenje o razlozima za hapšenje (član 5. st. 2)

Član 5. stav 2. Konvencije

„2. Svako ko je uhapšen bit će odmah obaviješten, na jeziku koji razumije, o razlozima za hapšenje i bilo kakvim optužbama protiv njega.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Obavještenje odmah (5-2) – Obavještenje na jeziku koji se razumije (5-2) – Obavještenje o razlozima za hapšenje (5-2) – Obavještenje o optužbama (5-2)

1. Primjenjivost

162. Riječi koje se koriste u članu 5. st. 2 treba tumačiti samostalno i, posebno, u skladu s ciljem i svrhom člana 5. a to je da se svako zaštiti od proizvoljnog lišenja slobode. Izraz „hapšenje” prevazilazi oblast mjera krivičnog prava i riječi „bilo koja optužba” ne ukazuju na uslov primjenljivosti već na mogućnost koju treba uzeti u obzir. Članom 5. st. 4. ne pravi se razlika između osoba lišenih slobode na osnovu toga da li su uhapšeni ili pritvoreni. Stoga, ne postoje osnovi za isključenje potonjeg iz djelokruga primjene člana 5. st. 2. (*Van der Leer protiv Nizozemske*, 1990, stavovi 27-28) što podrazumijeva i lišenje slobode za potrebe ekstradicije (*Shamayev i drugi protiv Gruzije i Rusije*, 2005, stavovi 414-15) i medicinske njege (*Van der Leer protiv Nizozemske*, 1990, stavovi 27-28; *X protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1981, stav 66) i također se primjenjuje kada su osobe vraćene u pritvor nakon perioda uslovnog otpusta (*X. protiv Belgije*, Odluka Komisije od 2. aprila 1973).

¹ Za dodatne informacije u vezi s lišenjem slobode u kontekstu imigracije, vidjeti *Vodič kroz praksu Evropske konvencije o ljudskim pravima – Imigracija*.

2. Svrha

163. Član 5. st. 2. sadrži elementarne zaštite da svaka osoba koja je uhapšena treba da zna zašto je lišena svoje slobode i to čini sastavni dio sistema zaštite koja se pruža članom 5 (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 115). Kada je lice obaviješteno o razlozima hapšenja ili pritvora, takvo lice se može, ako smatra to za prikladno, obratiti sudu da se usprotivi zakonitosti svog pritvora u skladu s članom 5. st. 4. (*Fox, Campbell i Hartley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1990, stav 40; *Čonka protiv Belgije*, 2002, stav 50).

164. Svaka osoba koja ima pravo pokrenuti postupak kojim će se brzo odlučiti o zakonitosti pritvora ne može djelotvorno iskoristi takvo pravo ako nije odmah i propisno obaviještena o razlozima zašto je lišena slobode (*Van der Leer protiv Nizozemske*, 1990, stav 28; *Shamayev i drugi protiv Gruzije i Rusije*, 2005, stav 413; *Grubnyk protiv Ukrajine*, 2020, stavovi 97 i 99).

3. Lice kom se moraju predložiti razlozi

165. Jasno je iz formulacije člana 5. st. 2. da je dužnost Države da obezbijedi konkretne informacije pojedincu ili njegovom zastupniku (*Saadi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2006, stav 53, što je Veliko vijeće potvrdilo 2008. godine). Ako podnositelj predstavke nije u mogućnosti da primi obavještenje, relevantni podaci moraju biti dostavljeni licima koja zastupaju njegove interese kao što je advokat ili staratelj (*X. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Izvještaj Komisije od 16. jula 1980, stav 106; *Z.H. protiv Mađarske*, 2012, stavovi 42-43).

4. Razlozi moraju biti predloženi „odmah”

166. Da li su informacije dostavljene dovoljno ažurno se mora ocijeniti u svakom slučaju posebno u skladu s njegovim specifičnim odlikama. Međutim, službeno lice koje vrši hapšenje ne mora prenijeti razloge u cijelosti u samom trenutku hapšenja (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 115; *Fox, Campbell i Hartley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1990, stav 40; *Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1994, stav 72).

167. Vremenska ograničenja koja nameće pojam ažurnosti bit će ispoštovana kada je uhapšeno lice obaviješteno o razlozima svog hapšenja u roku od par sati (*Kerr protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 1999; *Fox, Campbell i Hartley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1990, stav 42).

5. Način na koji su razlozi predloženi

168. Razlozi ne moraju biti izloženi u tekstu odluke kojom se odobrava pritvor i ne moraju biti u pisanom obliku ili bilo kom posebnom obliku (*X. protiv Njemačke*, Odluka Komisije od 13. decembra 1978; *Kane protiv Kipra* (odl.), 2011).

Međutim, ako stanje osobe s intelektualnim invaliditetom nije uzeto propisno u obzir u ovom postupku, ne može se reći da su takvoj osobi predložene potrebne informacije koje joj omogućuju da djelotvorno i inteligentno iskoristi pravo koje joj je obezbijeđeno članom 5. st. 4. da se usprotivi zakonitosti pritvora osim ako je advokat ili drugo ovlašteno lice obaviješteno umjesto nje (*Z.H. protiv Mađarske*, 2012, stav 41).

169. Razlozi za hapšenje mogu biti predloženi ili postati očigledni tokom ispitivanja ili saslušanja nakon hapšenja (*Fox, Campbell i Hartley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1990, stav 41; *Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1994, stav 77; *Kerr protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 1999; *Grubnyk protiv Ukrajine*, 2020, stavovi 95. i 98).

170. Uhapšene osobe ne smiju tvrditi da ne razumiju razloge za svoje hapšenje u okolnostima kada su uhapšene odmah po izvršenju krivičnog ili namjernog djela (*Dikme protiv Turske*, 2000, stav 54) ili kada su bila upoznata sa detaljima navodnih krivičnih djela sadržanim u prethodnim nalogima za hapšenje ili zahtjevima za ekstradiciju (*Öcalan protiv Turske* (odl.), 2000).

6. Potreban opseg obrazloženja

171. Da li su dostavljene informacije dovoljno sadržajne se mora ocijeniti u svakom slučaju posebno u skladu s njegovim specifičnim odlikama (*Fox, Campbell i Hartley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1990, stav 40). Međutim, puko ukazivanje na pravni osnov za hapšenje, samo po sebi, nije dovoljno za potrebe člana 5. st. 2 (*ibid.*, stav 41; *Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1994, stav 76; *Kortesis protiv Grčke*, 2012, stavovi 61-62).

172. Uhapšenim licima se moraju reći, jednostavnim, netehničkim jezikom koji mogu da razumiju, ključni pravni i činjenični osnovi za hapšenje, tako da mogu, po sopstvenom nahođenju, da se obrate sudu da ospore zakonitost u skladu sa članom 5. st. 4 (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 115; *J.R. i drugi protiv Grčke*, 2018, stavovi 123–124; *Fox, Campbell i Hartley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1990, stav 40; *Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1994, stav 72). Međutim, član 5. stav 2. ne zahtijeva da te informacije sadrže potpunu listu optužbi protiv uhapšene osobe (*Bordovskiy protiv Rusije*, 2005, stav 56; *Nowak protiv Ukrajine*, 2011, stav 63; *Gasiņš protiv Letonije*, 2011, stav 53).

173. Kada je lice uhapšeno za potrebe ekstradicije, informacije koje su date mogu biti čak i manje potpuno (*Suso Musa protiv Malte*, 2013, stavovi 113. i 116; *Kaboulov protiv Ukrajine*, 2009, stav 144; *Bordovskiy protiv Rusije*, 2005, stav 56) pošto hapšenje za takve potrebe ne zahtijeva odluku o meritumu bilo koje optužbe (*Bejaoui protiv Grčke*, Odluka Komisije od 6. aprila 1995). Međutim, takve osobe moraju svakako imati dovoljno informacija da mogu da se obrate sudu radi ispitivanja zakonitosti prema odredbama člana 5. st. 4 (*Shamayev i drugi protiv Gruzije i Rusije*, 2005, stav 427).

7. Na jeziku koji razumije

174. Kada je nalog za hapšenje, ako ga ima, napisan na jeziku koji uhapšeno lice ne razumije, član 5. st. 2. će biti ispoštovan kada su podnositelju predstavke, prilikom naknadnog ispitivanja, predloženi razlozi za hapšenje, na jeziku koji razumije (*Delcourt protiv Belgije*, Odluka Komisije od 7. februara 1967. na koju se poziva Izvještaj Komisije od 1. oktobra 1968).

175. Međutim, kada se koristi prevodilac za ove potrebe, na vlasti je odgovornost da obezbijedi da zahtjev za prevod bude formulisan pažljivo i precizno (*Shamayev i drugi protiv Gruzije i Rusije*, 2005, stav 425).

B. Pravo na izvođenje pred sudiju (član 5. stav 3)

Član 5. stav 3. Konvencije

„3. Svako ko je uhapšen ili lišen slobode prema odredbama stava 1 (c) ovog člana mora odmah biti izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom ovlašteno da vrši sudsku vlast ...”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Sudija ili drugo lice zakonom ovlašteno da vrši sudsku vlast (5-3) – Izveden odmah pred sudiju ili drugo službeno lice (5-3)

1. Cilj odredbe

176. Član 5. st. 3. Konvencije pruža jamstvo protiv proizvoljnosti ili neopravdanog lišenja slobode licima koja su uhapšena ili zadržana na osnovu sumnje da su počinili krivično djelo (*Aquilina protiv Malte* [VV], 1999, stav 47; *Stephens protiv Malte (br. 2)*, 2009, stav 52).

177. Sudska kontrola miješanja izvršne vlasti u pravo pojedinca na slobodu ličnosti je ključna odlika jamstva sadržanih u članu 5. stav 3 (*Brogan i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1988, stav 58; *Pantea protiv Rumunije*, 2003, stav 236; *Assenov i drugi protiv Bugarske*, 1998, stav 146). Sudska kontrola se podrazumijeva vladavinom prava, „jednog od bitnih načela demokratskog društva ... koji je izričito naveden u Preambuli Konvencije” i „kojim je cijela Konvencija inspirisana” (*Brogan i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1988, stav 58).

178. Sudska kontrola služi da bi pružila djelotvorne zaštite protiv opasnosti od zlostavljanja, koja je najizraženija u ovoj ranoj fazi lišenja slobode, i protiv zloupotrebe ovlaštenja koja su data organima za sprovođenje zakona ili drugim organima vlasti radi ostvarenja strogo ograničenih ciljeva i izvršenja strogo u skladu sa propisanim procedurama (*Ladent protiv Poljske*, 2008, stav 72).

2. Neodložna i automatska sudska kontrola

179. Uvodni dio člana 5. stav 3. ima za cilj da obezbijedi neodložnu i automatsku sudsku kontrolu policije ili lišenja slobode od strane organa uprave naređene u skladu sa odredbama stava 1 (c) (*De Jong, Baljet i Van den Brink protiv Nizozemske*, 1984, stav 51; *Aquilina protiv Malte* [VV], 1999, stavovi 48-49).

180. Sudska kontrola po prvom pojavljivanju uhapšenog pojedinca mora iznad svega biti sprovedena odmah, da bi se omogućilo uočavanje bilo kakvog zlostavljanja i svođenje na minimum bilo kakvog neopravdanog miješanja u slobodu pojedinca. Strogo vremensko ograničenje nametnuto ovim zahtjevom ostavlja malo fleksibilnosti u pogledu tumačenja, inače bi došlo do ozbiljnog slabljenja procesnih jamstava na štetu pojedinca i do opasnosti od narušavanja same suštine prava zaštićenog ovom odredbom (*McKay protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2006, stav 33).

181. Član 5. stav 3. ne ostavlja mogućnost za bilo kakve izuzetke od zahtjeva da osoba bude odmah izvedena pred sudiju ili drugo lice zakonom ovlašteno da vrši sudsku vlast nakon hapšenja ili lišenja slobode, čak ni ako je do toga došlo uz prethodno učešće suda (*Bergmann protiv Estonije*, 2008, stav 45).

182. Svaki period koji traje duže od četiri dana je *prima facie* predugačak (*Oral i Atabay protiv Turske*, 2009, stav 43; *McKay protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2006, stav 47; *Năstase-Silivestru protiv Rumunije*, 2007, stav 32). I kraći periodi mogu biti u suprotnosti sa zahtjevom izvođenju pred sud odmah ako nema nekih posebnih poteškoća ili izuzetnih okolnosti koje sprječavaju vlast da izvede

uhapšenu osobu pred sudiju ranije (*Gutsanovi protiv Bugarske*, 2013, stavovi 154-59; *Ipek i drugi protiv Turske*, 2009, stavovi 36-37; *Kandzhov protiv Bugarske*, 2008, stav 66).

Zahtjev za izvođenjem pred sud odmah je još stroži u situaciji kada je stavljanje u policijski pritvor uslijedilo nakon perioda samog lišenja slobode (*Vassis i drugi protiv Francuske*, 2013, stav 60, u vezi sa lišenjem slobode posade na otvorenom moru).

183. Kada je osoba zadržana prema drugom dijelu člana 5. stav 1 (c) van konteksta krivičnog postupka, vrijeme koje je potrebno između hapšenja osobe u preventivne svrhe i neodložnog izvođenja osobe pred sudiju treba da bude kraće nego u slučaju pritvora u prekrivičnom postupku. Po pravilu, puštanje na slobodu u periodu prije sudske kontrole odmah u kontekstu preventivnog pritvora treba da bude pitanje sati a ne dana (*S., protiv i A. protiv Danske* [VV], 2018, stavovi 133-134).

184. Činjenica da je uhapšena osoba imala pristup sudskoj vlasti nije dovoljna da se ispoštuje uvodni dio člana 5. stav 3. (*De Jong, Baljet i Van den Brink protiv Nizozemske*, 1984, stav 51; *Pantea protiv Rumunije*, 2003, stav 231).

185. Sudska kontrola lišenja slobode mora biti automatska i ne može zavisiti od prethodne predstavke osobe lišene slobode (*McKay protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2006, stav 34; *Varga protiv Rumunije*, 2008, stav 52; *Viorel Burzo protiv Rumunije*, 2009, stav 107). Takav zahtjev ne samo što bi promijenio prirodu zaštite koja se pruža prema članu 5. stav 3. zaštite koja je drugačija od člana 5. stav 4. kojom je zagarantovano pravo da se pokrene postupak sudskog preispitivanja zakonitosti lišenja slobode. Može čak i da poništi svrhu zaštite prema članu 5. stav 3, koja je da se zaštiti pojedinac od proizvoljnog lišenja slobode time što će se obezbijediti da čin lišenja slobode bude podvrgnut nezavisnoj sudskoj kontroli (*Aquilina protiv Malte* [VV], 1999, stav 49; *Niedbata protiv Poljske*, 2000, stav 50).

186. Automatska priroda preispitivanja je neophodna da bi se ostvarila svrha stava, pošto osoba koja je pretrpjela zlostavljanje možda nije u stanju da podnese predstavku sudiji za preispitivanje lišenja slobode; isto se može reći i za druge ranjive kategorije uhapšenih osoba, kao što su osobe narušenog mentalnog zdravlja ili osobe koje ne znaju jezik službenog lica ili lica zakonom ovlaštenog da vrši sudsku vlast (*McKay protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2006, stav 34; *Ladent protiv Poljske*, 2008, stav 74).

3. Priroda adekvatnog lica zakonom ovlaštenog da vrši sudsku vlast

187. Izraz „sudija ili drugo službeno lice zakonom ovlašteno da vrši sudsku vlast” je sinonim za „nadležan zakonom određen organ” u članu 5. stav 1 (c) (*Schiesser protiv Švajcarske*, 1979, stav 29).

188. Vršenje „sudske vlasti” nije nužno ograničeno na odlučivanje u pravnim sporovima. Član 5. stav 3. podrazumijeva kancelarije javnih tužilaca kao i sudije koje zasjedaju u sudu (*ibid.*, stav 28).

189. „Lice ovlašteno zakonom” koje se pominje u stavu 3. mora nuditi jemstva koja odgovaraju „sudskoj” vlasti koja je takvom licu povjerena zakonom (*ibid.*, stav 30).

190. Formalno, vidljivi zahtjevi navedeni u „zakonu” nasuprot standardnoj praksi su posebno važni za identifikovanje sudskog organa koji je ovlašten da odlučuje o slobodi pojedinca (*Hood protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1999, stav 60; *De Jong, Baljet i Van den Brink protiv Nizozemske*, 1984, stav 48).

191. „Ovlašteno lice” nije istovjetno „sudiji” ali mora, ipak, imati attribute potonjeg, odnosno mora zadovoljavati određene uslove od kojih svaki predstavlja jemstvo za osobu koja je uhapšena (*Schiesser protiv Švajcarske*, 1979, stav 31).

4. Nezavisnost

192. Prvi takav uslov je nezavisnost od izvršne vlasti i stranaka. Ovo ne znači da „ovlašćeno lice” ne smije u nekoj mjeri biti podređeno drugim sudijama ili službenim licima pod uslovom da oni sami uživaju sličnu nezavisnost (*ibid.*).

193. Službeno lice ili lice ovlašćeno zakonom da vrši sudsku vlast koje je nadležno da odlučuje o lišenju slobode može također vršiti druge dužnosti, ali postoji opasnost da nepristrasnost takvog lica može pobuditi legitimne sumnje kod onih koji su uslovljeni njegovim odlukama ako takvo lice ima pravo da učestvuje u naknadnim postupcima kao predstavnik organa gonjenja (*Huber protiv Švajcarske*, 1990, stav 43; *Brincat protiv Italije*, 1992, stav 20).

194. U tom pogledu, bitan je objektivni utisak u trenutku odlučivanja o lišenju slobode: ako se tada čini da „službeno lice zakonom ovlašćeno da vrši sudsku vlast” može u kasnijem krivičnom postupku nastupati na strani organa gonjenja, može se pojaviti sumnja u njegovu nezavisnost i objektivnost (*ibid.*, stav 21; *Hood protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1999, stav 57; *Nikolova protiv Bugarske* [VV], 1999, stav 49; *Pantea protiv Rumunije*, 2003, stav 236).

5. Procesni zahtjev

195. Procesni zahtjev obavezuje „ovlašćeno lice” da lično sasluša pojedinca izvedenog pred njega ili nju prije nego što donese adekvatnu odluku (*Schiesser protiv Švajcarske*, 1979, stav 31; *De Jong, Baljet i Van den Brink protiv Nizozemske*, 1984, stav 51; *Nikolova protiv Bugarske* [VV], 1999, stav 49; *Aquilina protiv Malte* [VV], 1999, stav 50).

196. Prisustvo advokata na ročištu nije obavezno (*Schiesser protiv Švajcarske*, 1979, stav 36). Međutim, isključenje advokata sa ročišta može štetno uticati na sposobnost podnosioca predstave da iznese svoj slučaj (*Lebedev protiv Rusije*, 2007, stavovi 83-91).

6. Materijalni zahtjev

a. Ispitivanje osnovanosti lišenja slobode

197. Materijalni zahtjev obavezuje „ovlašćenom licu” da ispita okolnosti koje idu u prilog ili su protiv lišenja slobode i da odluči, pozivajući se na pravne kriterije, da li ima razloga da se opravda lišenje slobode (*Schiesser protiv Švajcarske*, 1979, stav 31; *Pantea protiv Rumunije*, 2003, stav 231). Drugim riječima, član 5. stav 3. zahtjeva da lice zakonom ovlašćeno da vrši sudsku vlast razmotri osnov za lišenje slobode (*Aquilina protiv Malte* [VV], 1999, stav 47; *Krejčíř protiv Češke Republike*, 2009, stav 89).

198. Prvobitnim automatskim ispitivanjem hapšenja i lišenja slobode moraju se ispitati pitanja zakonitosti i da li postoji opravdana sumnja da je uhapšena osoba počinila krivično djelo, drugim riječima, da li lišenje slobode potpada pod dozvoljeni izuzetak dat u članu 5. stav 1 (c) (*McKay protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2006, stav 40; *Oral i Atabay protiv Turske*, 2009, stav 41).

199. Pitanja koja lice zakonom ovlašćeno da vrši sudsku vlast mora ispitati idu dalje od pitanja zakonitosti. Preispitivanje potrebno prema članu 5. stav 3, koje ima za cilj da ustanovi da li je lišenje pojedinca slobode opravdano, mora biti dovoljno široko da obuhvati različite okolnosti koje idu u prilog lišenju slobode ili su protiv istog (*Aquilina protiv Malte* [VV], 1999, stav 52).

200. Opseg ispitivanja zakonitosti može biti manji u konkretnim okolnostima datog slučaja od ospega ispitivanja prema članu 5. stav 4 (*Stephens protiv Malte (br. 2)*, 2009, stav 58).

b. Ovlaštenje da se pusti lice na slobodu

201. Ako nema razloga koji bi opravdali lišenje slobode, „ovlašteno lice” mora imati ovlaštenje da izda obavezujuću naredbu da se pritvorenik pusti (*Assenov i drugi protiv Bugarske*, 1998, stav 146; *Nikolova protiv Bugarske* [VV], 1999, stav 49; *Niedbała protiv Poljske*, 2000, stav 49; *McKay protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2006, stav 40).

202. Radi svođenja kašnjenja na najmanju moguću mjeru, izuzetno je poželjno da lice zakonom ovlašteno da vrši sudsku vlast koje sprovodi prvo automatsko ispitivanje zakonitosti i postojanje osnova za lišenje slobode, također ima i nadležnost da razmotri puštanje na slobodu uz jemstvo. To, međutim, nije zahtjev Konvencije i, načelno, nema razloga zašto o ovim pitanjima ne mogu odlučivati dva lica zakonom ovlaštena da vrše sudsku vlast, u propisanom vremenskom okviru. U svakom slučaju, u smislu tumačenja, ne može se zahtijevati da ispitivanje uvjetnog otpusta bude sprovedeno brže nego što se zahtijeva od prvog automatskog ispitivanja, za koje je Sud odredio maksimalan rok od četiri dana (*ibid.*, stav 47; vidjeti i *Magee i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2015, gdje odsustvo mogućnosti uslovnog otpusta tokom rane faze lišenja slobode podnositelja predstavke nije stvorilo nikakve probleme prema članu 5. stav 3. Konvencije).

C. Pravo na suđenje u razumnom roku ili puštanje na slobodu do suđenja (član 5. stav 3)

Član 5. stav 3. Konvencije

„3. Svako ko je uhapšen ili lišen slobode u skladu s odredbama stava 1 (c) ovog člana ... imat će pravo na suđenje u razumnom roku ili puštanje na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se uvjetovati garancijama o pojavljivanju na suđenju.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Suđenje u razumnom roku (5-3) – Puštanje na slobodu do suđenja (5-3) – Dužina trajanja pritvora u toku prekrivičnog postupka (5-3) – Opravdanost pritvora u prekrivičnom postupku (5-3) – Uslovni otpust (5-3) – Garancije o pojavljivanju na suđenju (5-3)

1. Period koji se uzima u obzir

203. Prilikom određivanja dužine trajanja pritvora u prekrivičnom postupku prema članu 5. stav 3. Konvencije, period koji se uzima u obzir počinje danom kada je optuženi odveden u pritvor i završava se danom kada je određena optužba, čak i ako samo od strane suda prve instance (vidjeti, na primjer, *Selahattin Demirtaş protiv Turske (br. 2)* [VV], 2020, stav 290; *Štvrtecký protiv Slovačke*, 2018, stav 55; *Solmaz protiv Turske*, 2007, stavovi 23-24; *Kalashnikov protiv Rusije*, 2002, stav 110; *Wemhoff protiv Njemačke*, 1968, stav 9).

204. U pogledu suštinske veze između člana 5. stav 3. Konvencije i stava 1 (c) tog člana, ne može se smatrati da je osoba osuđena u prvom stepenu pritvoreno „za potrebe izvođenja pred nadležnu zakonom određenu vlast zbog opravdane sumnje da je počinilo krivično djelo”, kako se navodi u potonjoj odredbi, već da se ona nalazi u poziciji navedenoj u članu 5. st. 1 (a), kojim se odobrava lišenje slobode „po presudi nadležnog suda” (*Belevitskiy protiv Rusije*, 2007, stav 99; *Piotr Baranowski protiv Poljske*, 2007, stav 45; *Górski protiv Poljske*, 2005, stav 41).

2. Opšta načela

205. Drugi dio člana 5. stav 3. ne ostavlja sudskim vlastima izbor između izvođenja optuženog na suđenje u razumnom roku ili odobravanja uvjetnog puštanja na slobodu do suđenja. Do osude, takvo

lice se mora smatrati nevinim, i svrha odredbe koja se razmatra je u suštini da zahtijeva uvjetno puštanje lica čim dalje zadržavanje u pritvoru prestane da bude opravdano.

206. Pitanje da li je vrijeme provedeno u prekrivičnom pritvoru opravdano ne može se ocjenjivati apstraktno. Da li je opravdano da optuženi ostane u pritvoru se mora ocijeniti na osnovu činjenica svakog pojedinačnog slučaja u skladu s konkretnim karakteristikama. Neprekinuti pritvor se stoga može opravdati samo u slučaju kada ima konkretnih indikacija da je pritvor istinski u javnom interesu koje će, bez obzira na pretpostavku nevinosti, prevagnuti vladavina poštovanja slobode ličnosti pojedinca dato u članu 5. Konvencije.

207. Odgovornost je na prvom mjestu na domaćoj sudskoj vlasti da, u datom slučaju, obezbijedi da pritvor u prekrivičnom postupku optuženog ne pređe razuman rok. S tim ciljem, oni moraju, propisno vodeći računa o načelu pretpostavke nevinosti, ispitati sve činjenice koje su za i protiv postojanja gore pomenutog zahtjeva javnog interesa kojim se opravdava odstupanje od pravila u članu 5. i moraju ih navesti u svojim odlukama o predstavkama za puštanje na slobodu. Odgovornost Suda je u suštini da odlučuje o tome da li je došlo do povrede člana 5. st. 3. na osnovu obrazloženja datih u tim odlukama i ustanovljenih činjenica koje navede podnositelj predstavke u svojoj žalbi (*Buzadji protiv Republike Moldavije* [VV], 2016, stavovi 89-91; *McKay protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2006, stavovi 41-43).

208. Postojanost opravdane sumnje je uslov sine qua non za valjanost neprekinutog pritvora. Ali kada domaća sudska vlast prvi put ispituje, „odmah” nakon hapšenja, da li da se uhapšena osoba stavi u pritvor u prekrivičnom postupku, ta sumnja nije više dovoljna, i vlast mora također dati druge mjerodavne i dovoljne osnove da opravda pritvor (*Merabishvili protiv Gruzije* [VV], 2017, stav 222, i *Buzadji protiv Republike Moldavije* [VV], 2016, stav 102). U slučajevima kada je takav osnov nastavio da opravdava lišenje slobode, Sud mora također da se uvjeri da je domaća vlast pokazala „posebnu pažnju” tokom sprovođenja postupka (*Buzadji protiv Republike Moldavije* [VV], 2016, stav 87; *Idalov protiv Rusije* [VV], 2012, stav 140).

209. U pogledu bliske povezanosti između mjerodavnih načela razvijenih prema članu 5. stavovi 1 (c) i članu 3. Konvencije, Sud može odlučiti da ispita prigovor vezan za pritvor u prekrivičnom postupku u smislu obje odredbe istovremeno (*Cviková protiv Slovačke*, 2024, stav 71).

210. Argumenti za i protiv puštanja na slobodu ne smiju biti „uopšteni i apstraktni” (*Boicenco protiv Moldavije*, 2006, stav 142; *Khudoyorov protiv Rusije*, 2005, stav 173), već sadržati pozivanja na konkretne činjenice i lične okolnosti podnositelja predstavke kojima se opravdava njegov pritvor (*Aleksanyan protiv Rusije*, 2008, stav 179; *Rubtsov i Balayan protiv Rusije*, 2018, stavovi 30-32; *Perstner protiv Luksemburga*, 2023, stav 33).

211. Poluautomatsko produžavanje pritvora je u suprotnosti sa jemstvima datim u članu 5. st. 3 (*Tase protiv Rumunije*, 2008, stav 40).

212. Na vlasti je da ustanovi postojanost razloga kojima se opravdava neprekinut pritvor u prekrivičnom postupku (*Merabishvili protiv Gruzije* [VV], 2017, stav 234). Teret dokaza po ovim pitanjima ne treba da bude obrnut tako što će postati odgovornost osobe koja je u pritvoru da pokaže postojanje razloga koji nalažu puštanje na slobodu (*Bykov protiv Rusije* [VV], 2009, stav 64).

213. Gdje su možda postojale okolnosti koje su mogle naložiti lišenje slobode osobe, ali nisu pomenute u domaćim odlukama, nije zadatak Suda da ih ustanovi i da preuzme ulogu domaće vlasti koja je odlučivala o lišenju slobode podnositelja predstavke (*ibid.*, stav 66; *Giorgi Nikolaishvili protiv Gruzije*, 2009, stav 77). Samo davanjem argumentovane odluke može postojati javna kontrola sprovođenja pravde (*Tase protiv Rumunije*, 2008, stav 41).

3. Opravdanost za bilo koje trajanje pritvora

214. Ne može se smatrati da član 5. stav 3. Konvencije bezuslovno odobrava pritvor u prekrivičnom postupku pod uslovom da ne traje duže nego što je određeni najkraći period. Vlast mora ubjedljivo

pokazati opravdanje za bilo koje trajanje pritvora, bez obzira koliko je kratko trajao (*Idalov protiv Rusije* [VV], 2012, stav 140; *Tase protiv Rumunije*, 2008, stav 40; *Castravet protiv Moldavije*, 2007, stav 33; *Belchev protiv Bugarske*, 2004, stav 82).

4. Osnov za neprekinuti pritvor

215. Kroz sudsku praksu Konvencije razvijena su četiri osnovna prihvatljiva razloga za odbijanje puštanja na slobodu uz jemstvo: (a) opasnost da se optuženi ne pojavi na suđenju; (b) opasnost da bi optuženi, ako bude pušten, preduzeo korake da spriječi sprovođenje pravde, ili (c) počinio dodatna krivična djela, ili (d) narušio javni red (*Buzadji protiv Republike Moldavije* [VV], 2016, stav 88; *Tiron protiv Rumunije*, 2009, stav 37; *Smirnova protiv Rusije*, 2003, stav 59; *Piruzyan protiv Armenije*, 2012, stav 94). Ti rizici moraju biti propisno potkrijepljeni, i obrazloženje vlasti o tim tačkama ne smije biti apstraktno, uopšteno ili stereotipno (*Merabishvili protiv Gruzije* [VV], 2017, stav 222). Međutim, ništa ne sprječava domaću sudsku vlast da podrži ili inkorporira pozivanja na konkretne tačke koje je citirala vlast koja traži nametanje pritvora u prekrivičnom postupku (*ibid.*, stav 227).

a. Opasnost od bjekstva

216. Opasnost od bjekstva se ne može mjeriti samo na osnovu težine zapriječene kazne. Mora se ocijeniti pozivanjem na niz drugih mjerodavnih faktora koji mogu ili potvrditi postojanje opasnosti od bjekstva ili učiniti da ta opasnost djeluje toliko malo da ne može opravdati pritvor u prekrivičnom postupku (*Panchenko protiv Rusije*, 2005, stav 106).

217. Opasnost od bjekstva se mora ocijeniti u svjetlu faktora vezanih za karakter osobe o kojoj je riječ, njen moral, dom, zanimanje, sredstva, porodične veze i bilo kakve veze sa zemljom u kojoj joj se sudi (*Becciev protiv Moldavije*, 2005, stav 58).

218. Samo odsustvo stalnog prebivališta ne uvećava opasnost od bjekstva (*Sulaoja protiv Estonije*, 2005, stav 64).

219. Opasnost od bjekstva nužno se smanjuje kako vrijeme provedeno u pritvoru protiče (*Neumeister protiv Austrije*, 1968, stav 10).

220. Kada je jedini preostali razlog za lišenje slobode strah da će optuženi pobjeći i stoga izbjeći prisustvovanje suđenju, on ili ona moraju biti pušteni do suđenja ako je moguće dobiti jemstva koja će obezbijediti prisustvovanje suđenju (*Merabishvili protiv Gruzije* [VV], 2017, stav 223).

221. Iako je težina zapriječene kazne mjerodavan element ocjene opasnosti da optuženi pobjegne, težina same optužbe ne može poslužiti kao opravdanje za duže periode pritvora (*Idalov protiv Rusije* [VV], 2012, stav 145; *Garycki protiv Poljske*, 2007, stav 47; *Chraidi protiv Njemačke*, 2006, stav 40; *Ilijkov protiv Bugarske*, 2001, stavovi 80-81).

222. Iako, načelno, izraz „stanje dokaza” može biti mjerodavan faktor za postojanje i postojanost ozbiljnih indikacija krivice, ono samo ne može opravdati dugačak pritvor (*Dereci protiv Turske*, 2005, stav 38).

b. Ometanje postupka

223. Opasnost da optuženi ometa propisno sprovođenje postupka ne smije biti nešto na čega se vlast oslanja *in abstracto*, već mora biti podržana činjeničnim dokazima (*Becciev protiv Moldavije*, 2005, stav 59).

224. Opasnost od pritiska na svjedoke može se prihvatiti u početnim fazama postupka (*Jarzyński protiv Poljske*, 2005, stav 43). Međutim, ne može biti zasnovana samo na vjerovatnoći ozbiljne kazne, već mora biti povezana sa činjenicama (*Merabishvili protiv Gruzije* [VV], 2017, stav 224).

225. Dugoročno, međutim, zahtjevi za istragom nisu dovoljni da se opravda pritvor osumnjičenog: pri normalnom razvoju događaja, navodne opasnosti se smanjuju prolaskom vremena dok se sprovodi istraga, uzimaju izjave i vrše provjere (*Clooth protiv Belgije*, 1991, stav 44).

226. U slučajevima vezanim za organizovani kriminal ili bande, često je velika opasnost da bi pritvorenik, ako bude pušten, mogao vršiti pritisak na svjedoke ili druge osumnjičene u slučaju, ili na drugi način ometati postupak (*Štvrtecký protiv Slovačke*, 2018, stav 61; *Podeschi protiv San Marina*, 2017, stav 149; *Staykov protiv Bugarske*, 2021, stav 83).

c. Ponavljanje djela

227. Ozbiljnost optužbe može dovesti do toga da sudske vlasti stave i ostave osumnjičenog u pritvoru kako bi se spriječili pokušaji da se počinje nova krivična djela. Međutim, neophodno je da opasnost bude uvjerljiva i mjera prikladna, u smislu okolnosti slučaja i posebno istorije i ličnosti osobe o kojoj je riječ (*Clooth protiv Belgije*, 1991, stav 40).

228. Prethodne osude mogu poslužiti kao osnov za opravdani strah da bi optuženi mogao počiniti novo djelo (*Selçuk protiv Turske*, 2006, stav 34; *Matznetter protiv Austrije*, 1969, stav 9).

229. Ukoliko osoba nema posao ili porodicu, iz toga se ne može zaključiti da je sklona da počinji nova djela (*Sulaoja protiv Estonije*, 2005, stav 64).

d. Očuvanje javnog reda

230. Prihvaćeno je da, usljed njihove težine i javne reakcije na njih, određena djela mogu pokrenuti društvene nemire koji mogu opravdati pritvor u prekrivičnom postupku, barem na neko vrijeme. U izuzetnim okolnostima, ovaj faktor može, stoga, biti uzet u obzir za potrebe Konvencije, u svakom slučaju u onoj mjeri u kojoj domaće pravo prepoznaje pojam narušavanja javnog reda koje izaziva neko krivično djelo.

231. Međutim, ovaj osnov se može posmatrati kao mjerodavan i dovoljan samo ako je zasnovan na činjenicama koje pokazuju da bi puštanje optuženog zaista izazvalo nemire u javnosti. Također, pritvor će nastaviti da bude legitiman samo ako opasnost po javni red zaista nastavi da postoji; i takva dalja prisutna opasnost se ne može koristiti da se predvidi zatvorska kazna (*Letellier protiv Francuske*, 1991, stav 51; *I.A. protiv Francuske*, 1998, stav 104; *Prencipe protiv Monaka*, 2009, stav 79; *Tiron protiv Rumunije*, 2009, stavovi 41-42).

232. Zaštita javnog reda je naročito važna u slučajevima gdje je osoba optužena za teške povrede osnovnih ljudskih prava, kao što su ratni zločini protiv civila (*Milanković i Bošnjak protiv Hrvatske*, 2016, stav 154).

5. Posebna pažnja

233. Složenost i posebne karakteristike istrage su faktori koje treba uzeti u obzir prilikom određivanja da li je vlast pokazala „posebnu pažnju” u postupku (*Scott protiv Španije*, 1996, stav 74).

234. Pravo optuženog u pritvoru da njegov slučaj bude ispitan s posebnom hitnošću ne smije prekomjerno ometati napore sudske vlasti da izvrši svoj zadatak s adekvatnom pažnjom (*Shabani protiv Švajcarske*, 2009, stav 65; *Sadegül Özdemir protiv Turske*, 2005, stav 44).

235. Privremena obustava krivičnog postupka tokom perioda od oko tri mjeseca usljed vanrednih okolnosti oko pandemije Covid-19 je ocijenjena kao usklađena sa dužnošću posebne pažnje kada je postupak aktivno vođen prije i poslije uspostavljanja vanrednog stanja (*Fenech protiv Malte* (odl.), 2021, stav 96).

6. Alternativne mjere

236. Kada se odlučuje da li osoba treba da bude puštena ili zadržana, vlast je u obavezi da razmotri alternativne mjere obezbjeđivanja dolaska te osobe na suđenje (*Idalov protiv Rusije* [VV], 2012, stav 140). Ta odredba ne navodi samo „suđenje u razumnom roku ili puštanje na slobodu do suđenja” već i navodi da se „puštanje na slobodu može uvjetovati garancijama o pojavljivanju na suđenju” (*Khudoyorov protiv Rusije*, 2005, stav 183; *Lelièvre protiv Belgije*, 2007, stav 97; *Shabani protiv Švajcarske*, 2009, stav 62).

7. Puštanje uz garancije

237. Garancija navedena u članu 5. st. 3. Konvencije je osmišljena ne da bi se obezbijedila nadoknada gubitka, već da se, posebno, osigura pojavljivanje optuženog na suđenju. Stoga, iznos garancije mora biti načelno ocijenjen „pozivanjem [na optuženog], njegova sredstva i njegov odnos s licima koja treba da pruže garanciju, drugim riječima u onoj mjeri u kojoj je moguće biti siguran da će mogućnost gubitka garancije ili postupci protiv jemaca u slučaju da se optuženi ne pojavi na suđenju biti dovoljno odvratan od bilo kakve želje optuženog za bjekstvom” (*Gafà protiv Malte*, 2018, stav 70; *Mangouras protiv Španije* [VV], 2010, stav 78; *Neumeister protiv Austrije*, 1968, stav 14).

238. Kaucija može biti potrebna sve dok razlozi kojima se opravdava lišenje slobode ostaju valjani (*Muşuc protiv Moldavije*, 2007, stav 42; *Aleksandr Makarov protiv Rusije*, 2009, stav 139). Ako rizik od bjekstva može da se izbjegne polaganjem kaucije ili drugih garancija, optuženi mora biti pušten, imajući u vidu da gdje se očekuju lakše kazne, smanjen podsticaj optuženog da se da u bjekstvo treba uzeti u obzir (*Vrenčev protiv Srbije*, 2008, stav 76). Vlast mora da vodi jednako računa o određivanju kaucije kao i prilikom odlučivanja da li je neprekinuti pritvor optuženog nezamjenljiv (*Piotr Osuch protiv Poljske*, 2009, stav 39; *Bojilov protiv Bugarske*, 2004, stav 60; *Skrobol protiv Poljske*, 2005, stav 57).

239. Štaviše, iznos koji je određen za kauciju mora biti propisno opravdan u odluci o određivanju kaucije (*Georgieva protiv Bugarske*, 2008, stavovi 15. i 30-31) i moraju se uzeti u obzir sredstva optuženog (*Gafà protiv Malte*, 2018, stav 70; *Hristova protiv Bugarske*, 2006, stav 111) i njegova sposobnost da plati istu (*Toshev protiv Bugarske*, 2006, stavovi 69-73). U određenim okolnostima može biti opravdano uzeti u obzir i iznos gubitka koji mu se pripisuje (*Mangouras protiv Španije* [VV], 2010, stavovi 81. i 92).

240. Činjenica da pritvorenik ostaje u pritvoru nakon što mu se odobri puštanje uz garanciju sugerise da domaći sudovi nisu adekvatno vodili računa prilikom određivanja adekvatne visine kaucije (*Gafà protiv Malte*, 2018, stav 73; *Kolakovic protiv Malte*, 2015, stav 72).

241. Vlast je u obavezi da sprovede postupak sa „posebnom pažnjom” i nakon što se formalno odobri puštanje uz garanciju ali pojedinac ostane u pritvoru usljed nemogućnosti da plati kauciju (*Gafà protiv Malte*, 2018, stav 71; *Kolakovic protiv Malte*, 2015, stav 74).

242. Automatsko odbijanje puštanja uz garanciju pozivanjem na zakon, bez bilo kakve sudske kontrole, je protivno jemstvima datim u članu 5. stav 3. (*Piruzyan protiv Armenije*, 2012, stav 105; *S.B.C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001, stavovi 23-24). Međutim, kada domaći sudovi daju adekvatno obrazložen nalog za pritvor uprkos zakonu koji ograničava njihovo ovlaštenje da odobre puštanje uz garanciju, Sud nije ustanovio povredu člana 5. stav 3 (*Grubnyk protiv Ukrajine*, 2020, stavovi 116-130).

8. Pritvor maloljetnika u prekrivičnom postupku

243. Pritvor maloljetnika u prekrivičnom postupku treba da se koristi samo kao posljednja mjera; treba da traje što je kraće moguće i kada je pritvor nužno potreban, maloljetnici treba da budu odvojeni od odraslih osoba (*Nart protiv Turske*, 2008, stav 31; *Güveç protiv Turske*, 2009, stav 109).

D. Pravo na ispitivanje zakonitosti lišenja slobode od strane Suda u kratkom roku (član 5. stav 4)

Član 5. stav 4. Konvencije

„4. Svako kome je uskraćena sloboda hapšenjem ili lišavanjem slobode ima pravo pokrenuti postupak kako bi sud, u kratkom roku, razmotrio zakonitost lišavanja slobode i ukoliko ono nije bilo zakonito naložio oslobađanje.”

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Ispitivanje zakonitosti lišenja slobode (5-4) – Pokrenuti postupak (5-4) – Sudski nadzor (5-4) – Brzina preispitivanja (5-4) – Procesne garancije preispitivanja (5-4) – Naredba za puštanje na slobodu (5-4)

1. Cilj odredbe

244. Član 5. stav 4. je *habeas corpus* odredba Konvencije. Ona pruža osobi lišenoj slobode pravo da aktivno traži sudsko preispitivanje svog pritvora (*Mooren protiv Njemačke* [VV], 2009, stav 106; *Rakevich protiv Rusije*, 2003, stav 43).

Član 5. stav 4. također obezbjeđuje da osobe uhapšene ili zadržane imaju pravo na odluku suda o zakonitosti njihovog pritvora „u kratkom roku” i na nalog suda puštanje na slobodu ako pritvor nije zakonit (*Ilmseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stav 251; *Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 131).

245. Činjenica da Sud nije našao povredu zahtjeva iz člana 5. st. 1. Konvencije ne znači da je oslobođen od preispitivanja usklađenosti sa članom 5. st. 4. Ova dva pasusa su posebne odredbe i poštovanje prve ne znači nužno poštovanje i druge (*Douiyeb protiv Nizozemske* [VV], 1999, stav 57; *Kolompar protiv Belgije*, 1992, stav 45).

246. U slučajevima kada pritvorenik nije bio prethodno obaviješten o svom lišenju slobode, Sud je ustanovio da je pravo na žalbu protiv takvog pritvora lišen svake djelotvorne potkrepe (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 132).

2. Primjenjivost odredbe

247. Iako se član 5. st. 4. obično razmatra u situacijama kada je pojedinac u postupku dok je u pritvoru, odredba se može primijeniti i na pojedinca koji nije više u pritvoru tokom postupka žalbe, čiji je ishod ključan u određivanju zakonitosti lišenja slobode tog pojedinca (*Oravec protiv Hrvatske*, 2017, stav 65).

Iako garantovanje kratkog roka nije više mjerodavno u pogledu svrhe člana 5. stav 4. nakon puštanja osobe na slobodu, garancija djelotvornosti preispitivanja nastavlja da se primjenjuje čak i nakon toga jer bivši pritvorenik može imati legitiman interes da se odredi zakonitost njegovog ili njenog lišenja slobode čak i nakon puštanja na slobodu (*Kováčik protiv Slovačke*, 2011, stav 77; *Osmanović protiv Hrvatske*, 2012, stav 49). Konkretno, odluka o pitanju zakonitosti može uticati na „izvršno pravo na obeštećenje” prema članu 5. stav 5. Konvencije (*S.T.S. protiv Nizozemske*, 2011, stav 61).

248. Ne javljaju se problemi u smislu člana 5. st. 4. kada osporeno lišenje slobode predstavlja kratak pritvor i pritvorenik je pušten u kratkom roku prije nego što je bilo prilike da se sprovede bilo kakvo sudsko preispitivanje zakonitosti njegovog ili njenog lišenja slobode (*Slivenko protiv Letonije* [VV], 2003, stavovi 159-159, u vezi sa periodima pritvora do trideset sati; *Rozhkov protiv Rusije (br. 2)*, 2017, stav 65, u vezi s pritvorom od par sati).

Međutim, kada lijek sudskim putem nije uopšte dostupan za pojedince koji žele da se usprotive zakonitosti svog pritvora, ispitivanje prigovora prema članu 5. st. 4. se smatra potrebnim, bez obzira na dužinu pritvora (*Moustahi protiv Francuske*, 2020, stavovi 103-104, gdje je Sud našao povredu te odredbe u vezi s višerasovnim lišenjem slobode od strane organa uprave maloljetnika koji su bili bez pratnje).

Ustanovljeno je da je član 5. st. 4. također primjenljiv na kratkotrajno pritvaranje kada je opseg sudskog preispitivanja bio nepropisno ograničen (vidjeti *Petkov i Profirov protiv Bugarske*, 2014, stavovi 67-70, u vezi sa pritvorom podnositelja predstavke koji je trajao dvadeset četiri sata; *A.M. protiv Francuske*, 2016, stavovi 36-42, kada je odredba primijenjena na period lišenja slobode od strane organa uprave koji je trajao tri i po dana pred protjerivanje).

249. Kada je osoba lišena slobode na osnovu osude nadležnog suda, nadzor koji nalaže član 5. st. 4. je sastavni dio odluke suda na kraju sudskog postupka (*De Wilde, Ooms i Versyp protiv Belgije*, 1971, stav 76) i stoga nema potrebe za dodatnim ispitivanjem. Međutim, u slučajevima kada osnovi kojima se pravda lišenje slobode osobe podliježu promjeni prolaskom vremena, mogućnost ponovnog obraćanja tijelu je nužna da bi se zadovoljili zahtjevi člana 5. st. 4. Konvencije (*Kafkaris protiv Cipra* (odl.), 2011, stav 58).

250. Član 5. st. 4. ponovo stupa na scenu kada se, nakon osude, jave nova pitanja koja utiču na zakonitost lišenja slobode (vidjeti *Etute protiv Luksemburga*, 2018, stav 25. i 33. u vezi s odlukom kojom se poništava zatvorenikovo uvjetno puštanje na slobodu; *Ivan Todorov protiv Bugarske*, 2017, stavovi 59-61, u vezi s pitanjem da li je kazna za krivično djelo nametnuto nekih dvadeset godina ranije postala zastarjela).

251. Kada Strana potpisnica obezbijedi postupke koji idu i preko zahtjeva člana 5. st. 4. Konvencije, jemstva odredbe se moraju poštovati i u tim postupcima. Stoga je ustanovljeno da je član 5. st. 4. primjenljiv u periodima nakon osude jer je domaćim pravom uređeno da osoba može biti zadržana u pritvoru dok njegova ili njena osuda ne postane pravosnažna, uključujući i tokom žalbenog postupka, i da se svim zadržanim zatvorenima daju ista procesna prava (*Stollenwerk protiv Njemačke*, 2017, stav 36; vidjeti i *Yilmaz Aydemir protiv Turske*, 2023, stavovi 40-41, gdje je domaće pravo obezbijedilo mjerodavne procesne garancije pritvorenima i prije i nakon osude).

252. Iako član 5. st. 4. ne obavezuje Strane potpisnice da uspostave drugi nivo nadležnosti za ispitivanje zakonitosti lišenja slobode, Država koja uspostavi takav sistem mora načelno dati pritvorenima ista jemstva pri žalbi kakva su data i u prvostepenom postupku (*Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stav 254; *Kučera protiv Slovačke*, 2007, stav 107; *Navarra protiv Francuske*, 1993, stav 28; *Toth protiv Austrije*, 1991, stav 84).

253. Iako Strane potpisnice nisu u obavezi da obezbijede automatska periodična preispitivanja pravosudne prirode, ako Država odluči da uspostavi takav sistem, mora to učiniti na način koji je usaglašen sa članom 14. Gdje nacionalno zakonodavstvo garantuje automatsko periodično preispitivanje pritvora u prekrivičnom postupku jednoj kategoriji pritvorenika, ovo potpada pod djelokrug primjene člana 5. za potrebe primjenljivosti člana 14. uzetog zajedno s tom odredbom (*Spišák protiv Češke Republike*, 2024, stavovi 72. i 74, u vezi s različitim periodima automatskog sudskog preispitivanja za maloljetnike i odrasle osobe).

254. Član 5. st. 4. također može biti primjenljiv na postupak pred ustavnim sudovima (*Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stav 254; *Mehmet Hasan Altan protiv Turske*, 2018, stav 159).

3. Priroda potrebnog preispitivanja

255. Član 5. st. 4. daje pravo uhapšenoj ili zadržanoj osobi da zatraži da sud sprovede nadzor postupka u pogledu procesnih i materijalnih uslova koji su ključni za „zakonitost“, u smislu člana 5t st. 1, njegovog ili njenog lišenja slobode (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 128; *Idalov protiv Rusije* [VV], 2012, stav 161; *Reinprecht protiv Austrije*, 2005, stav 31).

Pojam „zakonitosti“ prema članu 5. st. 4. ima isto značenje kao i u članu 5. st. 1, tako da uhapšena ili pritvorena osoba ima pravo na preispitivanje „zakonitosti“ ne samo u smislu zahtjeva domaćeg prava već i Konvencije, opštih načela koja su sadržana u njoj i cilja ograničenja dozvoljenih članom 5, st. 1 (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 128; *Suso Musa protiv Malte*, 2013, stav 50; vidjeti također *A.M. protiv Francuske*, 2016, stav 40-41, u vezi s potrebnim opsegom sudskog preispitivanja prema članu 5, stav 1 (f)).

256. „Sud“ kojem pritvorena osoba ima pristup za potrebe člana 5, st. 4 ne mora biti klasičan sud koji je sastavni dio standardne sudske mašinerije jedne države (*Weeks protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1987, stav 61). Međutim, mora biti tijelo „pravosudne prirode“ koje nudi određena procesna jamstva. Stoga, „sud“ mora biti nezavistan kako od izvršne vlasti tako i od stranaka u slučaju (*Stephens protiv Malte (br. 1)*, 2009, stav 95; *Ali Osman Özmen protiv Turske*, 2016, stav 87, *Baş protiv Turske*, 2020, stavovi 266-267; *J.B. i drugi protiv Malte*, 2024, stav 143, gdje je Sud potvrdio da izraz „sud“ na koji se poziva član 5. st. 4. mora biti tumačen kao tijelo koje uživa iste kvalitete nezavisnosti i nepristrasnosti koji se zahtijevaju od „suda“ pomenutog u članu 6).

257. Oblici sudskog preispitivanja koji zadovoljavaju zahtjeve člana 5. stav 4. mogu varirati od jednog domena do drugog i zavisit će od vrste lišenja slobode o kojoj je riječ (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 129; *M.H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2013, stav 75).

258. Nije isključeno da sistem automatskog periodičnog sudskog preispitivanja zakonitosti lišenja slobode može obezbijediti usklađenost s zahtjevima člana 5. st. 4. Međutim, gdje je uspostavljeno automatsko preispitivanje, odluke o zakonitosti lišenja slobode moraju uslijediti u „razumnim vremenskim razmacima“ (*Abdulkhanov protiv Rusije*, 2012, stav 209. i stavovi 212-14, za rezime sudske prakse u kontekstu lišenja slobode prema tačkama (a), (c), (e) i (f) člana 5, st. 1).

Narušavanje vremenskih ograničenja za automatska preispitivanja uspostavljena zakonom ne znači nužno povredu člana 5. st. 4, ako je zakonitost pritvora podnositelja predstavke ipak ispitana u kratkom roku od strane suda (*Aboya Boa Jean protiv Malte*, 2019, stav 80).

259. Posebna ranjivost maloljetnika zahtijeva da Država obezbijedi da produženje pritvora maloljetnika bude u kratkim intervalima i da se maloljetnik o kojem je riječ redovno izvodi pred sud, što može također biti i važno jamstvo za sprječavanje zlostavljanja (*Spišák protiv Češke Republike*, 2024, stav 82).

260. Gdje nema automatskog preispitivanja zakonitosti lišenja slobode u domaćem pravu, zabrana podnošenja novih zahtjeva za puštanje na slobodu na neki vremenski period može biti opravdana u slučajevima koji pokazuju zloupotrebu procesnih prava pritvorenika. Međutim, na vlasti je da pokaže da je takva mjera neophodna mjerodavnim i dovoljnim obrazloženjima kako bi se uklonila bilo kakva sumnja na proizvoljnost (*Dimo Dimov i drugi protiv Bugarske*, 2020, stavovi 84-90, gdje je Sud ustanovio da dvomjesečna zabrana podnošenja novih zahtjeva za puštanje na slobodu nije opravdana i u suprotnosti sa pravom podnositelja predstavke da dobije preispitivanje svog pritvora u redovnim kratkim intervalima).

261. Član 5. stav 4. daje pritvoreniku pravo da podnese predstavku „sudu“ koji ima nadležnost da odluči „u kratkom roku“ da li je lišenje slobode postalo „nezakonito“ u smislu novih faktora koji su se pojavili nakon prvobitne odluke o lišavanju osobe slobode (*Abdulkhanov protiv Rusije*, 2012, stav 208; *Azimov protiv Rusije*, 2013, stavovi 151-52).

262. Ako je osoba zadržana prema članu 5. st. 1 (c) Konvencije, „sud“ mora imati ovlaštenje da ispita da li ima dovoljno dokaza da se javi opravdana sumnja da je ta osoba počinila krivično djelo, jer postojanje takve sumnje je ključno da bi pritvor bio „zakonit“ prema Konvenciji (*Dimo Dimov i drugi protiv Bugarske*, 2020, stav 70; *Nikolova protiv Bugarske* [VV], 1999, stav 58).

263. Mentalno oboljela osoba koja je prinudno zatvorena u psihijatrijskoj ustanovi tokom dužeg perioda ima pravo da pokrene postupak „u razumnim vremenskim razmacima“ kako bi iznijela pitanje

zakonitosti takvog lišenja slobode (*M.H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2013, stav 77, za rezime primjenljivih načela). Sistem periodičnog preispitivanja u kojem inicijativa leži isključivo na vlasti nije dovoljan sam po sebi (*X. protiv Finske*, 2012, stav 170; *Raudevs protiv Letonije*, 2013, stav 82).

264. Kriteriji za „zakonito lišenje slobode” prema članu 5. st. 1 (e) navode da kontrola zakonitosti koja je zagarantovana članom 5. st. 4. u vezi s neprekidnim pritvorom mentalno oboljele osobe treba da bude sprovedena pozivanjem na tekuće zdravstveno stanje pacijenta, uključujući i njegovu ili njenu opasnost, u skladu s dokazima sadržanim u ažurnim medicinskim procjenama, a ne pozivanjem na prošle događaje kada je nastala prvobitna odluka da se osoba zadrži (*Juncal protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2013, stav 30; *Ruiz Rivera protiv Švajcarske*, 2014, stav 60; *H.W. protiv Njemačke*, 2013, stav 107).

265. Zahtjev da se prođe probni period kao uslov puštanja iz prinudnog zatvaranja u ustanovu može načelno narušiti pravo, sadržano u članu 5. st. 4, na dobijanje sudske odluke kojom se nalaže prekid pritvora ako se pokaže kao nezakonit (*Denis i Irvine protiv Belgije* [VV], 2021, stav 194).

266. Pokretanje postupka da se ospori zakonitost prema članu 5, st. 1 (f) lišenja slobode od strane organa uprave do deportacije ne mora imati suspenzivno dejstvo na sprovođenje naloga za deportaciju. Takav zahtjev bi, paradoksalno, doveo do produženja iste situacije koju pritvorenik traži da okonča osporavanjem lišenja slobode od strane organa uprave (*A.M. protiv Francuske*, 2016, stav 38).

267. Član 5. st. 4. ne nameće obavezu sudu koji ispituje žalbu na lišenje slobode da se bavi svakim argumentom sadržanim u podnesku žalioca. Međutim, sud ne može da tretira kao nevažne, ili da zanemari, konkretne činjenice na koje se poziva pritvorenik i koje mogu da dovedu u pitanje uslove ključne za „zakonitost”, u smislu Konvencije, lišenja slobode (*Ilijkov protiv Bugarske*, 2001, stav 94).

Ako sud ne uspije da pruži adekvatno obrazloženje, ili donese ponovljene stereotipne odluke koje ne daju odgovore na argumente podnositelja predstavke, ovo može razotkriti povredu lišenjem jemstva datog prema članu 5. st. 4. njegove suštine (*G.B. i drugi protiv Turske*, 2019, stav 176).

268. „Sud” mora da ima ovlaštenje da naloži puštanje na slobodu ako ustanovi da je pritvor nezakonit; sama preporuka nije dovoljna (*Benjamin i Wilson protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2022, stavovi 33-34; *Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 128).

269. Postupci prema član 5. stav 4. ne moraju nužno ishodovati slobodu, ali mogu dovesti do drugog oblika lišenja slobode. Ako pritvor pojedinca nije pokriven i tačkama (a) i (e) člana 5. st. 1, onda je u suprotnosti sa ciljem i svrhom člana 5. da se stav 4. te odredbe tumači kao da je zatvaranje u psihijatrijsku ustanovu imuno na preispitivanje zakonitosti samo jer je prvobitna odluka kojom se nalaže pritvor donijeta od strane suda prema članu 5. st. 1 (a). Razlog za jemčenje preispitivanja prema članu 5. st. 4. je jednako važan za osobu koja je zadržana u psihijatrijskoj ustanovi bez obzira da li ta osoba paralelno služi i zatvorsku kaznu ili ne (*Kuttner protiv Austrije*, 2015, stav 31, gdje je zahtjev podnositelja predstavke da se ukine mjera pritvora u psihijatrijskoj ustanovi dovela samo do premještanja u običan zatvor).

4. Procesna jemstva

270. Zahtjev za procesnu pravičnost prema članu 5. st. 4. ne nameće jednoličan, nepromjenljiv standard koji će se primjenjivati bez obzira na kontekst, činjenice i okolnosti. Iako nije uvijek nužno da postupak prema članu 5. st. 4. bude praćen istim jemstvima kao što su ona koja se zahtijevaju prema članu 6. u krivičnim i građanskim postupcima, takav postupak mora imati pravosudnu prirodu i pružiti jemstvo odgovarajuće za vrstu lišenja slobode o kojoj je riječ (*A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2009, stav 203; *Idalov protiv Rusije* [VV], 2012, stav 161).

271. U slučaju osobe čiji pritvor potpada pod djelokrug primjene člana 5. st. 1 (c), potrebno je saslušanje (*Nikolova protiv Bugarske* [VV], 1999, stav 58). Prilika da pritvorenik bude saslušan bilo lično

ili kroz neki oblik zastupanja predstavlja jedno od osnovnih jemstava procesa koje se primjenjuje na pitanja lišenja slobode (*Kampanis protiv Grčke*, 1995, stav 47).

Međutim, članom 5. st. 4. se ne zahtijeva da pritvorena osoba bude saslušana svaki put kada uloži žalbu na odluku kojom mu se produžava pritvor, već da treba da bude moguće da ostvari to pravo da bude saslušana u razumnim vremenskim razmacima (*Çatal protiv Turske*, 2012, stav 33; *Altınok protiv Turske*, 2011, stav 45).

272. Usmena rasprava je također potrebna u kontekstu akuzatornog postupka koji uključuje pravno zastupanje i mogućnost pozivanja i ispitivanja svjedoka, gdje je na sudskoj vlasti da ispita karakter i nivo zrelosti pritvorenika kako bi donijela odluku o tome koliko je opasan. Međutim, saslušanje nije ključno u svim okolnostima, naročito gdje je malo vjerovatno da ishoduje dodatno pojašnjenje (*Derungs protiv Švajcarske*, 2016, stavovi 72. i 75, gdje osoba koja je zadržana u preventivnom pritvoru po psihijatrijskom osnovu nije pružila nikakve relevantne informacije ili dokaze u vezi sa svojim karakterom pošto je prethodno saslušanje bilo takvo da je novo saslušanje bilo neophodno).

273. To što podnositelj predstavke nije mogao biti saslušan, lično ili putem tele- ili videokonferencije, o zakonitosti svog imigracionog pritvora usljed prvobitnih infrastrukturnih problema vezanih za pandemiju Covid-19 je ocijenjeno kao usklađeno sa članom 5. st. 4, imajući u vidu opšti interes javnog zdravlja i činjenicu da je podnositelj predstavke zastupan i saslušan preko svog advokata (*Bah protiv Nizozemske* (odl.), 2021, stavovi 40-45).

274. Član 5. st. 4. ne zahtijeva da saslušanje po pravilu bude javno. Međutim, Sud ne isključuje mogućnost da javna rasprava može biti potrebna u određenim okolnostima (*D.C. protiv Belgije*, 2021, stavovi 125-126).

275. Postupak mora biti akuzatorni i mora uvijek obezbijediti „ravnopravnost stranaka” koje učestvuju u postupku (*Reinprecht protiv Austrije*, 2005, stav 31; *A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2009, stav 204). U slučajevima pritvora, pošto je postojanost opravdane sumnje da je osumnjičeni počinio krivično djelo uslov *sine qua non* za zakonitost neprekinutog pritvora, pritvorenik mora imati priliku da djelotvorno ospori osnov tvrdnji protiv njega. Ovo može zahtijevati da sud sasluša svjedoke čije svjedočenje djeluje da ima uticaja na postojanost zakonitosti pritvora (*Turcan protiv Moldavije*, 2007, stavovi 67-70).

Ravnopravnost stranaka nije obezbijeđena ako podnositelj predstavke, ili njegov zastupnik, nema pristup tim dokumentima u istražnom dosijeu koja su ključna da se djelotvorno ospori zakonitost njegovog pritvora (*Ragıp Zarakolu protiv Turske*, 2020, stavovi 59-61; *Ovsjannikov protiv Estonije*, 2014, stav 72; *Fodale protiv Italije*, 2006, stav 41; i *Korneykova protiv Ukrajine*, 2012, stav 68). Čak i ako pritvoreniku nije dozvoljen neograničen pristup istražnom dosijeu, ocijenjeno je da je ispoštovan član 5. st. 4. kada je pritvorenik bio dovoljno upućen u sadržaj tih dokaza koji su sačinjavali osnov za pritvor u prekrivičnom postupku i stoga je imao priliku da djelotvorno ospori svoj pritvor (*Atilla Taş protiv Turske*, 2021, stavovi 151–154, sa daljim referencama).

Može također biti ključno da pojedinac o kom je riječ ne treba samo da ima priliku da bude saslušan lično već i da ima djelotvornu pomoć od svog advokata (*Cernák protiv Slovačke*, 2013, stav 78).

276. Ključni element prava pojedinca na djelotvornu pomoć advokata je povjerljivost informacija koje oni razmijene. Dok Sud toleriše određena ograničenja nametnuta kontaktima advokat-klijent u slučajevima terorizma i organizovanog kriminala, odstupanje od osnovnog načela poštovanja povjerljivosti između advokata i klijenta se može dozvoliti samo u izuzetnim slučajevima i mora biti praćeno adekvatnim i dovoljnim zaštitnim mehanizmima protiv zloupotreba (*Demirtaş i Yüksekdağ Şenoğlu protiv Turske*, 2023, stavovi 104-106, gdje su podnositelji predstavke lišeni djelotvorne pravne pomoći pri podnošenju žalbe na pritvor u prekrivičnom postupku zbog nadziranja sastanaka podnositelja sa njihovim advokatom od strane zatvorskih organa i zapljene dokumenata koje su razmijenili).

277. Pošto postupak o lišenju slobode zahtijeva specijalnu brzinu, sudija može da odluči da ne čeka da pritvorenik angažuje pravnu pomoć i vlasti nisu u obavezi da mu pruže besplatnu pravnu pomoć u kontekstu postupka o lišenju slobode (*Karachentsev protiv Rusije*, 2018, stav 62).

278. Načelo akuzatornog postupka i ravnopravnosti stranaka mora biti jednako poštovano u postupku pred žalbenim sudom (*Čatal protiv Turske*, 2012, stavovi 33-34 i slučajevi na koje se tu poziva) kao i postupcima koje Strane potpisnice, po izboru, stave na raspolaganje pritvorenicima poslije osude (*Stollenwerk protiv Njemačke*, 2017, stav 44; *Yilmaz Aydemir protiv Turske*, 2023, stavovi 42-45).

279. Pravo na akuzatorni postupak znači da stranke, u načelu, imaju pravo da budu obaviještene o bilo kom dokumentu ili zapažanju koji su podnijeti sudu za potrebe uticaja na sudsku odluku kao i da raspravljaju o njima, čak i kada takvi dokumenti ili zapažanja potiču od nezavisnog pravnog lica (*Venet protiv Belgije*, 2019, stavovi 42-43, gdje podnositelj predstavke nije imao mogućnost da odgovori na usmene podneske pravobranioca u belgijskom Kasacionom sudu).

280. Pravo na akuzatorni postupak nužno daje pravo pritvoreniku i njegovom advokatu da budu obaviješteni u razumnom roku o zakazivanju ročišta, bez čega bi to pravo bilo lišeno suštine (*ibid.*, stav 45).

281. Terorizam spada u posebnu kategoriju. Članom 5. st. 4. se ne sprječava upotreba zatvorenih saslušanja na kojima se povjerljivi izvori informacija koji podupiru istragu vlasti predaju sudu bez prisustva pritvorenika ili njegovog advokata. Ono što je važno je da vlasti otkriju adekvatne informacije kako bi se omogućilo pritvoreniku da zna prirodu tvrdnji protiv njega i da bi mu se dala prilika da ih ospori, i da učestvuje djelotvorno u postupku koji se tiče njegovog neprekinutog pritvora (*Sher i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2015, stav 149, gdje je Sud prihvatio da je prijetnja od predstojećeg terorističkog napada opravdala ograničenja na akuzatornu prirodu postupka u vezi sa naložima za dalji pritvor, iz razloga nacionalne sigurnosti. Vidjeti također *Al Husin protiv Bosne i Hercegovine (br. 2)*, 2019, stavovi 120-122, gdje je podnositelj predstavke imao razumnu priliku da iznese svoj slučaj, uprkos ograničenjima pristupa dokazima vezanim za nacionalnu sigurnost).

5. Zahtjev za „kratkim rokom”

282. Uz jemstvo pritvorenim osobama prava na pokretanje postupka kojim će se osporiti zakonitost njihovog pritvora, član 5. stav 4. također navodi njihovo pravo, nakon pokretanja takvog postupka, na sudsku odluku, u kratkom roku, po pitanju zakonitosti pritvora i nalažanje prekida pritvora ako se dokaže nezakonitost (*Idalov protiv Rusije* [VV], 2012, stav 154; *Baranowski protiv Poljske*, 2007, stav 68). Da li je pravo na odluku u kratkom roku ispoštovano mora se odrediti u svjetlu okolnosti svakog slučaja (*Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stav 252; *Rehbock protiv Slovenije*, 2000, stav 84).

283. Prilika za zakonsko preispitivanje mora biti obezbijeđena uskoro nakon što osoba bude odvedena u pritvor i od tada u razumnim vremenskim razmacima ako je potrebno (*Molotchko protiv Ukrajine*, 2012, stav 148).

284. Pojam „u kratkom roku” (*à bref délai*) ukazuje na manju hitnost nego „odmah” (*aussitôt*) u članu 5. st. 3. (*E. protiv Norveške*, 1990, stav 64; *Brogan i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1988, stav 59).

Međutim, kada je odluku da se osoba liši slobode donijela nesudska vlast umjesto suda, standard „kratkog roka” sudskog preispitivanja prema članu 5. st. 4. se približava standardu „odmah” prema članu 5. st. 3 (*Shcherbina protiv Rusije*, 2014, stavovi 65-70, gdje je odlaganje sudskog preispitivanja naloga koji je izdao tužilac da se pritvori podnositelj predstavke trajalo šesnaest dana i ocijenjeno je kao prekomjerno).

285. Standard „u kratkom roku” je manje strog kada su u pitanju postupci pred sudom koji odlučuje po žalbi (*Abdulkhanov protiv Rusije*, 2012, stav 198). Kada je prvobitni nalog za pritvor nametnut od strane suda u postupku koji nudi adekvatna jemstva propisnog procesa, Sud je spreman da toleriše

duže periode preispitivanja postupka pred drugostepenim sudom (*Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stav 255; *Shcherbina protiv Rusije*, 2014, stav 65). Ova razmatranja su primjenljiva još više na prigovore u vezi s postupcima pred ustavnim sudovima koji su odvojeni od postupaka pred sudovima redovne nadležnosti (*Mehmet Hasan Altan protiv Turske*, 2018, stav 163; *Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stav 274). Postupci pred višim sudovima se manje bave proizvoljnošću, ali pružaju dodatna jamstva koja su prvenstveno zasnovana na ocjeni adekvatnosti neprekinutog pritvora (*Mehmet Hasan Altan protiv Turske*, 2018, stav 165). Ipak, ustavni sudovi su slično obavezani zahtjevom kratkog roka prema članu 5. st. 4 (*G.B. i drugi protiv Turske*, 2019, stav 184; *Kavala protiv Turske*, 2019, stav 184).

286. Načelno, međutim, pošto je u pitanju sloboda pojedinca, Država mora obezbijediti da postupci budu sprovedeni što je brže moguće (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 131).

a. Period koji treba uzeti u obzir

287. Sud uzima za polaznu tačku momenat kada je predstavka za puštanje na slobodu podnijeta/postupak započet. Mjerodavan period se završava s konačnom odlukom o zakonitosti pritvora podnositelja predstavke, uključujući sve žalbe (*Sanchez-Reisse protiv Švajcarske*, 1986, stav 54; *E. protiv Norveške*, 1990, stav 64).

288. Ako se pravni lijek u upravnom postupku mora iskoristiti prije obraćanja sudu, vrijeme počinje da teče od trenutka kada se pred upravnom vlasti pokrene postupak (*Sanchez-Reisse protiv Švajcarske*, 1986, stav 54).

289. Ako se postupak vodi na dvije razine nadležnosti, mora se sveukupno ocijeniti kako bi se ustanovilo da li je zahtjev za „kratak rok” ispoštovan (*Hutchison Reid protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2003, stav 78; *Navarra protiv Francuske*, 1993, stav 28).

b. Mjerodavni faktori koje treba uzeti u obzir pri ocjeni kratkog roka

290. Izraz „u kratkom roku” se ne može definisati na apstraktan način. Kao i s uslovom „razumnog roka” u članu 5. stav 3. i članom 6. stav 1. ovo mora da se odredi u skladu s okolnostima pojedinačnog slučaja (*R.M.D. protiv Švajcarske*, 1997, stav 42).

291. Prilikom takve ocjene, okolnosti koje treba uzeti u obzir podrazumijevaju složenost postupka, njihovo vođenje od strane domaće vlasti i podnositelja predstavke, šta je ulog za potonjeg (*Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stav 252; *Mooren protiv Njemačke* [VV], 2009, stav 106; *Mehmet Hasan Altan protiv Turske*, 2018, stav 162) i bilo kakve specifičnosti domaćeg postupka (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 131; *Mehmet Hasan Altan protiv Turske*, 2018, stav 163, i *Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stavovi 270-271 u vezi s postupcima pred ustavnim sudovima).

292. Dok godinu dana po razini nadležnosti može biti grubo pravilo u slučajevima prema članu 6, st. 1, član 5, st. 4, koji se bavi pitanjem slobode, zahtijeva posebnu brzinu (*Panchenko protiv Rusije*, 2005, stav 117). Kada je u pitanju sloboda ličnosti, Sud ima veoma stroge standarde vezane za usklađenost Države sa zahtjevima za preispitivanje zakonitosti lišenja slobode u kratkom roku (vidjeti, na primjer, *Kadem protiv Malte*, 2003, stavovi 44-45, kada je Sud ocijenio kao predugačak vremenski period od sedamnaest dana koliko je odlučivano o zakonitosti lišenja slobode podnositelja predstavke, i *Mamedova protiv Rusije*, 2006, stav 96, kada je vrijeme trajanja žalbenog postupka koje je trajalo, *inter alia*, dvadeset šest dana, ocijenjeno kao povreda zahtjeva za „kratak rok”).

Odgovornost je na tuženoj Državi da uspostavi najadekvatnije unutrašnje procese za poštovanje obaveza prema članu 5, st. 4 Konvencije (*Dimo Dimov i drugi protiv Bugarske*, 2020, stav 80, gdje je dostava istražnog dosijea nadležnom sudu u drugom gradu dovela do kašnjenja od dvadeset pet dana pri ispitivanju zahtjeva za puštanje na slobodu podnositelja predstavke).

293. Kada domaća vlast odluči u izuzetnim okolnostima da zadrži dijete i njegove ili njene roditelje u kontekstu imigracione kontrole, zakonitost takvog lišenja slobode treba da ispituju domaći sudovi s posebnom brzinom i pažnjom na svim nivoima (*G.B. i drugi protiv Turske*, 2019, stavovi 167 i 186).

294. Gdje se odlučuje o složenim pitanjima – kao što je zdravstveno stanje pritvorenika – ovo se može uzeti u obzir kada se razmatra koliko dugo je „razuman rok” prema članu 5, st. 4. Međutim, čak i u složenim slučajevima, ima faktora koji zahtijevaju da vlast izvrši preispitivanje u posebno kratkom roku, uključujući i pretpostavku nevinosti u slučaju pritvora u prekrivičnom postupku (*Frasik protiv Poljske*, 2010, stav 63; *Jablonski protiv Poljske*, 2000, stavovi 91-93; *Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stav 253).

295. U izuzetnim situacijama, složenost slučaja može opravdati dužinu vremenskog perioda koji se u uobičajenom kontekstu ne može smatrati „kratkim rokom” (*Mehmet Hasan Altan protiv Turske*, 2018, stavovi 165-167, i *Şahin Alpay protiv Turske*, 2018, stavovi 137-139, gdje Sud nije ustanovio povredu člana 5, st. 4 u pogledu trajanja postupka pred Ustavnim sudom za periode od četrnaest do šesnaest mjeseci, u vezi sa novim i složenim pitanjima u toku vanrednog stanja, vidjeti i *Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018, stavovi 265-275, gdje je period od osam mjeseci i dvadeset tri dana koliko je trajao postupak pred Saveznim ustavnim sudom ocijenjen kao usklađen sa zahtjevom za kratak rok, posebno imajući u vidu složenost pitanja proizišlih iz novog sistema preventivnog pritvora).

296. Pritvor u krivičnim slučajevima zahtijeva kratke vremenske intervale između preispitivanja (*Bezicheri protiv Italije*, 1989, stav 21).

297. Ako je dužina trajanja postupka prije donošenja odluke *prima facie* neusklađena sa pojmom kratkog roka, Sud će tražiti od Države da objasni razlog kašnjenja ili da iznese izuzetne osnove kojima pravda protok vremena o kojem je riječ (*Musić protiv Poljske* [VV], 1999, stav 44; *Koendjibiharie protiv Nizozemske*, 1990, stav 29).

298. Ni prekomjerna količina posla ni sezona godišnjih odmora ne mogu opravdati period neaktivnosti sudske vlasti (*E. protiv Norveške*, 1990, stav 66; *Bezicheri protiv Italije*, 1989, stav 25).

E. Pravo na obeštećenje zbog nezakonitog lišenja slobode (član 5. stav 5)

Član 5. stav 5. Konvencije

„5. Svako ko je bio žrtva hapšenja ili lišavanja slobode protivno odredbama ovog člana ima pravo na obeštećenje”.

Ključne riječi baze podataka HUDOC

Obeštećenje (5-5)

1. Primjenjivost

299. Pravo na obeštećenje dato u stavu 5 pretpostavlja da je ustanovljena povreda jednog od ostalih stavova, bilo od strane domaće vlasti ili Suda (*N.C. protiv Italije* [VV], 2002, stav 49; *Pantea protiv Rumunije*, 2003, stav 262; *Vachev protiv Bugarske*, 2004, stav 78).

300. Ukoliko domaće vlasti ne ustanove povredu bilo koje druge odredbe člana 5, bilo neposredno ili materijalno, sam Sud mora prvo ustanoviti postojanje takve povrede da bi član 5. st. 5. bio primjenljiv (vidjeti, na primjer *Danija protiv Švajcarske* (odl.), 2020, stav 37; *Nechiporuk i Yonkalo protiv Ukrajine*, 2011, stavovi 227. i 229; *Yankov protiv Bugarske*, 2003, stavovi 190-93).

301. Primjenljivost člana 5. st. 5. ne zavisi od domaće ocjene nezakonitosti ili dokaza da bi da nije povrede osoba bila puštena na slobodu (*Blackstock protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2005, stav 51; *Waite protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002, stav 73). Hapšenje ili lišavanje slobode može biti zakonito prema domaćem pravu, ali i dalje u suprotnosti sa članom 5, što čini član 5. st. 5. primjenljivim (*Harkmann protiv Estonije*, 2006, stav 50).

302. Kada je domaćim pravom uređeno pravo na obeštećenje oslobođenih osoba koje su lišene slobode, takvo automatsko pravo ne podrazumijeva nužno da se lišenje slobode treba smatrati u suprotnosti sa članom 5. Međutim, član 5. st. 5. se primjenjuje ako su domaći sudovi okarakterisali lišenje slobode kao „nezakonito” u smislu domaćeg prava (*Norik Poghosyan protiv Armenije*, 2020, stavovi 34-36).

2. Pravni lijek

303. Član 5, st. 5 stvara neposredno i izvršno pravo na obeštećenje pred domaćim sudovima (*A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2009, stav 229; *Storck protiv Njemačke*, 2005, stav 122).

3. Dostupnost obeštećenja

304. Član 5. st. 5. je ispoštovan gdje je moguće prijaviti se za obeštećenje u pogledu lišenja slobode sprovedenog pod uslovima koji su u suprotnosti sa stavovima 1, 2, 3 ili 4 (*Michalák protiv Slovačke*, 2011, stav 204; *Lobanov protiv Rusije*, 2008, stav 54).

305. Izvršno pravo na obeštećenje mora biti dostupno ili prije ili poslije presude Suda (*Stanev protiv Bugarske* [VV], 2012, stavovi 183-84; *Brogan i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1988, stav 67).

306. Djelotvorno uživanje prava na obeštećenje mora obezbijediti dovoljan stepen sigurnosti (*Ciulla protiv Italije*, 1989, stav 44; *Sakik i drugi protiv Turske*, stav 60). Obeštećenje mora da bude dostupno i u teoriji (*Dubovik protiv Ukrajine*, 2009, stav 74) i u praksi (*Chitayev i Chitayev protiv Rusije*, 2007, stav 195).

307. Pri razmatranju zahtjeva za obeštećenje, domaća vlast je u obavezi da tumači i primijeni domaće pravo u duhu člana 5, bez prekomjernog formalizma (*Fernandes Pedroso protiv Portugalije*, 2018, stav 137; *Shulgin protiv Ukrajine*, 2011, stav 65; *Houtman i Meeus protiv Belgije*, 2009, stav 46).

4. Priroda obeštećenja

308. Pravo na obeštećenje se prvenstveno odnosi na finansijsko obeštećenje. Ne sadrži pravo da se obezbijedi puštanje pritvorene osobe na slobodu, što je pokriveno članom 5, st. 4 Konvencije (*Bozano protiv Francuske*, Odluka Komisije od 15. maja 1984).

309. Računanje perioda pritvora u prekrivičnom postupku kao dijela kazne ne predstavlja obeštećenje koje nalaže član 5. st. 5, jer je to nefinansijske prirode (*Włoch protiv Poljske (br. 2)*, 2011, stav 32).

Međutim, smanjenje kazne može predstavljati obeštećenje u smislu člana 5. st. 5. ako je izričito odobreno kao pravno zadovoljenje za povredu o kojoj je riječ i ako je imalo merljiv i proporcionalan uticaj na kaznu koju je odslužila osoba o kojoj je riječ (*Porchet protiv Švajcarske* (odl.), 2019, stavovi 18-25).

310. Član 5, st. 5 obuhvata pravo na obeštećenje ne samo u pogledu materijalne štete već i bilo kakve neprijatnosti, anksioznosti i frustracije koju je osoba možda pretrpjela usljed povrede drugih odredbi člana 5. (*Sahakyan protiv Armenije*, 2015, stav 29; *Teymurazyan protiv Armenije*, 2018, stav 76, u vezi sa nedostupnošću obeštećenja za štetu nematerijalne prirode prema armenskom pravu).

5. Postojanje štete

311. Član 5. st. 5. ne zabranjuje Stranim ugovornicama da dodijele obeštećenje na osnovu sposobnosti osobe o kojoj je riječ da prikaže štetu koja je posljedica povrede. Ne može biti govora o „obeštećenju” kada nema materijalne i nematerijalne štete koju treba nadoknaditi (*Wassink protiv Nizozemske*, 1990, stav 38).

312. Međutim, prekomjeran formalizam u zahtijevanju dokaza nematerijalne štete koja je posljedica nezakonitog lišenja slobode nije usklađen s pravom na obeštećenje (*Danev protiv Bugarske*, 2010, stavovi 34-35).

6. Iznos obeštećenja

313. Član 5, st. 5 Konvencije ne daje podnositelju predstavke pravo da konkretan iznos obeštećenja (*Damian-Burueana i Damian protiv Rumunije*, 2009, stav 89; *Şahin Çağdaş protiv Turske*, 2006, stav 34).

314. Prilikom određivanja postojanja povrede člana 5. st. 5, Sud uzima u obzir svoju praksu prema članu 41. Konvencije u sličnim slučajevima kao i činjenične elemente slučaja, kao što su trajanje pritvora podnositelja predstavke (*Vasilevskiy i Bogdanov protiv Rusije*, 2018, stav 23).

315. Sama činjenica da je domaća vlast dodijelila iznos koji je niži od onog koji bi Sud dodijelio u sličnim slučajevima ne predstavlja samo po sebi povredu člana 5. st. 5 (*Mehmet Hasan Altan protiv Turske*, 2018, stav 176).

316. Međutim, obeštećenje koje je zanemarljivo ili potpuno neproporcionalno ozbiljnosti povrede ne bi bilo usklađeno sa zahtjevima člana 5. st. 5. pošto bi to učinilo pravo koje je zajamčeno tom odredbom teorijskim i iluzornim (*Vasilevskiy i Bogdanov protiv Rusije*, 2018, stav 22 i 26; *Cumber protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije od 27. novembra 1996; *Attard protiv Malte* (odl.), 2000).

317. Dodijeljeni iznos ne može biti značajno niži od iznosa koji je dodijelio Sud u sličnim slučajevima (*Ganea protiv Moldavije*, 2011, stav 30; *Cristina Boicenco protiv Moldavije*, 2011, stav 43).

318. Može biti razlika u pristupu između ocjene gubitka statusa žrtve prema članu 5. st. 1. u smislu visine dodijeljenog obeštećenja na domaćem nivou, s jedne strane, i pitanja prava na obeštećenje u pogledu člana 5. st. 5, s druge strane (vidjeti *Tsvetkova i drugi protiv Rusije*, 2018, stavovi 157-158, gdje je domaći dodijeljen iznos, koji nije bio uporediv sa onim što bi Sud mogao dodijeliti, nije lišio podnositelja predstavke statusa žrtve, ali nije bio toliko mali iznos da nipodaštava pravo na obeštećenje prema članu 5. st. 5; vidjeti i *Vedat Doğru protiv Turske*, 2016, stavovi 40-42. i 63-64, gdje je iznos koji su dodijelili domaći sudovi posmatran kao očigledno nedovoljan da podnositelj predstavke izgubi status žrtve, ali nije ustanovljen problem prema članu 5. st. 5).

Lista citiranih predmeta

Sudska praksa citirana u ovom Vodiču se odnosi na presude i odluke Suda i odluke i izvještaje Evropske komisije za ljudska prava („Komisija”).

Osim ako nije drugačije naznačeno, sve reference se odnose na presude o meritumu koje je donijelo vijeće Suda. Skraćenica „(odl.)” označava da je citat iz odluke Suda, a skraćenica „[VV]” označava da je predmet razmatralo Veliko vijeće.

Presude vijeća koje nisu pravosnažne u smislu člana 44. Konvencije u trenutku objavljivanja ovog ažuriranja označene su znakom (*) na donjem spisku. Član 44. stav 2. Konvencije navodi: „Presuda vijeća postaje konačna: (a) kada stranke izjave da neće zahtijevati da se predmet iznese pred Veliko vijeće, ili (b) tri mjeseca poslije donošenja presude, ako se ne zatraži da se predmet iznese pred Veliko vijeće, ili (c) kada odbor Velikog vijeća odbije zahtjev za razmatranje na osnovu člana 43.” Kada odbor Velikog vijeća prihvati zahtjev da predmet bude izniet pred Veliko vijeće, presuda vijeća ne postaje pravosnažna i samim tim nema pravno dejstvo; pravosnažna postaje potonja presuda Velikog vijeća.

Hiperlinkovi za navedene predmete u elektronskoj verziji Vodiča usmjereni su ka bazi podataka HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) koja omogućava pristup sudskoj praksi Evropskog suda (presude i odluke Velikog vijeća, vijeća i odbora, predmeti o kojima su podnijete informacije, savjetodavna mišljenja, pravni sažeci iz informativne bilješke o sudskoj praksi) i Komisije (odluke i izvještaji), kao i rezolucijama Vijeća ministara.

Sud presude i odluke izriče na engleskom i/ili francuskom jeziku, koja su njegova dva službena jezika. HUDOC također sadrži prevode mnogih važnih predmeta na više od 30 nezvaničnih jezika, kao i linkove za oko stotinu online zbirki sudske prakse čiji su autori treća lica. Svim jezičkim verzijama koje su dostupne za navedene predmete može se pristupiti preko taba „Language versions” (Jezičke verzije) u bazi podataka HUDOC. Ta kartica se može pronaći nakon što kliknete na hiperlink slučaja.

—A—

- A. i drugi protiv Bugarske*, br. 51776/08, 29. novembra 2011.
- A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], br. 3455/05, ESLJP 2009.
- A.B. i drugi protiv Francuske*, br. 11593/12, 12. jula 2016.
- Abdulkhanov protiv Rusije*, br. 14743/11, 2. oktobra 2012.
- Aboya Boa Jean protiv Malte*, br. 62676/16, 2. aprila 2019.
- Adamov protiv Švajcarske*, br. 3052/06, 21. juna 2011.
- Aftanache protiv Rumunije*, br. 999/19, 26. maja 2020.
- Airey protiv Irske*, br. 6289/73, Odluka Komisije od 7. jula 1977, Odluke i izvještaji (OI) 8
- Akgün protiv Turske*, br. 19699/18, 20. jula 2021.
- Aleksandr Aleksandrov protiv Rusije*, br. 14431/06, 27. marta 2018.
- Aleksandr Makarov Rusije*, br. 15217/07, 12. marta 2009.
- Aleksanyan protiv Rusije*, br. 46468/06, 22. decembra 2008.
- Al Husin protiv Bosne i Hercegovine (br. 2)*, br. 10112/16, 25. juna 2019.
- Ali Osman Özmen protiv Turske*, br. 42969/04, 5. jula 2016.
- Al Nashiri protiv Poljske*, br. 28761/11, 24. jula 2014.
- Alparslan Altan protiv Turske*, br. 12778/17, 16. aprila 2019.
- Necdet Bulut protiv Turske*, br. 31610/08, 29. novembra 2011.
- A.M. protiv Francuske*, br. 56324/13, 12. jula 2016.
- Ambruszkiewicz protiv Poljske*, br. 38797/03, 4. maja 2006.

Amie i drugi protiv Bugarske, br. 58149/08, 12. februara 2013.
Amuur protiv Francuske, 25. juna 1996, *Izveštaji o presudama i odlukama* 1996-III
Anguelova protiv Bugarske, br. 38361/97, ESLJP 2002-IV
Aquilina protiv Malte [VV], br. 25642/94, ESLJP 1999-III
Ashingdane protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 28. maja 1985, Serija A br. 93
Assanidze protiv Gruzije [VV], br. 71503/01, ESLJP 2004-II
Assenov i drugi protiv Bugarske, 28. oktobra 1998, *Izveštaji* 1998-VIII
Attard protiv Malte (odl.), br. 46750/99, 28. septembra 2000
Atila Taş protiv Turske, br. 72/17, 19. januara 2021.
Auray i drugi protiv Francuske, br. 1162/22, 8. februara 2024.
Austin i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 39692/09, 40713/09 i 41008/09, 15. marta 2012.
Aydın Sefa Akay protiv Turske, br. 59/17, 23. aprila 2024.
Azimov protiv Rusije, br. 67474/11, 18. aprila 2013.

—B—

B. protiv Austrije, 28. marta 1990, Serija A br. 175
B.A. protiv Kipra, br. 24607/20, 2. jula 2024.
Bah protiv Nizozemske (odl.), br. 35751/20, 22. juna 2021.
Baranowski protiv Poljske, br. 28358/95, ESLJP 2000-III
Baş protiv Turske, br. 66448/17, 3. marta 2020.
Becciev protiv Moldavije, br. 9190/03, 4. oktobra 2005.
Beiere protiv Letonije, br. 30954/05, 29. novembra 2011.
Bejaoui protiv Grčke, br. 23916/94, Odluka Komisije od 6. aprila 1995.
Belchev protiv Bugarske, br. 39270/98, 8. aprila 2004.
Belevitskiy protiv Rusije, br. 72967/01, 1 marta 2007.
Belozorov protiv Rusije i Ukrajine, br. 43611/02, 15. oktobra 2015.
Benham protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 10. juna 1996, *Izveštaji* 1996-III
Benjamin i Wilson protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 28212/95, 26. septembar 2002.
Bergmann protiv Estonije, br. 38241/04, 29. maja 2008.
Bezicheri protiv Italije, 25. oktobra 1989, Serija A br. 164
Blackstock protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 59512/00, 21. juna 2005.
Blokhin protiv Rusije [VV], br. 47152/06, ESLJP 2016.
Boicenco protiv Moldavije, br. 41088/05, 11. jula 2006.
Bojilov protiv Bugarske, br. 45114/98, 22. decembra 2004.
Bollan protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 42117/98, ESLJP 2000-V
Bordovski protiv Rusije, br. 49491/99, 8. februara 2005.
Bouamar protiv Belgije, 29. februara 1988, Serija A br. 129
Bozano protiv Francuske, br. 9990/82, Odluka Komisije od 15. maja 1984, OI 39
Bozano protiv Francuske, 18. decembra 1986, Serija A br. 111
Brand protiv Nizozemske, br. 49902/99, 11. maja 2004.
Brega i drugi protiv Moldavije, br. 61485/08, 24. januara 2012.
Brincat protiv Italije, 26. novembra 1992, Serija A br. 249-A
Brogan i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 29. novembra 1988, Serija A br. 145-B
Buzadji protiv Republike Moldavije [VV], br. 23755/07, ESLJP 2016. (izvodi)
Bykov protiv Rusije [VV], br. 4378/02, 10. marta 2009.

—C—

Calmanovici protiv Rumunije, br. 42250/02, 1. jula 2008.
Castravet protiv Moldavije, br. 23393/05, 13. marta 2007.
Çatal protiv Turske, br. 26808/08, 17. aprila 2012.
Cazan protiv Rumunije, br. 30050/12, 5. aprila 2016.
Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 15. novembra 1996, *Izveštaji* 1996-V
Chitayev i Chitayev protiv Rusije, br. 59334/00, 18. januara 2007.
Chraidi protiv Njemačke, br. 65655/01, ESLJP 2006-XII
Cernák protiv Slovačke, br. 36997/08, 17. decembra 2013.
Ciulla protiv Italije, 22. februara 1989, Serija A br. 148
Clooth protiv Belgije, 12. decembra 1991, Serija A br. 225
Constancia protiv Nizozemske (odl.), br. 73560/12, 3. marta 2015.
Čonka protiv Belgije, br. 51564/99, ESLJP 2002-I
Cramesteter protiv Italije, br. 19358/17, 6. juna 2024
Creangă protiv Rumunije [VV], br. 29226/03, 23. februara 2012.
Cristina Boicenco protiv Moldavije, br. 25688/09, 27. septembra 2011.
Cviková protiv Slovačke, br. 615/21 i dva druga, 13. jun 2024.
Cumber protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 28779/95, Odluka Komisije od 27. novembar 1996.

—D—

D.C. protiv Belgije, br. 82087/17, 30. mart 2021.
D.D. protiv Litvanije, br. 13469/06, 14. februara 2012.
D.G. protiv Irske, br. 39474/98, ESLJP 2002-III
D.J. protiv Njemačke, br. 45953/10, 7. septembra 2017.
D.K. protiv Bugarske, br. 76336/16, 8. decembra 2020.
D.L. protiv Bugarske, br. 7472/14, 19. maja 2016.
Dacosta Silva protiv Španije, br. 69966/01, ESLJP 2006-XIII
Damian-Burueana i Damian protiv Rumunije, br. 6773/02, 26. maja 2009.
Danev protiv Bugarske, br. 9411/05, 2. septembra 2010.
Danija protiv Švajcarske (odl.), 1654/15, 28. aprila 2020.
De Jong, Baljet i Van den Brink protiv Nizozemske, 22. maja 1984, Serija A br. 77
Delcourt protiv Belgije, br. 2689/65, Odluka Komisije od 7. februara 1967. na koju se poziva izvještaj Komisije od 1. oktobra 1968.
Del Río Prada protiv Španije [VV], br. 42750/09, ESLJP 2013.
Demirtaş i Yüksekdağ Şenoğlu protiv Turske, br. 10207/21 i 10209/21, 6. juna 2023.
Denis i Irvine protiv Belgije [VV], br. 62819/17 i 63921/17, 1. juna 2021.
Dereci protiv Turske, br. 77845/01, 24. maja 2005.
Derungs protiv Švajcarske, br. 52089/09, 10. maja 2016.
De Sousa protiv Portugalije (odl.), br. 28/17, 7. decembra 2021.
De Tommaso protiv Italije [VV], br. 43395/09, ESLJP 2017 (izvodi)
De Wilde, Ooms i Versyp protiv Belgije, 18. juna 1971, Serija A br. 12
Dikme protiv Turske, br. 20869/92, ESLJP 2000-VIII
Dimo Dimov i drugi protiv Bugarske, br. 30044/10, 7. jula 2020.
Domenjoud protiv Francuske, br. 34749/16 i 79607/17, 16. maja 2024.
Douiyeub protiv Nizozemske [VV], br. 31464/96, 4. avgusta 1999.
Drozd i Janousek protiv Francuske i Španije, 26. juna 1992, Serija A br. 240
Dubovik protiv Ukrajine, br. 33210/07 i 41866/08, 15. oktobra 2009.

—E—

E. protiv Norveške, 29. avgusta 1990, Serija A br. 181-A
El-Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Jugoslavije [VV], br. 39630/09, ESLJP 2012.
Elçi i drugi protiv Turske, br. 23145/93 i 25091/94, 13. novembra 2003.
Engel i drugi protiv Nizozemske, 8. juna 1976, Serija A br. 22
Enhorn protiv Švedske, br. 56529/00, ESLJP 2005-I
Epple protiv Njemačke, br. 77909/01, 24. marta 2005.
Erdagöz protiv Turske, br. 21890/93, 22. oktobra 1997, *Izveštaji* 1997-VI
Erkalo protiv Nizozemske, 2. septembra 1998, *Izveštaji* 1998-VI
Etute protiv Luksemburga, br. 18233/16, 30. januara 2018.

—F—

Farhad Aliyev protiv Azerbejdžana, br. 37138/06, 9. novembra 2010.
Fenech protiv Malte (odl.), br. 19090/20, 23. marta 2021.
Fernandes Pedroso protiv Portugalije, br. 59133/11, 12. juna 2018.
Fodale protiv Italije, br. 70148/01, ESLJP 2006-VII
Foka protiv Turske, br. 28940/95, 24. juna 2008.
Fox, Campbell i Hartley protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 30. avgusta 1990, Serija A br. 182
Frasik protiv Poljske, br. 22933/02, ESLJP 2010.
Freda protiv Italije, br. 8916/80, Odluka Komisije od 7. oktobra 1980, OI 21

—G—

Gafà protiv Malte, br. 54335/14, 22. maja 2018.
Gahramanov protiv Azerbejdžana (odl.), br. 26291/06, 15. oktobra 2013.
Ganea protiv Moldavije, br. 2474/06, 17. maja 2011.
G.B. i drugi protiv Turske, br. 4633/15, 17. oktobra 2019.
G.K. protiv Poljske, br. 38816/97, 20. januara 2004.
Gaidjurgis protiv Litvanije (odl.), br. 49098/99, 16. juna 2001.
Gallardo Sanchez protiv Italije, br. 11620/07, ESLJP 2015.
Galstyan protiv Armenije, br. 26986/03, 15. novembra 2007.
Garycki protiv Poljske, br. 14348/02, 6. februara 2007.
Gasiņš protiv Letonije, br. 69458/01, 19. aprila 2011.
Gatt protiv Malte, br. 28221/08, ESLJP 2010.
Gebremedhin [Gaberamadhien] protiv Francuske, br. 25389/05, ESLJP 2007-II
Georgieva protiv Bugarske, br. 16085/02, 3. jula 2008.
Gilanov protiv Republike Moldavije, br. 44719/10, 13. septembra 2022.
Gillan i Quinton protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 4158/05, ESLJP 2010. (izvodi)
Giorgi Nikolaishvili protiv Gruzije, br. 37048/04, 13. januara 2009.
Giulia Manzoni protiv Italije, 1. jul 1997, *Izveštaji* 1997-IV
Glien protiv Njemačke, br. 7345/12, 28. novembra 2013.
Górski protiv Poljske, br. 28904/02, 4. oktobra 2005.
Göthlin protiv Švedske, br. 8307/11, 16. oktobra 2014.
Grubnyk protiv Ukrajine, br. 58444/15, 17. septembra 2020.
Gutsanovi protiv Bugarske, br. 34529/10, ESLJP 2013.
Güveç protiv Turske, br. 70337/01, ESLJP 2009.
Guzzardi protiv Italije, 6. novembra 1980, Serija A br. 39

—H—

H.L. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 45508/99, ESLJP 2004-IX
H.M. protiv Švajcarske, br. 39187/98, ESLJP 2002-II
H.W. protiv Njemačke, br. 17167/11, 29. septembra 2013.
Harkmann protiv Estonije, br. 2192/03, 11. jula 2006.
Hassan protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 29750/09, ESLJP 2014.
Hilda Hafsteinsdóttir protiv Islanda, br. 40905/98, 8. juna 2004.
Hood protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 27267/95, ESLJP 1999-I
Houtman i Meeus protiv Belgije, br. 22945/07, 17. marta 2009.
Hristova protiv Bugarske, br. 60859/00, 7. decembra 2006.
Huber protiv Švajcarske, 23. oktobra 1990, Serija A br. 188
Hutchison Reid protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 50272/99, ESLJP 2003-IV

—I—

I.A. protiv Francuske, 23. septembra 1998, *Izveštaji* 1998-VII
I.I. protiv Bugarske, br. 44082/98, 9. juna 2005.
I.S. protiv Švajcarske, br. 60202/15, 6. oktobra 2020.
Ibrahimov i Mammadov protiv Azerbejdžana, br. 63571/16 i pet drugih, 13. februara 2020.
Ichin i drugi protiv Ukrajine, br. 28189/04 i 28192/04, 21. decembra 2010.
Idalov protiv Rusije [VV], br. 5826/03, 22. maja 2012.
Ilias and Ahmed protiv Mađarske [VV], br. 47287/15, 21. novembra 2019.
Ilaşcu i drugi protiv Moldavije i Rusije [VV], br. 48787/99, ESLJP 2004-VII
Ilgar Mammadov protiv Azerbejdžana, br. 15172/13, 22. maja 2014.
Ilijkov protiv Bugarske, br. 33977/96, 26. jula 2001.
Iliya Stefanov protiv Bugarske, br. 65755/01, 22. maja 2008.
Ilseher protiv Njemačke [VV], br. 10211/12 i 27505/14, 4. decembra 2018.
İpek i drugi protiv Turske, br. 17019/02 i 30070/02, 3. februar 2009.
Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 18. januara 1978, Serija A br. 25
Ishkhanyan protiv Armenije,* br. 5297/16, 13. februara 2025.
Iskandarov protiv Rusije, br. 17185/05, 23. septembra 2010.
Ivan Todorov protiv Bugarske, br. 71545/11, 19. januara 2017.

—J—

Jablonski protiv Poljske, br. 33492/96, 21. decembra 2000.
James, Wells i Lee protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 25119/09, 57715/09 i 57877/09, 18. septembra 2012.
Jarzyński protiv Poljske, br. 15479/02, 4. oktobra 2005.
Ječius protiv Litvanije, br. 34578/97, ESLJP 2000-IX
J.B. i drugi protiv Malte, br. 1766/23, 22. oktobra 2024.
J.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 37289/12, 19. maja 2016.
J.R. i drugi protiv Grčke, br. 22696/16, 25. januara 2018.
Juncal protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 32357/09, 17. septembra 2013.

—K—

Kadusic protiv Švajcarske, br. 43977/13, 9. januara 2018.

Karachentsev protiv Rusije, br. 23229/11, 17. aprila 2018.
Kavala protiv Turske, br. 28749/18, 10. decembra 2019.
Kerr protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 40451/98, 7. decembra 1999.
Kaboulov protiv Ukrajine, br. 41015/04, 19. novembra 2009.
Kadem protiv Malte, br. 55263/00, 9. januara 2003.
Kafkaris protiv Kipra (br. 2) (odl.), br. 9644/09, 21. juna 2011.
Kalashnikov protiv Rusije, br. 47095/99, ESLJP 2002-VI
Kallweit protiv Njemačke, br. 17792/07, 13. januara 2011.
Kampanis protiv Grčke, br. 17977/91, 13. jula 1995.
Kanagaratnam protiv Belgije, br. 15297/09, 13. decembra 2011.
Kandzhov protiv Bugarske, br. 68294/01, 6. novembra 2008.
Kane protiv Kipra (odl.), br. 33655/06, 13. septembra 2011.
Karaca protiv Turske, br. 25285/15, 20. juna 2023.
Kasparov protiv Rusije, br. 53659/07, 11. oktobra 2016.
Kerem Çiftçi protiv Turske, br. 35205/09, 21. septembra 2021.
Khamtokhu i Aksenchik protiv Rusije [VV], br. 60367/08 i 961/11, ESLJP 2017.
Kharin protiv Rusije, br. 37345/03, 3. februara 2011.
Khlaifia i drugi protiv Italije [VV], br. 16483/12, ESLJP 2016. (izvodi)
Khodorkovskiy protiv Rusije, br. 5829/04, 31. maja 2011.
Khudoyorov protiv Rusije, br. 6847/02, ESLJP 2005-X (izvodi)
Kim protiv Rusije, br. 44260/13, 17. jula 2014.
Klinkenbuß protiv Njemačke, br. 53157/11, 25. februara 2016.
Koendjibiharie protiv Nizozemske, 25. oktobra 1990, Serija A br. 185-B
Kolakovic protiv Malte, br. 76392/12, 19. marta 2015.
Kolompar protiv Belgije, 24. septembra 1992, Serija A br. 235-C
Komissarov protiv Češke Republike, br. 20611/17, 3. februara 2022.
Koniarska protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 33670/96, 12. oktobra 2000.
Korneykova protiv Ukrajine, br. 39884/05, 19. januara 2012.
Kortesis protiv Grčke, br. 60593/10, 12. juna 2012.
Kováčik protiv Slovačke, br. 50903/06, 29. novembra 2011.
Krejčíř protiv Češke Republike, br. 39298/04 i 8723/05, 26. marta 2009.
Krupko i drugi protiv Rusije, br. 26587/07, 26. juna 2014.
Kučera protiv Slovačke, br. 48666/99, 17. jula 2007.
Kuttner protiv Austrije, br. 7997/08, 16. jula 2015.
Kurt protiv Austrije [VV], br. 62903/15, 15. juna 2021.
Kurt protiv Turske, 25. maja 1998, *Izveštaji* 1998-III

—L—

L.B. protiv Belgije, br. 22831/08, 2. oktobra 2012.
Labita protiv Italije [VV], br. 26772/95, ESLJP 2000-IV
Ladent protiv Poljske, br. 11036/03, 18. marta 2008.
Laumont protiv Francuske, br. 43626/98, ESLJP 2001-XI
Lavents protiv Letonije, br. 58442/00, 28. novembra 2002.
Lawless protiv Irske (br. 3), 1. jula 1961, Serija A br. 3
Lazăr protiv Rumunije, br. 20183/21, 9. aprila 2024.
Lebedev protiv Rusije, br. 4493/04, 25. oktobra 2007.
Lelièvre protiv Belgije, br. 11287/03, 8. novembra 2007.
Letellier protiv Francuske, 26. jun 1991, Serija A br. 207
Lloyd i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 29798/96 et al., 1. marta 2005.
Lobanov protiv Rusije, br. 16159/03, 16. oktobra 2008.

Luberti protiv Italije, 23. februara 1984, Serija A br. 75

—M—

M. protiv Njemačke, br. 19359/04, ESLJP 2009.

M.A. protiv Kipra, br. 41872/10, ESLJP 2013.

M.B. protiv Nizozemske, br. 71008/16, 23. aprila 2024.

M.B. protiv Španije,* br. 38239/22, 6. februara 2025.

Magee i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 26289/12 i dva druga, ESLJP 2015 (izvodi)

Mahamed Jama protiv Malte, br. 10290/13, 26. novembra 2015.

Mahdid i Haddar protiv Austrije (odl.), br. 74762/01, ESLJP 2005-XIII

Mamedova protiv Rusije, br. 7064/05, 1. jun 2006.

Mancini protiv Italije, br. 44955/98, ESLJP 2001-IX

Mangouras protiv Španije [VV], br. 12050/04, ESLJP 2010.

Marturana protiv Italije, br. 63154/00, 4. marta 2008.

Matthews i Johnson protiv Rumunije, br. 19124/21 i 20085/21, 9. april 2024.

Matznetter protiv Austrije, 10. novembra 1969, Serija A br. 10

McKay protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 543/03, ESLJP 2006-X

McVeigh i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 8022/77, 8025/77, 8027/77, Izvještaj Komisije od 18. marta 1981.

Medova protiv Rusije, br. 25385/04, 15. januara 2009.

Khlaifia i drugi protiv Italije [VV], br. 3394/03, ESLJP 2010. (izvodi).

Taştan protiv Turske, br. 13237/17, 20. marta 2018.

Meloni protiv Švajcarske, br. 61697/00, 10. aprila 2008.

M.H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 11577/06, 22. oktobra 2013.

Merabishvili protiv Gruzije [VV], br. 72508/13, ESLJP 2017. (izvodi)

Michalák protiv Slovačke, br. 30157/03, 8. februara 2011.

Milanković i Bošnjak protiv Hrvatske, br. 37762/12 i 23530/13, 26. aprila 2016.

Minjat protiv Švajcarske, br. 38223/97, 28. oktobar 2003.

Mogoş i drugi protiv Rumunije (odl.), br. 20420/02, 6. maja 2004.

Moldoveanu protiv Republike Moldavije, br. 53660/15, 14. septembra 2021.

Molotchko protiv Ukrajine, br. 12275/10, 26. aprila 2012.

Monnell i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2. mart 1987, Serija A br. 115

Mooren protiv Njemačke [VV], br. 11364/03, 9. jula 2009.

Morsink protiv Nizozemske, br. 48865/99, 11. maja 2004.

Moustahi protiv Francuske, br. 9347/14, 25. juna 2020.

M.S. protiv Hrvatske (br. 2), br. 75450/12, 19. februara 2015.

Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije, br. 13178/03, ESLJP 2006-XI

Munjaz protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 2913/06, 17. jula 2012.

Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], 28. oktobra 1994, Serija A br. 300-A

Musiał protiv Poljske [VV], br. 24557/94, ESLJP 1999-II

Muşuc protiv Moldavije, br. 42440/06, 6. novembra 2007.

Muzamba Oyaw protiv Belgije (odl.), br. 23707/15, 28. februara 2017.

—N—

N.C. protiv Italije [VV], br. 24952/94, ESLJP 2002-X

Nada protiv Švajcarske [VV], br. 10593/08, ESLJP 2012.

Nart protiv Turske, br. 20817/04, 6. maja 2008.

Nasrulloev protiv Rusije, br. 656/06, 11. oktobra 2007.

Năstase-Silivestru protiv Rumunije, br. 74785/01, 4. oktobra 2007.
Navarra protiv Francuske, 23. novembra 1993, Serija A no. 273-B
Nechiporuk i Yonkalo protiv Ukrajine, br. 42310/04, 21. aprila 2011.
Neumeister protiv Austrije, 27. jun 1968, Serija A br. 8
Niedbała protiv Poljske, br. 27915/95, 4. jula 2000.
Nielsen protiv Danske, 28. novembra 1988, Serija A br. 144
Nikolov protiv Bugarske, br. 38884/97, 30. januara 2003.
Nikolova protiv Bugarske [VV], br. 31195/96, ESLJP 1999-II
N. protiv Rumunije, br. 59152/08, 28. novembra 2017.
Nikolova protiv Bugarske (br. 2), br. 40896/98, 30. septembra 2004.
Norik Poghosyan protiv Armenije, br. 63106/12, 22. oktobra 2020.
Novotka protiv Slovačke (odl.), br. 47244/99, 4. novembra 2003.
Nowak protiv Ukrajine, br. 60846/10, 31. marta 2011.
Nowicka protiv Poljske, br. 30218/96, 3. decembra 2002.

—O—

O.H. protiv Njemačke, br. 4646/08, 24. novembra 2011.
O'Hara protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 37555/97, ESLJP 2001-X
O.M. i D.S. protiv Ukrajine, br. 18603/12, 15. septembra 2022.
Ostendorf protiv Njemačke, br. 15598/08, 7. marta 2013.
Osypenko protiv Ukrajine, br. 4634/04, 9. novembra 2010.
Öcalan protiv Turske (odl.), br. 46221/99, 14. decembra 2000.
Öcalan protiv Turske [VV], br. 46221/99, ESLJP 2005-IV
Oral i Atabay protiv Turske, br. 39686/02, 23. juna 2009.
Oravec protiv Hrvatske, br. 51249/11, 11. jula 2017.
Osmanović protiv Hrvatske, br. 67604/10, 6. novembra 2012.
Ovsjannikov protiv Estonije, br. 1346/12, 20. februar 2014.

—P—

P. i S. protiv Poljske, br. 57375/08, 30. oktobra 2012.
Paci protiv Belgije, br. 45597/09, 17. aprila 2018.
Panchenko protiv Rusije, br. 45100/98, 8. februara 2005.
Pankiewicz protiv Poljske, br. 34151/04, 12. februara 2008.
Pantea protiv Rumunije, br. 33343/96, ESLJP 2003-VI
Paradis protiv Njemačke (odl.), br. 4065/04, 4. septembra 2007.
Perstner protiv Luksemburga, br. 7446/21, 16. februara 2023.
Petkov i Profirov protiv Bugarske, br. 50027/08 i 50781/09, 24. juna 2014.
Petschulies protiv Njemačke, br. 6281/13, 2. juna 2016.
Petukhova protiv Rusije, br. 28796/07, 2. maja 2013.
Piotr Baranowski protiv Poljske, br. 39742/05, 2. oktobra 2007.
Piotr Osuch protiv Poljske, br. 30028/06, 3. novembra 2009.
Pirozzi protiv Belgije, br. 21055/11, 17. aprila 2018.
Piruzyan protiv Armenije, br. 33376/07, 26. juna 2012.
Plesó protiv Mađarske, br. 41242/08, 2. oktobra 2012.
Podeschi protiv San Marina, br. 66357/14, 13. aprila 2017.
Porchet protiv Švajcarske (odl.), br. 36391/16, 7. novembra 2019.
Prencipe protiv Monaka, br. 43376/06, 16. jula 2009.

—Q—

Quinn protiv Francuske, 22. marta 1995, Serija A br. 311

—R—

R.L. i M.-J.D. protiv Francuske, br. 44568/98, 19. maja 2004.
R.M.D. protiv Švajcarske, 26. septembra 1997, *Izveštaji* 1997-VI
R.R. i drugi protiv Mađarske, br. 36037/17, 2. marta 2021.
Radu protiv Njemačke, br. 20084/07, 16. maja 2013.
Ragıp Zarakolu protiv Turske, br. 15064/12, 15. septembra 2020.
Rahimi protiv Grčke, br. 8687/08, 5. aprila 2011.
Rakevich protiv Rusije, br. 58973/00, 28. oktobra 2003.
Rantsev protiv Kipra i Rusije, br. 25965/04, ESLJP 2010.
Raudevs protiv Letonije, br. 24086/03, 17. decembra 2013.
Rehbock protiv Slovenije, br. 29462/95, ESLJP 2000-XII
Reinprecht protiv Austrije, br. 67175/01, ESLJP 2005-XII
Riad i Idiab protiv Belgije, br. 29787/03 i 29810/03, 24. januara 2008.
Riera Blume i drugi protiv Španije, br. 37680/97, ESLJP 1999-VII
Rooman protiv Belgije [VV], br. 18052/11, 31. januara 2019.
Rozhkov protiv Rusije (br. 2), br. 38898/04, 31. januara 2017.
Rubtsov i Balayan protiv Rusije, br. 33707/14 i 3762/15, 10. aprila 2018.
Ruiz Rivera protiv Švajcarske, br. 8300/06, 18. februara 2014.
Ruslan Yakovenko protiv Ukrajine, br. 5425/11, ESLJP 2015.

—S—

S.B.C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 39360/98, 19. juna 2001.
S.P. protiv Belgije (odl.), br. 12572/08, 14. juna 2011.
S.R. protiv Nizozemske (odl.), br. 13837/07, 18. septembra 2012.
S., protiv i A. protiv Danske [VV], br. 35553/12 i dva druga, 22. oktobra 2018.
Saadi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 13229/03, 11. jula 2006.
Saadi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 13229/03, ESLJP 2008.
Sabuncu i drugi protiv Turske, br. 23199/17, 10. novembar 2020.
Sadegül Özdemir protiv Turske, br. 61441/00, 2. avgusta 2005.
Sahakyan protiv Armenije, br. 66256/11, 10. novembra 2015.
Şahin Alpay protiv Turske, br. 16538/17, 20. marta 2018.
Şahin Çağdaş protiv Turske, br. 28137/02, 11. aprila 2006.
Sakık i drugi protiv Turske, 26. novembra 1997, *Izveštaji* 1997-VII
Salayev protiv Azerbejdžana, br. 40900/05, 9. novembar 2010.
Sanchez-Reisse protiv Švajcarske, 21. oktobra 1986, Serija A br. 107
Sarigiannis protiv Italije, br. 14569/05, 5. aprila 2011.
Schiesser protiv Švajcarske, 4. decembra 1979, Serija A br. 34
Schwabe i M.G. protiv Njemačke, br. 8080/08, 1. decembra 2011.
Scott protiv Španije, 18. decembar 1996, *Izveštaji* 1996-VI
Selahattin Demirtaş protiv Turske (br. 2) [VV], br. 14305/17, 22. decembra 2020.
Selçuk protiv Turske, br. 21768/02, 10. januara 2006.
Shabani protiv Švajcarske, br. 29044/06, 5. novembra 2009.
Shamayev i drugi protiv Gruzije i Rusije, br. 36378/02, ESLJP 2005-III
Shamsa protiv Poljske, br. 45355/99 i 45357/99, 27. novembar 2003.

Shcherbina protiv Rusije, br. 41970/11, 26. juna 2014.
Sher i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 5201/11, ESLJP 2015.
Shiksaitov protiv Slovačke, br. 56751/16 i 33762/17, 10. decembra 2020.
Shimovolos protiv Rusije, br. 30194/09, 21. juna 2011.
Shmorgunov i drugi protiv Ukrajine, br. 15367/14 i 13 drugih, 21. januara 2021.
Shtukaturv protiv Rusije, br. 44009/05, ESLJP 2008.
Shulgin protiv Ukrajine, br. 29912/05, 8. decembra 2011.
Simons protiv Belgije (odl.), br. 71407/10, 28. avgusta 2012.
Skrobol protiv Poljske, br. 44165/98, 13. septembra 2005.
Slivenko protiv Letonije [VV], br. 48321/99, ESLJP 2003-X
Smirnova protiv Rusije, br. 46133/99 i 48183/99, ESLJP 2003-IX
Soldatenko protiv Ukrajine, br. 2440/07, 23. oktobra 2008.
Solmaz protiv Turske, br. 27561/02, 16. januara 2007.
Spišák protiv Češke Republike, br. 13968/22, 20. juna 2024.
Stănculeanu protiv Rumunije, br. 26990/15, 9. januara 2018.
Stanev protiv Bugarske [VV], br. 36760/06, 17. januara 2012.
Stašaitis protiv Litvanije, br. 47679/99, 21. marta 2002.
Staykov protiv Bugarske, br. 16282/20, 8. juna 2021.
Steel i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 23. septembar 1998, *Izveštaji* 1998-VII
Stephens protiv Malte (br. 1), br. 11956/07, 21. aprila 2009.
Stephens protiv Malte (br. 2), br. 33740/06, 21. aprila 2009.
Stepuleac protiv Moldavije, br. 8207/06, 6. novembra 2007.
Stollenwerk protiv Njemačke, br. 8844/12, 7. septembra 2017.
Stoichkov protiv Bugarske, br. 9808/02, 24. marta 2005.
Stoyan Krastev protiv Bugarske, br. 1009/12, 6. oktobra 2020.
Storck protiv Njemačke, br. 61603/00, ESLJP 2005-V
S.T.S. protiv Nizozemske, br. 277/05, ESLJP 2011
Štvrtecký protiv Slovačke, br. 55844/12, 5. juna 2018.
Sulaoja protiv Estonije, br. 55939/00, 15. februara 2005.
Suso Musa protiv Malte, br. 42337/12, 23. jula 2013.
Svipsta protiv Letonije, br. 66820/01, ESLJP 2006-III (izvodi)
Sy protiv Italije (odl.), br. 11791/20, 24. januara 2022.

—T—

Talat Tepe protiv Turske, br. 31247/96, 21. decembra 2004.
Tarak i Depe protiv Turske, br. 70472/12, 9. aprila 2019.
Tepe protiv Turske, br. 31247/96, 21. decembra 2004.
Tase protiv Rumunije, br. 29761/02, 10. juna 2008.
Thimothawes protiv Belgije, br. 39061/11, 4. aprila 2017.
Terheş protiv Rumunije (odl.), br. 49933/20, 13. aprila 2021.
Teymurazyan protiv Armenije, br. 17521/09, 15. marta 2018.
Tim Henrik Bruun Hansen protiv Danske, br. 51072/15, 9. jula 2019.
Tiron protiv Rumunije, br. 17689/03, 7. aprila 2009.
Toniolo protiv San Marina i Italije, br. 44853/10, 26. juna 2012.
Toshev protiv Bugarske, br. 56308/00, 10. avgusta 2006.
Toth protiv Austrije, 12. decembra 1991, Serija A br. 224
Trutko protiv Rusije, br. 40979/04, 6. decembra 2016.
Tsirlis i Kouloumpas protiv Grčke, 29. maja 1997, *Izveštaji* 1997-III
Tsvetkova i drugi protiv Rusije, br. 54381/08 i pet drugih, 10. aprila 2018.
Turani i drugi protiv Turske, br. 75805/16 i 426 drugih, 23. novembra 2021.

Jurcan protiv Moldavije, br. 39835/05, 23. oktobra 2007.

—V—

Vachev protiv Bugarske, br. 42987/98, ESLJP 2004-VIII (izvodi)
Van der Leer protiv Nizozemske, 21. februara 1990, Serija A br. 170-A
Van Droogenbroeck protiv Belgije, 24. juna 1982, Serija A br. 50
Varbanov protiv Bugarske, br. 31365/96, ESLJP 2000-X
Varga protiv Rumunije, br. 73957/01, 1. aprila 2008.
Vasileva protiv Danske, br. 52792/99, 25. septembra 2003.
Vasilevskiy i Bogdanov protiv Rusije, br. 52241/14 i 74222/14, 10. jula 2018.
Vasiliciuc protiv Republike Moldavije, br. 15944/11, 2. maja 2017.
Vassis i drugi protiv Francuske, br. 62736/09, 27. jun 2013.
Vedat Dođru protiv Turske, br. 2469/10, 5. aprila 2016.
Velinov protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, br. 16880/08, 19. septembra 2013.
Venet protiv Belgije, br. 27703/16, 22. oktobra 2019.
Viorel Burzo protiv Rumunije, br. 75109/01 i 12639/02, 30. juna 2009.
V.K. protiv Rusije, br. 9139/08, 4. aprila 2017.
Vorontsov i drugi protiv Ukrajine, br. 58925/14 i četiri drugih, 21. januara 2021.
Voskuil protiv Nizozemske, br. 64752/01, 22. novembar 2007.
Y. P. protiv Rusije, br. 2361/05, 23. septembra 2008.

—W—

W.A. protiv Švajcarske, 38958/16, 2 novembra 2021.
Waite protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 53236/99, 10. decembra 2002.
Wassink protiv Nizozemske, 27. septembra 1990, Serija A br. 185-A
Weeks protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2. marta 1987, Serija A br. 114
Wemhoff protiv Njemačke, 27. juna 1968, Serija A br. 7
Willcox i Hurford protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.). br. 43759/10 i 43771/12, 8. januara 2013.
Winterwerp protiv Nizozemske, 24. oktobra 1979, Serija A br. 33
Witold Litwa protiv Poljske, br. 26629/95, ESLJP 2000-III
Włoch protiv Poljske, br. 27785/95, ESLJP 2000-XI
Włoch protiv Poljske (br. 2), br. 33475/08, 10. maja 2011.

—X—

X. protiv Austrije, br. 8278/78, Odluka Komisije od 13. decembra 1979, OI 18
X. protiv Belgije, br. 4741/71, Odluka Komisije od 2. aprila 1973.
X. protiv Finske, br. 34806/04, 2. jul 2012, ESLJP 2012. (izvodi)
X. protiv Njemačke, br. 1322/62, Odluka Komisije od 14. decembra 1963.
X. protiv Njemačke, br. 6659/74, Odluka Komisije od 10. decembra 1975.
X. protiv Njemačke, br. 8098/77, Odluka Komisije od 13. decembra 1978, OI 16
X. protiv Švajcarske, br. 8500/79, Odluka Komisije od 14. decembra 1979, OI 18
X. protiv Švajcarske, br. 9012/80, Odluka Komisije od 9. decembra 1980, OI 25
X. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 6998/75, Izveštaj Komisije od 16. jula 1980.
X protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 7215/75, 5. novembar 1981, Serija A br. 46

—Y—

Yaygin protiv Turske (odl.), br. 12254/20, 16. februara 2021.

Yankov protiv Bugarske, br. 39084/97, ESLJP 2003-XII (izvodi)

Yefimenko protiv Rusije, br. 152/04, 12. februara 2013.

Yilmaz Aydemir protiv Turske, br. 61808/19, 23. maja 2023.

Yoh-Ekale Mwanje protiv Belgije, br. 10486/10, 20. decembra 2011.

—Z—

Z.A. i drugi protiv Rusije [VV], br. 61411/15 i 3 drugih, 21. novembra 2019.

Z.H. protiv Mađarske, br. 28973/11, 8. novembra 2012.

Zelčs protiv Letonije, br. 65367/16, 20. februara 2020.